

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Diplomová práce

2011

Bc. Šárka Bláhová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Šárka Bláhová

**Integrativní role Dělnických listů pro
orientaci vídeňských Čechů v období
politické změny 1918 – 1919**

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Bc. Šárka Bláhová**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Sekera, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

BLÁHOVÁ, Šárka. *Integrativní role Dělnických listů pro orientaci vídeňských Čechů v období politické změny 1918 – 1919*. Praha, 2011. 125 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce zkoumá integrativní vliv českého periodika Dělnické listy vydávaného ve Vídni na postoje svých čtenářů (vídeňských Čechů) v období politické změny v letech 1918 – 1919. Pomocí kvantitativní analýzy obsahu článků na vybraných titulních stranách Dělnických listů byl nejprve stanoven rejstřík témat, o kterých redakce Dělnických listů ve zkoumaném období psala. Z rejstříku vyplynulo, že nejvíce zastoupena byla zahraničněpolitická témata a témata týkající se situace Čechů žijících ve Vídni. Následně byla provedena kvalitativní analýza obsahu těchto článků. Kvalitativní obsahová analýza dopodrobna rozpracovává témata, o kterých se v souvislosti s českou menšinou žijící ve Vídni psalo. Ze zahraničněpolitického zpravodajství byly blíže analyzovány pouze články týkající se Německa a Uher, protože právě těmto zemím věnoval deník po první světové válce největší pozornost.

S využitím kvantitativní i kvalitativní analýzy obsahu se v diplomové práci zkoumá, nakolik redakce Dělnických listů ovlivňovala čtenáře v jejich každodenním rozhodování, tedy jak manipulovala s kolektivní identitou vídeňských Čechů. Práce zjišťuje, jakým tématům se Dělnické listy v souvislosti s životem české menšiny ve Vídni nejčastěji věnovaly a rovněž jakým způsobem se vídeňští Češi prostřednictvím jednoho ze svých listů vymezovali vůči zbytku Evropy.

Abstract

This master's thesis examines the influence of a Czech newspaper, the Worker's Papers, that was published in Vienna. The daily paper was targeted at Czech citizens living in the Austrian capital in the times of political changes, between 1918 and 1919. First, the thesis employs the method of a quantitative analysis of articles from selected front pages of the Worker's Papers. I overview the major topics that the newspaper most often reported on: the world politics and the situation of Czechs living in Vienna. Then, I engage in a qualitative content analysis, analyzing key issues of Czechs that were often publicly discussed in the Austrian capital. Regarding the world news reporting, only articles that directly influenced Germany and Hungary are considered, since the Worker's Papers paid a special attention to this region.

Using the quantitative, as well as qualitative, content analysis, I examine the extent to which the reporters in the Worker's Papers influenced their readers in terms of their audience's decision making and in terms of shaping the collective identity of the Czech minority in Vienna. The thesis discloses the topics that the Worker's Papers frequently reported on. Additionally, the thesis reveals the role of the newspaper in shaping the way Czech minority perceived themselves in the European context.

Klíčová slova

Analýza diskurzu, Dělnické listy, česká periodika ve Vídni, kvalitativní analýza, kvantitativní analýza, konec habsburské monarchie, politická změna 1918 – 1919, vídeňští Češi.

Keywords

Czech Newspapers in Vienna, Discourse Analysis, Political Change of 1918 to 1919, Qualitative Analysis, Quantitative Analysis, The End of Habsburg Monarchy
Viennese Czechs, Worker's Papers.

Rozsah práce: 238 364 znaků s mezerami

Prohlášení

Prohlašuji, že předkládaná diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím je v seznamu použité literatury. Práce nebyla použita k získání jiného ani stejného akademického titulu. Souhlasím s tím, aby byla práce zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. 5. 2011

Šárka Bláhová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Martinu Sekerovi, Ph.D. za podnětné rady a odborné vedení mé diplomové práce.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV

Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Bláhová Šárka

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2009

E-mail diplomantky/diplomanta:

blahovasarka@seznam.cz

Studijní obor/typ studia:

Mediální a komunikační studia/ kombinované

Předpokládaný název práce v češtině:

Integrativní role Dělnických listů pro orientaci vídeňských Čechů v období politické změny 1918 – 1919

Předpokládaný název práce v angličtině:

Integrative role of Dělnické listy for the orientation of Viennese Czechs in the period of political change 1918-1919

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012):

LS 2010/2011

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Problematika vídeňských Čechů je tradiční historiografické, sociální i jazykovědné téma. Jakkoli se přístupy liší, nebyly dosud zkoumány časopisy a noviny vídeňských Čechů jinak než přehledově. Proto má zvolené téma perspektivu nového přístupu k poznání mediální komunikace významné vídeňské menšiny.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Česká soc. dem. strana v Rakousku byla nejsilnější českou politickou stranou, měla současně i úzké spojení se sociálními demokraty v Československu. Její deník Dělnické listy si udržel kontinuitu během války a pokračoval i v meziválečném období. Lze se tedy domnívat, že i jeho vliv byl v porovnání

s jinými periodiky o mnoho významnější (např. srovnání s křesťanskými sociály). Přestože se tedy v první fázi volby tématu práce uvažovalo o Vídeňském denníku, byl nakonec zvolen uvedený titul. V období politické změny byla jeho společenská role o to důležitější, oč komplikovanější byla situace vídeňských Čechů mezi mlýnskými kameny státoprávní nejistoty Rakouska pod tlakem Německa na jednotný nástupnický stát po první světové válce. Cílem práce je postihnout obsah tohoto vlivu, nepřímo prostřednictvím tematizace hlavních, opakovaně sledovaných problematik do konce 1. světové války do konce roku 1919. Tyto problematiky integrovaly postoje čtenářů v jejich každodenním rozhodování. Proto hlavní funkci titulu vidíme v integrativním efektu vůči sociální skupině a zajímá nás, jakými hlavními tématy tohoto efektu redakce dosahovala. Na prvním místě by podle tezí z odborné literatury mělo figurovat menšinové školství. Předběžný průzkum však napovídá, že podstatnou část agendy tvořilo i zpravodajství o dění v Československu. Proto bude nutné provést kvalitativní obsahovou analýzu a sestavit rejstřík témat. Protože na podzim v roce 2010 plánuji studijní pobyt ve Vídni, hodlám k práci využít i literaturu zde dostupnou, zejména diplomové a dizertační práce.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

- I. Úvod – problematika národnostních menšin z hlediska mediálních studií
- I.I. Tematický příklad – Češi ve Vídni a v Dolních Rakousích
- II. Historický kontext 1918 – 1919
- III. Dělnické listy – o periodiku
- IV. K metodě obsahové analýzy
- V. Analýza úvodních článků D. l.
- VI. Závěr – výsledky analýzy

Vymezení podkladového materiálu (např. tituly a období, za které budou analyzovány):

Dělnické listy. Orgán československé sociálně-demokratické strany dělnické. Od října 1918 do prosince 1919.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Bude provedena kvalitativní obsahová analýza patrně v části věnované úvodním článkům. Cílem je stanovit tematický rejstřík, ale bez nároku na plné uplatnění metody kvantitativní analýzy

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

VALEŠ, V. ed.: Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století

Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert, Praha, Scriptorium 2002, vědecký katalog k výstavě, články zaměřené k rysům vídeňských Čechů, zde zvláště viz: Paulus Ebner, Politické dějiny a právní postavení české menšiny v Rakouské republice

BROUSEK, K. M.: Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert, Wien 1980 – sociálně pojatá monografie od nejvýznamnějšího rakouského historika věnujícího se vídeňským Čechům po Němce Monice Glettlerové

ŠATAVA, L.: Jazyk a identita etnických menšin. Praha: Cargo, 2001 – etnologická příručka využitelná pro teoretickou charakteristiku publika zvoleného titulu

Pro orientaci v metodě obsahové analýzy:

SCHULZ, W., SCHERER, H., HAGEN, L., REIFOVÁ, I., KONČELÍK, J.: *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004 – příručka k metodě obsahové analýzy

BERGER, A. A.: *Media Analysis Techniques*. Thousand Oaks: SAGE, 1998

JENSEN, K. B.: *A Handbook of media and communication research: qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge, 2002 – příručka k opoře pro zvolenou metodu obsahové analýzy

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

HÝSEK, Dalibor: *Wiener tschechische Periodika zur Zeit der Donaumonarchie (1761-1918)*; 1998, dizertační práce, Vídeňská univerzita

SCHUBERT, Gerald: *Die tschechische Tagespresse Wiens zwischen politischen Ideologien und dem Primat nationalen Denkens*, dipl. Práce, Vídeňská univerzita, 2001

Brousek, Karl Maria: *Die Wiener Tschechen zwischen den beiden Weltkriegen*; dizertační práce, Vídeňská univerzita, 1977

VALEŠ, Vlasta: *Die Wiener Tschechen einst und jetzt*; diplomová práce, Vídeňská univerzita, 2006

KAROH, Gabriele: *Zuwandererproblematik am Beispiel der Wiener Tschechen um 1900*; diplomová práce, Vídeňská univerzita, 1992

Datum / Podpis studenta/ky

10. 6. 2010

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Téma vhodně zvoleno, metoda zkoumání bude zřejmě zpřesněna v průběhu práce.

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Nemám.

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Sekera Martin

10. 6. 2010

.....

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis

pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO OBOU KOPIÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

Razítko podatelny:

TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM/KOU SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT.

Obsah

ÚVOD	1
I. DOBOVÝ HISTORICKÝ A NOVINÁŘSKÝ KONTEXT.....	3
1. PROBLEMATIKA NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN Z HLEDISKA MEDIÁLNÍCH STUDIÍ	4
1.1 SOCIÁLNÍ FUNKCE MASOVÝCH MÉDIÍ V MULTIETNICKÉ SPOLEČNOSTI.....	5
1.1.1 <i>Asimilace (falešný nacionalismus).....</i>	8
1.1.2 <i>Asimilace vídeňských Čechů na přelomu 19. a 20. století.....</i>	8
1.1.3 <i>Integrace (patriotismus).....</i>	9
1.1.4 <i>Integrace vídeňských Čechů na přelomu 19. a 20. století.....</i>	10
1.1.5 <i>Obrácená asimilace (pravý nacionalismus)/ dezintegrace</i>	10
1.1.6 <i>Diskriminace vídeňských Čechů na přelomu 19. a 20. století.....</i>	10
1.2 TEMATICKÝ PŘÍKLAD – ČEŠI VE VÍDNI A DOLNÍCH RAKOUSÍCH.....	11
1.2.1 <i>Život vídeňských Čechů za první světové války.....</i>	14
1.2.2 <i>Vzájemný vztah Vídeňanů a Čechů.....</i>	16
1.2.3 <i>Politický život vídeňských Čechů do roku 1919.....</i>	17
1.2.3.1 Vytvoření Národního výboru	18
1.2.3.2 Historie české sociální demokracie v Rakousku	20
1.2.3.3 Další československé politické strany v Rakousku	22
1.2.4 <i>Právní postavení české menšiny ve Vídni.....</i>	22
2. HISTORICKÝ KONTEXT LET 1918 – 1919.....	26
2.1 EVROPA NA KONCI PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	26
2.2 ROZPAD HABSBURSKÉ MONARCHIE.....	28
2.3 ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY VE VÍDNI PO ROZPADU HABSBURSKÉ MONARCHIE.....	32
3. HISTORIE ČESKÉHO A SLOVENSKÉHO TISKU VE VÍDNI OD POČÁTKŮ DO ROKU 1919.....	36
3.1 TISKOVÁ OPATŘENÍ A CENZURA PO ROCE 1848.....	44
3.2 DĚLNICKÉ LISTY – O PERIODIKU.....	47
3.2.1 <i>Protivlastenecký obraz sociální demokracie ve vídeňských českých periodikách.....</i>	53
3.2.2 <i>Panslavismus.....</i>	54
3.2.3 <i>Konflikt s německo-rakouskou sociální demokracií (asimilace).....</i>	54
3.2.4 <i>Napjatý vztah k organizacím vídeňských Čechů.....</i>	54
3.2.5 <i>Sociální demokraté a problematika vídeňských Čechů</i>	55
II. METODOLOGIE VÝZKUMU	56

4. K METODĚ OBSAHOVÉ ANALÝZY	56
5. KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA	57
5.1 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA OBSAHU ČLÁNKŮ NA VYBRANÝCH ÚVODNÍCH STRANÁCH DĚLNICKÝCH LISTŮ V OBDOBÍ OD 1. ŘÍJNA 1918 DO 31. PROSINCE 1919.....	57
5.1.1 <i>Metoda kvantitativní obsahové analýzy</i>	58
5.1.2 <i>Formulace výzkumných otázek</i>	58
5.1.2.1 Definování základního souboru jednotek	59
5.1.2.2 Definování jednotky analýzy.....	59
5.1.2.3 Konstrukce kategorií obsahu (proměnných), které byly analyzovány	59
5.1.2.4 Analýza sebraných dat a vyvození závěrů.....	60
6. KVALITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA VYBRANÝCH ČLÁNKŮ	72
6.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM	73
6.1.1 <i>Kritická diskurzivní analýza (Critical Discourse Analysis)</i>	74
6.1.1.1 Diskurzivní pole (výzkumný soubor).....	78
6.1.1.2 Diskurzivní jednotka (výzkumná jednotka).....	78
6.1.1.3 Základní východisko uplatněné při stanovení diskurzivní formace (tj. výběru výzkumných jednotek)	78
6.1.1.4 Diskurzivní formace	79
6.1.2 <i>Analýza a interpretace článků věnujících se problematice české menšiny žijící ve Vídni</i>	80
6.1.2.1 Stanovení výzkumného problému a cíle výzkumu.....	87
6.1.2.2 Stanovení hlavní výzkumné otázky	87
6.1.2.3 Stanovení vedlejších výzkumných otázek	88
6.1.2.4 Konstrukce obrazu sociální a politické situace vídeňských Čechů v Dělnických listech	91
6.1.2.4.1 Téma č. 1 – Rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na život české menšiny ve Vídni	91
6.1.2.4.2 Téma č. 2 – Sociální situace Čechů žijících ve Vídni (zvláště českého dělnictva)	96
6.1.2.4.3 Téma č. 3 – Boj o české školství ve Vídni.....	100
6.1.2.4.4 Téma č. 4 – Volby do Národního shromáždění Německého Rakouska	102
6.1.2.4.5 Téma č. 5 – Volby do rakouského zemského sněmu	103
6.1.2.5 Závěr a výsledky kvalitativní analýzy článků věnujících se problematice Čechů žijících ve Vídni.....	104
6.1.3 <i>Kvalitativní obsahová analýza zahraničněpolitického zpravodajství na vybraných titulních stranách Dělnických listů</i>	108
6.1.3.1 Kvalitativní obsahová analýza článků týkajících se Německa	111
6.1.3.2 Kvalitativní obsahová analýza článků týkajících se Maďarska	118
7. ZÁVĚR.....	122
8. SUMMARY.....	123
9. POUŽITÁ LITERATURA	125

10. SEZNAM PŘÍLOH.....	135
11. PŘÍLOHY.....	136

Úvod

Téma své diplomové práce jsem zvolila s ohledem na plánovaný studijní pobyt ve Vídni. Nejprve mě zaujala historie vídeňských Čechů a českých menšinových periodik, která ve Vídni vycházela. Problematika vídeňských Čechů byla zkoumána jako tradiční téma v několika oborech – ať už z hlediska historie, sociologie či jazykovědy. Na téma novin a časopisů vydávaných a psaných vídeňskými Čechy bylo rovněž napsáno několik diplomových prací a monografií, vždy se ovšem jednalo o přehledové studie. Zvolené téma, které zkoumá jedno z nejvýznamnějších českých vídeňských periodik – Dělnické listy – v době politických změn po první světové válce, otevírá perspektivu nového přístupu k poznání mediální komunikace významné vídeňské menšiny.

Dělnické listy byly tiskovým orgánem české sociálnědemokratické strany v Rakousku, která ve své době byla nejsilnější českou politickou stranou a úzce spolupracovala se sociálními demokraty v Československu. Dělnické listy, které (dle některých pramenů) vycházely už od roku 1872, si udržely kontinuitu i během první světové války a pokračovaly v meziválečném období. Lze se tedy oprávněně domnívat, že i jejich vliv byl v porovnání s jinými českými periodiky vycházejícími ve Vídni (např. ve srovnání s křesťansko-sociálními) mnohem významnější. Přestože se tedy v první fázi volby tématu uvažovalo o Vídeňském deníku, byl nakonec zvolen uvedený titul.

V období politických změn, které probíhaly v letech 1918 – 1919 byla společenská role Dělnických listů o to důležitější, oč komplikovanější byla situace vídeňských Čechů v době státoprávní nejistoty Rakouska pod tlakem Německa na jednotný nástupnický stát po první světové válce. Práce si klade za cíl postihnout obsah tohoto vlivu, nepřímo prostřednictvím tematizace hlavních, opakovaně sledovaných problematik od konce první světové války do konce roku 1919. Tyto problematiky integrovaly postoje čtenářů v jejich každodenním rozhodování, proto hlavní funkci titulu vidíme v integrativním efektu vůči sociální skupině a primárně nás zajímá, jakými hlavními tématy redakce tohoto efektu dosahovala. Podle tezí z odborné literatury by na prvním místě mělo figurovat menšinové školství, podstatnou část agendy tvořilo ale i zpravodajství o dění v Československu.

V první fázi výzkumu bude provedena kvantitativní analýza obsahu článků na vybraných titulních stranách Dělnických listů ve zkoumaném období od 1. 10. 1918 do 31. 12. 1919. Práce tedy nebude analyzovat celý obsah Dělnických listů, soustředí se jen na titulní strany, a i tento výzkumný soubor byl po dohodě s vedoucím práce vzhledem ke svému velkému rozsahu ještě omezen, a to tak, že v každém týdnu zkoumaného období bude libovolně vybrán pouze jeden den, tedy jedna titulní strana, na které budou zkoumány všechny články. Ve zkoumaném období patnácti měsíců se tedy bude pracovat s celkem 67 vybranými titulními stranami, na kterých se vyskytuje 264 článků.

Pomocí metody kvantitativní obsahové analýzy bude stanoven rejstřík obecných témat, zajímá mě, jakým způsobem a jak často psaly Dělnické listy o sociální a politické situaci vídeňských Čechů a také o situaci v nově vzniklém československém státě. Cílem výzkumu bude také zjistit, jaké zdroje informací redaktoři Dělnických listů využívali a do jaké míry byly články zatíženy hodnotícími soudy.

V následující fázi výzkumu použiji metodu kvalitativní analýzy obsahu, abych zjistila, jakým způsobem (a zda vůbec) redakce Dělnických listů ovlivňovala své čtenáře – vídeňské Čechy – a zda se snažila (ať už bezděčně či záměrně) manipulovat dobovými událostmi s cílem ovlivnit čtenářské názory a postoje. Metoda kvalitativní obsahové analýzy bude ve druhé fázi výzkumu aplikována pouze na články týkající se české menšiny žijící ve Vídni a na zahraničněpolitické zpravodajství, z jehož analýzy můžeme odvodit postoj a vymezení vídeňských Čechů vůči zbytku Evropy.

I. Dobový historický a novinářský kontext

V první části své diplomové práce se zabývám historickým kontextem let 1918 – 1919, který pak v druhé části diplomové práce sleduji na stránkách Dělnických listů. Kromě historických událostí, které se udály v Evropě po první světové válce, mě zajímá hlavně historie české menšiny ve Vídni, její postavení jakožto národnostní menšiny v době rozpadu habsburské monarchie a neopomím uvést ani přehled česky psaných periodik, která ve Vídni vycházela od počátků až do konce roku 1919. Ke konci teoretické části své diplomové práce se zaměřuji na historii samotných Dělnických listů.

O historii české menšiny ve Vídni vyšlo několik publikací. Na prvním místě je nutné jmenovat studii Moniky Glettler *Die Wiener Tschechen um 1900* (Viedeňští Češi kolem roku 1900), která vyšla v roce 1972. Studie byla původně koncipovaná jako disertace. Autorka provedla rozsáhlé rešerše týkající se různých tematických aspektů života české menšiny ve Vídni. V roce 1981 získala tato studie cenu Antona Gindelyho.

Dalším odborníkem na tematiku vídeňských Čechů je Karl Maria Brousek, který je sám vídeňským Čechem. Jeho kniha z roku 1980 *Wien und seine Tschechen* (Viedeň a její Češi) se soustředí na období první republiky.

Kromě těchto monografií vyšla v němčině řada souborných děl a katalogů, které se zabývají tematikou migrace, městskou interkulturalitou nebo dějinami Vídne obecně a české menšině se věnují v jedné či několika samostatných kapitolách.

K tématu ale existuje i několik česky psaných publikací, které se zaměřovaly především na život české menšiny ve Vídni v době mezi dvěma světovými válkami. Mezi těmito publikacemi zaujímá přední místo kniha Františka Aloise Soukupa *Česká menšina v Rakousku: Přehled vývoje české menšiny na území dnešní republiky rakouské, zvláště ve Vídni*, která vyšla v Praze v nakladatelství Orbis už v roce 1928. Tato téměř šestisetstránková studie velmi detailně popisuje český kulturní a společenský život ve Vídni.

Také ostatní knihy, které se zabývaly vídeňskou menšinou nebo otázkami, které se života české menšiny ve Vídni týkaly, například českým školstvím, vyšly, až na malé výjimky, ve 20. nebo 30. letech 20. století. Po druhé světové válce například vyšla kniha *Naši ve Vídni* (1946), jejímž autorem je Antonín Machát. Za povšimnutí

stojí také kniha Naši krajané v cizině od Josefa Folprechta, která vyšla v roce 1940, v době, kdy Němci obsadili Prahu. Na pouhých třiceti stranách podává přehled různých států světa, v nichž žijí Češi. Udává počet Čechů, kteří v tom kterém státě žijí, věnuje se i jejich spolkovému životu a hospodářskému postavení. Z roku 1926 je kniha Františka Strnada Československá Vídeň po válce, která se podrobně věnuje politickému a hospodářskému životu vídeňských Čechů.

Z nejnovějších českých publikací o problematice české menšiny žijící ve Vídni jsem ve své diplomové práci využila také vědecký katalog k výstavě Doma v cizině – Češi ve Vídni ve 20. století, který vyšel v Praze roku 2002. Katalog obsahuje články od několika autorů, kteří se opět věnují různým aspektům života vídeňských Čechů. Pro svou diplomovou práci jsem použila především příspěvek Paula Ebnera, který pojednává o politických dějinách a právním postavení české menšiny v Rakouské republice a pak články Karla Vocelky a Martina Sekery popisující, jací byli Češi ve Vídni do roku 1918.

Přínosem pro pochopení problematiky života české menšiny ve Vídni byla také návštěva Výzkumného střediska historických menšin ve Vídni (Forschungszentrum für historische Minderheiten), které shromažďuje všechny důležité knihy, periodika a další dokumenty věnující se této problematice.

1. Problematika národnostních menšin z hlediska mediálních studií

Než si vymezíme problematiku národnostních menšin z hlediska mediálních studií, je třeba rozlišit dva pojmy – národnostní a etnická menšina: Základní rozdíl, z hlediska identifikace, spočívá v tom, že příslušníci národnostní menšiny se ztotožňovali s pospolitostí mateřského národa, který existoval nebo se utvářel mimo státní území (v případě Čechů do roku 1918 ve významu historického státního práva), na němž žili. Naproti tomu příslušníci etnické menšiny takovou národní identitu (ať už dočasně, nebo trvale) postrádali.¹

V úvahu musíme také vzít mnohdy silné prolínání etnické/národní identity s pocitem sounáležitosti s určitou politicko-teritoriální formací (regionální či státní

¹Hroch 1999: 145

příslušnost). Ve střední a jihovýchodní Evropě se po středověkém chápání národa, založeném na teritoriálním principu, prosadilo od počátku 19. století spíše etnokulturní pojetí, zdůrazňující kritéria stejného jazyka a kultury, jasně vymezující národní příslušnost a ve svých vypjatých formách ji povyšující nad jiné hodnoty (...) Intenzita etnického/národního vědomí jednotlivců i pospolitostí je ovšem jen nesnadno měřitelná a je třeba počítat nejen s velkými individuálními rozdíly, ale i s výkyvy v čase a v závislosti na konkrétní situaci a souvislostech.²

Podle široce akceptovaného předpokladu, který je rozšířen nejen v rámci oboru mediálních a komunikačních studií, mají média schopnost selektivní konstrukce obrazů, jakými jejich příjemci vnímají sociální realitu i sebe samotné. Míra tohoto ovlivnění je diskutabilní, ale zjevné je, že média poskytují soubor kulturních reprezentací, ze kterých se pak tvoří sociální a kulturní identity.³ Obecně lze tvrdit, že „masová komunikace hrála fundamentální roli v historickém vývoji národních kultur“.⁴

1.1 Sociální funkce masových médií v multietnické společnosti

Integrační, respektive asimilační funkci menšinových médií v multietnické společnosti, konkrétně periodik vídeňských Čechů žijících ve Vídni v době rakousko-uherské monarchie (1761 – 1918) zkoumal ve své disertační práci Dalibor Hýsek (1998). Českými periodiky ve Vídni se zabývala také diplomová práce Geralda Schuberta Český denní tisk ve Vídni mezi politickými ideologiemi a primátem národního myšlení (2001, Die tschechische Tagespresse Wiens zwischen politischen Ideologien und dem Primat nationalen Denkens). Kromě těchto dvou prací využívám ve své diplomové práci ještě poznatky z diplomové práce Gabriele Karoh Problematika přistěhovalectví na příkladu vídeňských Čechů kolem roku 1900 (1992, Zuwandererproblematik am Beispiel der Wiener Tschechen um 1900).

V historickém pohledu na problematiku vídeňských Čechů je podle Dalibora Hýska nutné rozlišit dvě dimenze, které ovlivňovaly a formovaly sociální i politické postavení vídeňských Čechů jako národnostní menšiny. Jednalo se o:

²Šatava 2009: 15

³Barker 1999: 7

⁴Morley, Robins 1995: 174

1/ dění v mateřském národě (tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku) s ohledem na jazykově-kulturní vývoj, od 30. let 19. století také politicko-nacionální vývoj a období národního obrození

2/ situaci ve Vídni a Dolních Rakousích, tedy v německy mluvícím centru rakousko-uherské monarchie⁵

Historický vývoj české menšiny ve Vídni můžeme ukázat na prohlubujícím se konfliktu mezi hegemonií německé kulturní oblasti a snahy o asimilaci „obrozeného“ českého obyvatelstva v Dolních Rakousích (kde leží i Vídeň). Snahy o asimilaci se nejvýrazněji projevíly prosazováním českého školství v této oblasti. Snahy o zavedení českého školství ve Vídni jsou dodnes symbolem existence české menšiny ve Vídni. Boj o „Komenského školy“ zůstal nejvýraznějším ukazatelem životní reality Čechů v Dolních Rakousích.

Pro politický vývoj české menšiny byl dále důležitý spor autonomisticky a centralisticky orientovaných sociálních demokratů, na němž můžeme zřejmě dokázat věčné dilema české menšiny – integraci, nebo asimilaci.⁶

Etnicky motivované zpravodajství vídeňských Čechů se věnovalo následujícím tematickým oblastem (některé z nich pak sleduji i ve své vlastní kvalitativní analýze obsahu článků v Dělnických listech na přelomu let 1918/19):

- Jazyk
- Volební chování
- Spolkový život
- Slovanství
- Němectví
- Mateřský národ
- Sčítání lidu
- Etnická témata všeobecně

Podle srovnání, které provedl Dalibor Hýsek ve své disertační práci,⁷ zauímají periodika vídeňských Čechů ke každé výše uvedené tematické oblasti určitou pozici

⁵Hýsek 1998: 13

⁶Hýsek 1998: 13

(mění se v čase dle aktuálních historických událostí) a referují o nich s proměnlivou četností.

„Uvážíme-li, že média mají určité vlivy na neustále se vyvíjející společenský systém, můžeme se také domnívat, že při integraci, případně asimilaci minorit (mezi něž počítáme také etnické menšiny a národní skupiny) hrají rovněž svou společenskou roli.“⁸

Komunikační proces, který vzniká mezi větším množstvím etnických skupin (většin a menšin nebo státním obyvatelstvem a národní skupinou) v rámci jednoho státního útvaru, bývá v odborné literatuře nazýván „interkulturní komunikace“^{9,10}

Budeme-li se dále zabývat funkcemi masových médií v rámci existujících multietnických či multikulturních společenských systémů, je jasné, jaké perspektivy pozorování možné integrace, případně asimilace menšin do společenského systému nabízí.

„Ještě nikdy nebyla společnost tak vnitřně diferencovaná, díky různým skupinám a svazům v rozmanitosti zájmů tak organizovaná, tolik všeobecně vzdělaná a v globální vzájemné závislosti tak exponovaná jako průmyslová společnost.“¹¹
„V takové společnosti ovšem neustále hrozí nebezpečí rozpadu, dezintegrace. Existují různé síly, zájmové konflikty, regionální jednotky a okrajové skupiny, které se mohou velmi snadno odtrhnout od celku. Integrace vytváří a také uchovává společenský cíl.“¹²

Sociální funkce masových médií předpokládá především společný systém norem, kterým by recipienti (nebo skupiny recipientů) byli skrze masová média

⁷Hýsek 1998

⁸Burkart 1995: 351

⁹Gerhard Maletzke hovoří o „interkulturní“ a „mezinárodní komunikaci“ a definuje interkulturalitu jako proces zprostředkování myšlenek a významů mezi lidmi, kteří náleží k rozdílným kulturám. „Interkulturní komunikace“ se podle Maletzkeho vztahuje na výměnu mezi rozdílnými kulturami, tedy na „mezinárodní komunikaci“ mezi rozdílnými zeměmi. Toto je jeden z pohledů, podle kterého může být obsah článků věnovaných vídeňským Čechům analyzován.

¹⁰Maletzke 1998: 57 – 58

¹¹Arndt 1966: 139

¹²Maletzke 1998: 139

vychovávání. Burkart uvádí mezi 4 sociálními funkcemi médií také funkci integrační. Podle toho mají masová média, s přihlédnutím na rostoucí nebezpečí rozpadu komplexní průmyslové společnosti, naplňovat důležitou společenskou roli.¹³

V období, kterým se ve své práci zabývám, tedy vídeňskými dějinami v době rozpadu rakousko-uherské monarchie, byly výrazy jako „integrace etnických menšin“ velmi aktuální.

Ze sociální funkce masových médií můžeme pro Dělnické listy (ale stejně tak pro ostatní periodika české menšiny vydávaná ve Vídni) vyvodit následující vzorce chování, jimiž se česká menšina vymezovala vůči většinovému národu a jejichž odraz bychom mohli najít ve všech menšinových periodikách:

1.1.1 Asimilace (falešný nacionalismus)

Asimilace znamená, že národ popře vlastní identitu a přijímá cizí (například mluví jen německy, nechá si změnit jméno, přeruší vazby ke své vlasti a spoluobčanům).

Příkladem asimilace v extrémní formě mohou být například masová média v autoritářských společenských systémech jako fašismus nebo komunismus, která se snažila o etnické „konečné“ řešení. (Fašismus hledal spásu v rasistickém nacionalismu, komunismus zase v proletářském internacionalismu.)

1.1.2 Asimilace vídeňských Čechů na přelomu 19. a 20. století

Proces přizpůsobení se životnímu stylu kmenového obyvatelstva, který s sebou zároveň nesl odcizení od vlastní kulturní identity, zažili i vídeňští Češi. Kritérium, při kterém se asimilace nejznatelněji projevila, byla řeč. Mateřská řeč byla zanedbávána ve prospěch zemské řeči. Asimilace znamenala pro české přistěhovalce změnu národního vnímání a převzetí hodnot uznávaných kmenovým obyvatelstvem a současně ztrátu vlastní identity.

V protikladu k asimilaci stála akulturace, u níž nebylo převzetí hodnot jiného lidu spojeno s popřením či ztrátou vlastní identity.¹⁴

¹³Burkart 1995: 139

¹⁴Karoh 1992: 81 – 82

Opak asimilace, disimilace, znamená vědomé nepřizpůsobení se a vyzdvihování vlastního národního, kulturního, případně náboženského života. V případě vídeňských Čechů ovšem k disimilaci nedošlo. Během českého přistěhovalectví ale docházelo k jevu, že většinové obyvatelstvo částečně přijímalo hodnoty přistěhovalé menšiny. Ve vídeňských cihlárnách představovali například čeští dělníci většinu oproti německým dělníkům. Tato okolnost měla za následek, že v první linii byli ovlivněni rakouští dělníci, především pokud jde o jazyk, ale také například o stravování.¹⁵

Asimilace vídeňských Čechů vycházela z nepřímého, skrytého tlaku. Český dělník byl nucen k tomu dalekosáhle se přizpůsobit, hlavně co se týče řeči a stylu života, pokud si chtěl zlepšit svoji pozici. Nebylo těžké opustit české zájmy, protože společenského vzestupu bylo možné dosáhnout v rámci městské společnosti, nikoli uvnitř vlastní menšiny. Osobní a individuální cíle byly stavěny před všeobecně české zájmy. České spolky a organizace, které se snažily zachovat osobitost české menšiny, ovšem na příslušníky českého národa nijak nenaléhaly. Proto mohl průběh asimilace přistěhovalých Čechů probíhat poměrně nerušeně. Diskriminace různého druhu oslabovala národní vědomí, nedocházelo dokonce ani k odporu či protestu. Dříve byla připravenost k protestům proti asimilaci větší, neboť mnoho přistěhovalců bylo k potupě a násilnostem bezbranných.¹⁶

Asimilační proces u Čechů pokračoval poměrně rychle kupředu. V porovnání s ostatními menšinami, si mnoho příslušníků českého národa vzalo rakouské občany, a to byl fakt, který k asimilaci Čechů výrazně přispěl.¹⁷

1.1.3 Integrace (patriotismus)

Pokud mluvíme o integraci, znamená to, že přijímáme vlastní identitu, ale zároveň jsme otevření i cizím vlivům (například učíme se německy, zároveň ale pečujeme o mateřskou řeč, pohybujeme se v obou kulturních kruzích zároveň a usilujeme o to, aby i další generace měly možnost proniknout stejně do obou kultur.

¹⁵John, Lichtblau 1990: 76

¹⁶Brousek 1980: 282

¹⁷Karoh 1992: 84

Integrace má tři základní fáze:

- Vstupní fáze: zajištění základních životních potřeb
- Fáze výstavby: nalezení identity a vztahu mezi menšinou a většinou
- Konečná fáze: pozice ve společnosti a participace na společenském dění je zajištěna.¹⁸

1.1.4 Integrace vídeňských Čechů na přelomu 19. a 20. století

V období náhlých politických změn, které Češi kvůli svému přistěhování do Vídně zažili, představoval vysoký počet dětí nevědomý pokus o osvobození z emocionální izolace. Aby bylo ale dosaženo vnitřní rovnováhy a pocitu přijetí, začal se i počet českých dětí postupně snižovat.¹⁹

1.1.5 Obrácená asimilace (pravý nacionalismus)/ dezintegrace

Základem obrácené asimilace je přijetí vlastní identity, současně ale popření identity cizí. Podle integrační teorie se jedná o obrácenou asimilaci a podobně jako u asimilace jde o dysfunkci, ale opačnou. Obrácená asimilace znamená dezintegraci.²⁰

1.1.6 Diskriminace vídeňských Čechů na přelomu 19. a 20. století

Výhody, které se u ustáleného obyvatelstva etnické menšiny projeví, způsobovaly diskriminaci. Stereotypy, jakož i přednosti nevznikaly samy od sebe, byly společensky podmíněné. Často byly přejaty už v dětském věku od dospělých.

Diskriminace je chování, které je většinou prosazováno, když se zdá být výhodné. To znamená, pokud chce diskriminovaný skrze toto chování dosáhnout určitých cílů. Přistěhovalectví vyvolává typizaci, stejně tak distanci na straně domácího obyvatelstva. Imigranti se domácímu obyvatelstvu jeví jako jiní a cizí. Zvláště masové přistěhovalectví do městských oblastí vyvolává diskriminaci a segregaci.²¹

Na základě vzrůstajícího přistěhovalectví Čechů, kteří chtěli ve Vídni najít práci, přistoupilo se za éry vídeňského starosty Karla Luegera k restriktivním opatřením.

¹⁸Karoh 1992: 84 – 85

¹⁹Glettler 1972: 50

²⁰Hýsek 1998: 16 – 18

²¹Karoh 1992: 100

Například v roce 1897 měli šanci dostat se do městských funkcí jen lidé německé národnosti. Následovaly pak další, ještě extrémnější návrhy. Vyžadovalo se například, aby všechny osoby, které byly zapleteny do protiněmeckých akcí nebo byly příslušníky protiněmeckých organizací, nebyly připouštěny do služeb města a ti, kteří již ve službách města zaměstnáni byli, měli být okamžitě propuštěni. Cílem těchto opatření bylo zabránit rozšíření českého elementu ve Vídni. Lueger prohlásil, že jeho úkolem je zachovat „německý“ charakter Vídně.

Od přelomu století pak postihly tyto návrhy Čechy ve všech pracovních odvětvích. Na české straně to vyvolalo naopak odpor proti německy mluvícím Vídeňanům, což vedlo až k českému národnímu radikalismu. Demonstrace a shromáždění byly často rozháněny druhou stranou. Přes stoupající radikalismus v obou táborech viděla většina Čechů asimilaci jako jediné možné řešení a možnost, jak žít ve Vídni a být přijat. Malá část Čechů reagovala radikálními nápady a akcemi. Větší část Čechů se ale ke společné problematice postavila lhostejně a rezignovala na ni.²²

1.2 Tematický příklad – Češi ve Vídni a Dolních Rakousích

Vídeň, která byla hlavním a také sídelním městem rakousko-uherské říše, představovala pro příslušníky různých národů monarchie vysněný cíl. Státisíce lidí v 19. století mířily do Vídně za prací, zábavou, vyřizovat obchody a nebo se tu usazovaly natrvalo. Na přelomu 19. a 20. století se však ve Vídni vyvinuly pouze dvě výrazné menšiny – židovská a česká. Ostatní národnosti (Italové, Maďaři, Poláci, Rumuni, Chorvati, Srbové, Slovinci, Řekové, Arméni, Ukrajinci atd.) se s nimi nesrovnávaly v absolutním ani relativním počtu. Po roce 1848 mířily do Vídně stovky tisíc Čechů, v roce 1856 žilo ve Vídni podle oficiálních pramenů 105 353 obyvatel pocházejících z Čech, Moravy a Slezska. Tvořili tedy ve městě s 469 221 obyvateli 22 % populace.²³ Na počátku 20. století zde podle oficiálních údajů ze

²²Karoh 1992: 103 – 104

²³Valeš 2004: 97

sčítání lidu žilo zhruba 150 tisíc lidí hovořících česky. Historici ale tvrdí, že jejich počet byl ve skutečnosti nejméně dvakrát vyšší.²⁴

„Kolik Čechů se do Vídně přistěhovalo, nikdy přesně nezjistíme. Podle oficiálního sčítání lidu se v roce 1880 hlásilo k české a moravské národnosti kolem 25 tisíc osob. Za deset let jejich počet vzrostl na 60 tisíc, v roce 1900 přesáhl hranici 100 tisíc a v roce 1910 dokonce 115 tisíc. Tato čísla však neodpovídají skutečnosti a podle odhadů bylo vídeňských Čechů snad až 300 tisíc. Výsledky sčítání mohly být manipulovány v neprospěch menšiny. Jednou se totiž zjišťovala „obcovací řeč“, jednou mateřský jazyk, jindy řeč, ve které dotyčný myslí a které používá v rodinném kruhu. Tato rozdílná hlediska umožňovala výsledné údaje interpretovat různě. Jisto je, že se po rozpadu monarchie vrátilo z Vídně i z rakouského venkova do nové vlasti na 200 tisíc osob.“²⁵

Vídeň vždy nabízela četné pracovní příležitosti. Už v období středověku přicházeli do Vídně čeští kupci. Na konci 18. století se ale přistěhovalectví z Čech rozšířilo a kulminovalo ve druhé polovině 19. století. Od 2. poloviny 19. století zde totiž došlo k výraznému rozmachu průmyslu a k čilému stavebnímu ruchu. Počet obyvatel rostl, bylo pro ně nutné zajistit též ubytování, vybavení bytů, ošacení a samozřejmě stravu.

Do Vídně přicházeli především čeští dělníci a řemeslníci, ale také služebnictvo, které usilovalo o práci v šlechtických a bohatých měšťanských domácnostech. Do Vídně odešlo i velké množství cihlářských dělníků, o kterých se říkalo, že právě oni „postavili“ Vídeň.²⁶ Pracovní podmínky se velmi lišily, píše se ale, že nejtvrďší život měli cihláři a různí pomocní dělníci. V menším počtu odcházeli do Vídně také

²⁴ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Život Čechů ve Vídni mapuje nová historická studie. *Český rozhlas 7 – Radio Praha* [online]. 2. 12. 2004, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/zivot-cechu-ve-vidni-mapuje-nova-historicka-studie>>.

²⁵Balhar a kol. 1999: 4 – 6

²⁶ŠTRÁFELDOVÁ, Milena . Život Čechů ve Vídni mapuje nová historická studie. *Český rozhlas 7 – Radio Praha* [online]. 2. 12. 2004, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/zivot-cechu-ve-vidni-mapuje-nova-historicka-studie>>.

někteří významní čeští intelektuálové – jednalo se o šlechtice, vědce, úředníky a umělce.²⁷

Pro život Čechů ve Vídni bylo typické, že se sdružovali do spolků. Těch existovalo ve Vídni podle historičky Vlasty Valeš několik set: „Spolkový život Čechů ve Vídni byl velice rozmanitý. Ty spolky se zakládaly v podstatě ve všech odvětvích života. Od hospodářských a politických, což byly politické strany, až po kulturní a sportovní, ale i v oblasti vzdělávací.“ Jak píše Karl Vocelka ve sborníku *Doma v cizině*, „česká menšina se stala od konce 19. století významným vídeňským elementem a začala zde budovat svou „národní“ infrastrukturu, ve které noviny a spolky hrály stejně důležitou roli jako například kulturní a zábavné pořady.“²⁸ Například česká zemská šlechta a společensky významné, mezi nimi i české, osobnosti pořádaly okázalé Slovanské plesy. V polovině 50. let 19. století byl založen Slovanský zpěvácký spolek, v roce 1865 pak Slovanská beseda. Slovanská beseda se postupem času stala českým kulturním centrem, protože začala sdružovat prominentní osobnosti českého života ve Vídni.²⁹

Do života vídeňské menšiny ve Vídni zasáhlo v průběhu 20. století několik přelomových událostí. Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 se do staré vlasti vrátilo až 150 000 lidí. Na druhé straně ale právě mezi dvěma světovými válkami česká menšina ve Vídni vzkvétala. Bylo zde víc než třicet českých škol, které patřily školskému spolku Komenský, a i v dalších rakouských školách se vyučovalo česky.³⁰

Neutěšené podmínky pro rozvoj české menšiny ve Vídni nastaly také po okupaci Rakouska Hitlerem. Tehdy byly zakázány české spolky, zastaveno vydávání českých novin a časopisů, zavřeny byly všechny české školy, kterých v té době už bylo poměrně dost. Například ve školním roce 1932/33 fungovalo ve Vídni s velkorysou podporou české vlády 17 mateřských, 5 obecných a 6 hlavních škol. Česky se

²⁷Vocelka 2002: 11

²⁸Vocelka 2002: 12

²⁹Valeš 2004: 98

³⁰ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Život Čechů ve Vídni mapuje nová historická studie. *Český rozhlas 7 – Radio Praha* [online]. 2. 12. 2004, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/zivot-cechu-ve-vidni-mapuje-nova-historicka-studie>>.

vyučovalo na jednom reálném gymnáziu, na jedné reálce, na jedné obchodní škole, a dokonce na jedné škole pro ženská povolání. K tomu ve Vídni ještě existovalo šest českých jazykových škol. Celkem tedy ve Vídni bylo 38 českých škol a první z nich byla díky spolku Komenský otevřena už v roce 1883.³¹

František Strnad napsal ve své knize Naši ve Vídni a ostatním Rakousku, že si „Československá Vídeň vymohla svou houževnatostí právo na české školy, vybuodovala si svůj spolkový a organizační život a její příslušníci vyskytovali se ve všech oborech společenského snažení vídeňského. Kulturní snahy rakouských Čechosllovaků, hlavně menšinové školství, mohly se rozvinouti hlavně po světové válce v důsledku ustanovení mírových smluv o ochraně menšin a zásluhou Československé republiky, která poskytla československé menšině svou záštitu.“³²

Spolek Komenský vznikl roku 1872 transformací Výboru pro školy průmyslové Československého dělnického spolku. Pro českou menšinu byla otázka českého školství vždy velmi důležitá a hlavně představovala ochranu před asimilací v německém prostředí. Přes veškeré snahy se ale Čechům do konce první světové války nepodařilo získat pro české školy ve Vídni právo veřejnosti.³³

1.2.1 Život vídeňských Čechů za první světové války

V knize Česká menšina ve Vídni Františka Aloise Soukupa se můžeme dočíst, že „během války počet Čechů ve Vídni oslabil, část mužů odešla na vojnu, došlo i ke ztrátám inteligence. Pro raněné vojíny se konaly besedy, což byla téměř jediná možnost větších schůzek českých lidí, jelikož jinak byly zábavy a schůze s ohledem na vážnou dobu zakazovány.“³⁴

Činnost Národní rady byla omezena i tím, že nebyl svoláván parlament. V době první světové války tedy nebylo možné žalovat, veřejně se dovolávat pomoci. Žalob přitom nebylo málo. Snášel je například poslanec František Staněk jako předseda „Českého klubu“. Jedna z jeho interpelací na vládu ze dne 12. června 1917 byla

³¹Balhar a kol. 1999: 5

³²Strnad 1926: 5

³³Valeš 2004: 98 – 99

³⁴Soukup 1928: 90

dokonce vydána jako brožura pod názvem Na ochranu české menšiny v Dolních Rakousích.

Cenzura tisku nebyla v době první světové války tak přísná jako v Čechách. František Alois Soukup to ve své knize vysvětluje tím, že rakouští cenzoři nerozuměli dobře narážkám, které se v tehdejší českém tisku ve Vídni běžně vyskytovaly. Proto například Vídeňský deník přinášel zprávy, které by v Čechách nemohly vyjít. Cenzura se ale zpřísnila už v roce 1917.

Činnost vídeňských Čechů za první světové války se orientovala především na záchranu dětí ve spolku České srdce, který ve Vídni vznikl po vzoru stejného pojmenovaného pražského spolku. Děti byly posílány na český venkov, kde chodily do školy. Spolek Komenský jim v té době nemohl věnovat dostatek péče, protože neměl tolik učitelů a měl také finanční problémy. Mezi zakladatele Českého srdce patřily významné osobnosti jako Machar, Tusar, Šimek a Gabriel. V péči a podpoře o sociálně slabé příslušníky české menšiny zaujímal spolek hlavní roli. Činnost Českého srdce se za války dokonce natolik rozvinula, že pod jeho správu či vlastnictví spadalo několik pozemků, kde se Češi mohli scházet a pořádat společenské a sportovní akce.³⁵

Exponentem českého odbojového orgánu Maffie ve Vídni byl Josef Svatopluk Machar, básník, prozaik a publicista, který ve Vídni za první světové války pracoval jako bankovní úředník. Jeho pomocník Douba, působící jako sluha v ministerstvu vnitra, donášel Macharovi důležité listiny z ministerstva, které vlastnoručně opisoval. Douba tyto listiny donášel Macharovi nejdříve do ústavu pro úvěr pozemkový, poté do bytu v Grinzingu. Machar si je schovával pod koberec, později byl za to uvězněn.³⁶

Za první světové války došlo ke „stmelení“ vnitřního života české menšiny ve Vídni. Vztahy vídeňských Čechů se staly důvěrnější a přátelštější. Češi nepřestali doufat v lepší časy a besedy pro raněné vojíny, sokolské večírky a divadelní představení toho byly důkazem. Častými hosty vídeňské menšiny byli slovanští vojáci, kteří se těchto manifestací „doufajícího češství“, jak je nazval František Alois Soukup, zúčastnili, a tak se česká Vídeň zasloužila i o nové sblížení slovanských

³⁵Valeš 2004: 103

³⁶Soukup 1928: 88 – 89

národů. Značný byl také podíl vídeňských Čechů na zahraničním odboji – množství legionářů odešlo na vojnu z Vídně. Zpět do Vídně se jich ovšem vrátilo jen málo a vytvořili Jednotu obce československých legionářů. (V roce 1924 měla tato jednota 220 členů z Vídně, asi polovinu tvořili úředníci a zřizenci českých vídeňských úřadů, polovinu živnostníci a dělníci. K jednotě patřili i legionáři z dolnorakouského venkova a jiných rakouských zemí. Na pomoc legionářům se také ustavil spolek přátel legionářů Chelčický. Čeští invalidé vytvořili rovněž vlastní sdružení, Sdružení československých válečných invalidů, vdov a sirotek v Rakousku.)³⁷

1.2.2 Vzájemný vztah Vídeňanů a Čechů

V knize *U nás ve Vídni* se můžeme dočíst, že Češi zde měli dobrou pověst, patřili ke spolehlivým pracovníkům, jejich styl života se nijak neodlišoval od stylu života Vídeňanů. Proto se vztah Čechů a německy mluvícího obyvatelstva obešel bez větších problémů.

Údajně nedocházelo ani k větším konfliktům kvůli jazyku. Ve vyprávění Čechů se jen výjimečně objevilo tvrzení, že by se české obyvatelstvo dostalo do konfliktu s pouze německy mluvícím obyvatelstvem.

Také k násilné asimilaci Čechů ve Vídni docházelo spíše výjimečně. Iniciátorem nejznámějšího protičeského aktu ve Vídni byl starosta Karl Lueger. Roku 1900 ztrojnásobil výši poplatku za udělení práva k pobytu pro přistěhovalce, a chtěl tak zabránit ztrátě německého charakteru města. Říkalo se totiž (a údajně to byla pravda), že Vídeň patřila k městům s největším počtem Čechů v celé monarchii.³⁸

Dalším příkladem protičeských tendencí a činů byl boj o tzv. lex Kolisko, který se týkal menšinového školství. Zřizování českých veřejných obecných škol v jednotlivých okresech se od poloviny 70. let 19. století až do války stalo hlavním sporným momentem mezi německonacionálními politiky na všech zastupitelských úrovních a českou menšinou ve Vídni, samozřejmě i v Dolních a Horních Rakousích. Roku 1904 potvrdil říšský soud po velkých sporech výnosem ministerstva kultu a vyučování a dolnorakouské zemské školní rady, že Češi ve Vídni nemají nárok na veřejné obecné školy, neboť pro svou rozptýlenost po Vídni nenesou charakter

³⁷Soukup 1928: 90

³⁸Balhar a kol. 1999: 4 – 6

zvláštní národní individuality. Od té doby tedy měli Češi jedinou možnost – zřizovat školství soukromé, ale i tady existovaly důvody k obavám.

S první světovou válkou přišla bída a nedostatek základních hmotných prostředků – situace vídeňských Čechů se tak ještě zhoršila. Na významu nabyla dobročinnost, od roku 1918 dokonce ve Vídni působil spolek České srdce. Prohloubily se ale také rozpory a averze nacionálního rázu. Podnět k tomu dali čeští dezertéři z rakousko-uherské armády, Češi podezřelí z protistátní činnosti (např. v odbojové organizaci Maffie) a emigranti (T. G. Masaryk, E. Beneš).³⁹

1.2.3 Politický život vídeňských Čechů do roku 1919

Politický život vídeňských Čechů se odehrával na bázi spolupráce místních politických spolků se stranami v českých zemích a také na poli vídeňských zájmových, hospodářských, tělocvičných aj. spolků.

Česká menšina se začala ve Vídni politicky formovat v 80. letech 19. století. V roce 1881 byl založen Klub rakouských národností, což byl první pokus vytvořit nadnárodní a nadstranickou platformu pro rovnoprávnost všech národů v rámci monarchie. Tento klub usiloval zpočátku o německé kandidáty, mezi nimi například i o Karla Luegera. Roku 1880 ale Klub přešel do radikálně mladočeského tábora a stále více se orientoval na malé živnostníky a řemeslníky. V roce 1885 byl založen spolek První česká politická jednota ve Vídni, což byl další pokus podobným směrem. Na začátku čítal spolek 1500 členů, o pět let později byl ale úředně zakázán. Jako reakce na německý nacionální program vznikla Národní rada dolnorakouská. Snahou nebylo pouze vytvořit politická uskupení, ale také sjednotit kulturní a hospodářské organizace pod jeden zastřešující orgán. Národní rada zůstala zpočátku ze strachu ze zákazu v ilegalitě. To mělo za následek, že nejznámější spolky neváhaly poslat do Národní rady své zástupce. Čeští dělníci, z nichž většina byla orientovaná buď sociálně, demokraticky nebo národněsocialisticky, neměla zájem aktivně spolupracovat. Od roku 1906 se Národní rada stala jednou z větví Dolnorakouského odboru národní rady české (DONRČ).⁴⁰

³⁹Sekera 2002: 20 – 21

⁴⁰Brousek 1980: 17

Čeští křesťanští sociálové ve Vídni založili Katolickou politickou jednotu, což byla orientace, která sdružovala několik spolků a mezi nimi také tělovýchovný spolek Orel, a dokonce se k ní připojila i odborová organizace. Vůdcem českých křesťanských sociálů před první světovou válkou byl poslanec v Říšské radě a kněz Cyril Stojan.

V roce 1897 založil Václav Klofáč v Praze Národní sociální stranu. V reakci na to se také české dělnictvo ve Vídni rozdělilo na sociálnědemokratickou a národněsociální organizaci. O rok později vznikl první vzdělávací a zábavní spolek, Jednota Barák, která měla v roce 1901 kolem 2000 členů.⁴¹

Mezi přední politické autority druhé poloviny 19. století ve Vídni patřili zejména Jan Janča (1866 – 1928) a Josef Václav Drozda (1850 – 1927). Mezi obyvatelstvem si největší ohlas získali sociální demokrati, národní sociálové, národně katolické a křesťansko-sociální hnutí, mladočeši, realisti, pokrokáři.

Před první světovou válkou vycházely ve Vídni dva důležité politické deníky: sociálnědemokratické Dělnické listy (ve Vídni 1881 – 1884, trvale od 1890, jako deník od roku 1900) a orgán Dolnorakouského odboru Národní rady české – Vídeňský deník (od roku 1907). Politický vliv měli nejen vídeňští Češi, kteří se věnovali žurnalistice a publicistice, ale také čeští novináři, kteří ve Vídni pracovali jako zpravodajové tisku vycházejícího v českých zemích.⁴²

1.2.3.1 Vytvoření Národního výboru

Po politickém převratu roku 1918 byli ve Vídni politicky organizovaní českoslovenští sociální demokraté, českoslovenští socialisté, čeští sociální demokraté (centralisti), kteří později splynuli s československými sociálními demokraty a jedna část s komunisty, a československá strana lidová. Později se ustavila národnědemokratická organizace, česká sekce komunistické Internacionály, strana agrární a strana československého dělnictva a obchodnictva. Dne 5. listopadu 1918 se pod vlivem politických změn a založení Československé republiky ustavil Československý národní výbor pro Dolní Rakousy ve Vídni a Národní výbory v Linci a ve Štýrském Hradci. Později se tyto tři výbory sjednotily a vytvořil se

⁴¹Brousek 1980: 18

⁴²Sekera 2002: 18

Národní výbor pro Republiku rakouskou.⁴³ V něm se sdružily, až na výjimky, všechny české a slovenské politické strany. Národní výbor vznikl z podnětu viceprezidenta rakouské poslanecké sněmovny a poslance Vlastimila Tusara. Z činností Národního výboru je nutné připomenout například to, jak organizoval dopravu a rozdělování potravin z Československé republiky v době největší bídy po první světové válce.

Národní výbor se také usnesl na společném postupu české menšiny při volbách do Národní rady (parlamentu), které se konaly 16. února 1919. Vytvořeny byly jednotné československé kandidátní listiny. Do Národní rady byl zvolen jeden Čech (František Dvořák). To bylo poprvé a naposledy, kdy měla česká menšina zastoupení v rakouské Národní radě. V dolnorakouském zemském sněmu získali Češi tři mandáty, ve vídeňské obecní radě jich získali dokonce osm (pět mandátů sociální demokraté a po jednom živnostníci, lidová strana a národní socialisté). Kromě toho se Národní výbor zabýval téměř na každé schůzi českou školskou otázkou.⁴⁴ „Národní výbor byl složením i činností skutečně všemenšinovým ústředím politickým. Svými členy a informacemi ovlivňoval menšinový tisk, upravil přátelský poměr mezi slovanskými menšinami v Rakousku a měl vliv na utváření vzájemného poměru mezi jednotlivými složkami menšiny. To byla hlavní přednost Národního výboru, jehož organizaci uznávali i vlivní rakouští Němci za vzornou.“⁴⁵

Politické spektrum vídeňských Čechů mělo velmi podobnou strukturu jako v ČSR. To mělo ale za následek, že se udržely pouze ty strany, které měly v rakouském politickém systému spojení. František Strnad ve své knize Československá Vídeň po válce napsal: „Rakouští Čechoslováci sledují politický život v Československé republice mnohem usilovněji než v Rakousku. Každý politický směr v Československu má zde své přívržence i odpůrce, každá čelnější politická strana česká svou sesterskou organizaci.“⁴⁶

Převahu měli čeští sociální demokraté, kteří zůstali až do prosince 1919 napojeni na pražskou centrálu a poté úzce spolupracovali s rakouskou sociálnědemokratickou

⁴³Strnad 1926: 19

⁴⁴Strnad 1926: 20 – 21

⁴⁵Strnad 1926: 24

⁴⁶Strnad 1926: 19

stranou. Nejvýznamnějšími sociálními demokraty byli František Dvořák, který byl v roce 1919 poslancem Národní rady, nebo obecní radové Antonín Machát, Franz Fiala, Alois Vavroušek a další. Nejdůležitějším sociálnědemokratickým „národním“ požadavkem byla výuka na veřejných českých školách.⁴⁷

1.2.3.2 Historie české sociální demokracie v Rakousku

Dělnické hnutí se začalo organizovat v dělnických spolcích už na konci 60. let 19. století. v roce 1868 byl ve Vídni založen Československý dělnický spolek, který už v prvním roce svého vzniku měl 300 členů. Československý dělnický spolek inicioval v roce 1872 založení školského spolku Komenský, který si kladl za cíl usilovat o vytvoření českých škol ve Vídni. V boji o české školství ve Vídni, který se nakonec protáhl na celá další desetiletí, mělo vždy hlavní slovo české dělnictvo.

V roce 1873 se v Praze poprvé objevily Dělnické listy, ve Vídni známé jako „Orgán československého dělnického spolku“. 3. ledna 1873 zveřejnily Dělnické listy programové prohlášení pod názvem „Co chceme“. V té době už se Dělnické listy jmenovaly „sociálnědemokratické“ a jejich podtitul zněl: „Orgán československého dělnictva“.⁴⁸

Autonomní československá sociální demokracie byla ustavena na sjezdu v Neudörflu roku 1874, což byl zároveň ustavující sjezd celorakouské sociálně demokratické strany.⁴⁹

Již na tomto sjezdu byly za úřední tiskové orgány uznány Gleichkeit (Rovnost), vydávaná ve Vídni, a Dělnické listy (1872 – 84), redigované Josefem Boleslavem Peckou a vydávané v Praze a později ve Vídni, kde perzekuce nebyla ve srovnání s Prahou tak tvrdá. Radikalismus sociálnědemokratického hnutí vyvolal opatření ze strany Taaffeho vlády, která se projevila úředním zastavením Dělnických listů v lednu 1884, rozpuštěním dělnických spolků i zatýkáním redaktorů. Vydavatelé sami pak zastavili listy Bojovník (1883 – 85) a Spravedlnost (1881 – 85), vydávané

⁴⁷Ebner 2002: 33 – 34

⁴⁸Matal 1986: 6

⁴⁹Beránková 1981: 7 – 9

v Brně, a Wahrheit, vycházející ve Vídni. Do ledna 1886 se udržel jen prostějovský Duch času (1884 – 86).⁵⁰

Na budějovickém sjezdu 1893 byli čeští sociální demokraté prohlášeni za samostatnou stranu a začali navazovat styky se Slováky, které byly čilé zejména ve Vídni. Poměr k německé sociální demokracii ve Vídni znesnadňovala stále školská otázka, v níž byli Češi neústupní. Navíc docházelo k bojům mezi centralisty a autonomisty.

Ovšem i odborové organizace ve Vídni dělaly problémy. České dělnictvo ve Vídni se rozdělilo na dva tábory – za Dělnickými listy stál četnější tábor autonomistů, centralisté si založili Dělnický deník. Nastaly kruté boje, docházelo i k bojkotům a výpovědím, ale samostatné odborové hnutí, vedené čtrnáctideníkem Odborář, se udrželo.

Za války byla dělnická strana velmi zeslabena. Dělnické listy ztratily mnoho odběratelů, po válce se ale čtenost opět zvedla. Odešli Tomášek a Tusar, přerušen byl přímý styk s poslanci z historických zemí, který byl vždy čilý. Strana se udržela na předním místě, jež jí patřilo podle početnosti, a vzešli z ní všichni předsedové „popřevratového“ Národního výboru.⁵¹

V roce 1894 se konal čtvrtý kongres rakouské sociální demokracie, který uznal samostatnost Československé strany sociálnědemokratické. V roce 1895 už ve Vídni existovalo 17 sociálnědemokratických spolků, které měly přes 1700 členů.

Od roku 1902 sídlila československá sociální demokracie v domě na Margaretenplatz 7, kde byla zřízena také tiskárna a redakce Dělnických listů. Na této adrese sídlila československá sociální demokracie ve Vídni ještě dalších 70 let.

V přelomových letech 1918/19 zažila také česká sociální demokracie značné otřesy v organizační a personální oblasti. Na jedné straně se museli čeští sociální demokraté smířit s tím, že mnoho dosavadních hlavních funkcionářů odešlo po válce zpět do Československa, kde, jak věřili, se jim otevíraly lepší profesní příležitosti, na druhé straně se strana musela vyrovnat s komunistickým nebezpečím. Z ruského zajetí se vrátilo po válce několik bývalých členů sociální demokracie, kteří byli po

⁵⁰Kubíček a kol. 2008: 42

⁵¹Soukup 1928: 146 – 149

návratu nadšení z komunistických myšlenek a snažili se je prosadit i v české sociální demokracii ve Vídni.⁵²

Roku 1923 vystoupili sociální demokraté z aliance, která slavila ve volbách roku 1919 úspěch pod názvem Strana socialistických a demokratických Čechoslováků. Národní strany tak definitivně ztratily možnost zastoupení ve vídeňské obecní radě a stejně tak v Národní radě. Při volbách v letech 1927, 1930 a 1932 se české kandidátky již nesestavovaly.

„Čeští sociální demokraté podporovali ve volbách Sociálnědemokratickou dělnickou stranu Rakouska a díky tomu získali dvě místa v obecní radě a řadu křesel v okresních radách těch okresů, kde bylo české obyvatelstvo zvláště silně zastoupeno. V obecní radě zastupovali sociální demokraté Antonín Machát a Alois Vavroušek zájmy vídeňských Čechů od roku 1923 až do definitivního potlačení demokracie v roce 1934.“⁵³

1.2.3.3 Další československé politické strany v Rakousku

Československá strana lidová v Rakousku se orientovala na katolíky a spolupracovala s křesťansky orientovaným odborovým hnutím. Tato strana spolupracovala například s českým spolkem Jednotou svatého Metoděje. Důležitým představitelem této strany byl například Otto Růžička.

Národní sociální strana byla národně orientovanou levicovou stranou, úzce svázanou s Jednotou Barák. Představitel této strany Johann Klimeš se stal obecním radou. V rakouském politickém systému neměla tato strana partnera. Československá národní demokracie nebo Československá agrární strana v Rakousku neměly nijak významné postavení.⁵⁴

1.2.4 Právní postavení české menšiny ve Vídni

30. prosince 1896 podal dr. Kolisko v dolnorakouském zemském sněmu návrh, kterým uložil zemskému výboru, aby vypracoval osnovu zákona, jímž se stanoví němčina jako jediný přípustný vyučovací jazyk na všech obecných a měšťanských

⁵²Matal 1986: 17 – 18

⁵³Ebner 2002: 33 – 34

⁵⁴Valeš 2004: 102

školách v Dolních Rakousích. Návrh byl předložen vládě, ministerský předseda Badeni ho ale ke schválení nedoporučil.

Lex Kolisko sestával ze dvou paragrafů: 1) vyučovací řeči na všech veřejných českých školách, obecných i měšťanských, v Rakouském arciknížectví bude výlučně němčina a 2) ministru vnitra a ministru kultu a vyučování se ukládá, aby zákon tento provedli. První odstavec byl pak doplněn o prohlášení, že právo veřejnosti smí dostat jen ty školy, jejichž vyučovací řeč je němčina. Česká strana spoléhala na odmítavé stanovisko vlády. Národní rada vydala roku 1912 instruktivní leták „K dějinám českého školství v Dolních Rakousích“, v němž vylíčila osudy dosavadního usilování o české školy ve Vídni a upozornila na nebezpečí Koliskova návrhu a na „obránné“ zákony a národněsocialistické periodikum Česká Vídeň o tom v roce 1908 vydalo brožuru „Neopouštějte nás!“

Po delším jednání se spolkem Komenský svolala Národní rada československá na 18. 12. 1913 schůzi zástupců české samosprávy, která přijala návrhy parlamentní komise Komenského, v níž byly zastoupeny všechny české strany. Akce měla sloužit také jako prostředek ke zvýšení zájmu o české školství v Dolních Rakousích vůbec.

Jednání se ovšem prodlužovalo, takže při vypuknutí první světové války nebyla ještě akce z české strany plně funkční. Po vyhlášení války již ale nebylo možné ji provést, protože lex Kolisko nebyl schválen.⁵⁵

12. listopadu 1918 byla vyhlášena „Republika Německé Rakousko“ – definováno však nebylo ani státní území ani samostatná státní myšlenka (nově založená republika se definovala jako část Německé republiky). Přímý dopad na českou menšinu měly články 67 a 68 Saint-germainské mírové smlouvy (podepsána 10. 9. 1919 ve francouzském městě Saint-Germain-en-Laye), kterými se Rakousko zavazovalo k podpoře a ochraně menšin. Smlouva zaručovala všem občanům bez rozdílu ochranu života, osobní svobodu, právo na veřejné i soukromé náboženské úkony, pokud se jimi neruší veřejný pořádek a dobrý mrav. Státním občanům zaručovala i občanskou a politickou rovnoprávnost. Věnovala se také otázce řeči – žádný státní občan neměl být omezován ve volném používání své řeči v soukromém,

⁵⁵Soukup 1928: 194 – 197

obchodním nebo náboženském styku, taktéž ve spolcích a v tisku. Smlouva také zaručila poskytnutí jazykových úlev u soudů menšinám, které neuměly německy.⁵⁶

V článcích 67 a 68 Saint-germainské mírové smlouvy se psalo o menšinovém školství:

Čl. 67: „S příslušníky rakouskými, náležejícími k menšinám etnickým, náboženským nebo jazykovým, bude po právu a ve skutečnosti za stejných záruk zacházeno stejně jako s ostatními příslušníky rakouskými. Budou mít stejné právo, aby vlastním nákladem zakládali, řídili a pod dozorem měli ústavy lidumilné, náboženské nebo sociální, školy a jiné ústavy výchovné s právem používat tam volně svého jazyka a svobodně tam vykonávat své náboženství.“

Čl. 68: „Pokud jde o veřejné vyučování, poskytne vláda rakouská v městech a okresích, v nichž je usedlý značný zlomek rakouských příslušníků jiného jazyka než německého, přiměřené možnosti zajišťující, aby se dětem těchto rakouských příslušníků dostalo v obecných školách vyučování v jejich vlastní řeči. Toto ustanovení však nebude vládě rakouské brániti, aby učinila povinným vyučování řeči německé v řečených školách.“⁵⁷

Z těchto ustanovení ale neplynul pro menšiny v podstatě žádný prospěch. Obsahovala totiž věci, které jsou samozřejmé a nebo je lze snadno přejít. Menšina žijící mimo Vídeň nemohla absolutně realizovat právo na zřízení a udržování škol, protože měla jen omezené finanční prostředky.⁵⁸

Jak v Československé, tak v Rakouské republice platily v době uzavření smluv ještě stejné zákony o zřízení škol. V obou státech byla školní docházka povinná pro mládež od 6ti do 14ti let – tyto školy se původně nazývaly obecné – Volksschulen. Základní rakouský školský zákon ze dne 14. 5. 1869 řadil měšťanské školy pod titul obecné školy – Volksschulen. Patřily mezi povinné školy, financované byly ze stejných fondů jako obecné školy a řídily se i stejnými zákony jako školy obecné v užším slova smyslu. Podle německého i českého znění Saint-germainské mírové smlouvy měly být i české měšťanské školy v Rakouské republice zřizovány veřejným nákladem. Tento právně odůvodněný požadavek byl ale

⁵⁶Strnad 1926: 29

⁵⁷Soukup 1928: 162 – 163

⁵⁸Strnad 1926: 30

anulován, protože měšťanská škola se do francouzštiny překládá jen jako škola obecná. Francouzský překlad tudíž nevystihl podstatu věci – rozlišil školy jen podle zcela nahodilé okolnosti, jakou je věk, aby postihl právní stránku věci. Vídeň této nejasnosti využila a nezřídila městské školy pro české děti.⁵⁹

Nejasné formulace byly zpřesněny v Brněnské smlouvě o státním občanství a ochraně menšin uzavřené mezi Československou a Rakouskou republikou dne 7. června 1920. Touto smlouvou převzalo Československo status ochranné moci nad menšinou a podporovalo dříve zamezovaný školský, kulturní, ale především také hospodářský život vídeňských Čechů, kteří se nerozhodli ani pro reemigraci ani pro asimilaci.⁶⁰ Článkem 8. umožnila Brněnská smlouva získat rakouské občanství formou opce všem Čechoslovákům, kteří v Rakousku žili posledních 10 let a svou opci přihlásili ve lhůtě jednoho roku.

Brněnská smlouva se v oddíle nazvaném „Ochrana menšin“ dále zabývala školskou otázkou a je mnohem přesnější než smlouva ze Saint-Germain. Shrnuje, co obsahoval čl. 67 Saint-germainské mírové smlouvy a k tomu dodala: *„Za správce soukromých škol a ústavů výchovných připouštějí se pouze státní občané onoho státu, v němž je sídlo soukromého úřadu. Nato vymezuje, co znamená právo dané menšinám, aby podle své libosti užívaly vlastního jazyka v soukromých školách a ústavech výchovných. Jest to pouze vyučovací jazyk, nikoli styk s úřady. Je tedy ve smyslu tohoto článku, korespondují-li české veřejné školy vídeňské s úřady školními německy.“* Důležitý byl také čl. 19 Brněnské smlouvy, ve kterém se psalo, že každé takové škole může být odňato právo veřejnosti nebo může být taková škola i úplně uzavřena, *„vyžaduje-li toto zájem veřejný nebo jiné závažné důvody“*. Ustanovení, že v Rakouské republice nebude čeština vyučovacím jazykem, vycházelo již z mnohaleté zkušenosti, která dle Vídeňanů prokazovala, že čeští žáci, kteří navštěvovali Komenského školy, neuměli německy tak dobře jako žáci, kteří chodili do veřejných německých škol.⁶¹ Rakousko se ale v Brněnské smlouvě zavázalo zřídit

⁵⁹Soukup 1928: 163 – 164

⁶⁰Ebner 2002: 33

⁶¹Soukup 1928: 164 – 166

ve školním roce 1920/21 veřejné školy pro děti rakouských státních občanů, kde se bude vyučovat česky či slovensky.⁶²

2. Historický kontext let 1918 – 1919

2.1 Evropa na konci první světové války

S první světovou válkou skončila i jedna epocha. Všechny body, které před válkou vypadaly pevně a neochvějně, byly na jejím konci zpochybněny. Evropské mocnosti ztratily převahu nad světem, a proto se svět začal obracet k Washingtonu a také na dlouhou dobu k Moskvě.⁶³

Německo, Rakousko-Uhersko a jejich spojenci byli zcela poraženi a bylo třeba jednat o podmínkách míru. Plány jednotlivých mocností se ale v tomto směru značně lišily, a někdy si dokonce odporovaly. Francie usilovala především o bezpečnost vůči svému německému sousedovi a přála si získat dominantní postavení v Evropě. Naproti tomu Velká Británie chtěla udržovat rovnováhu sil, což předpokládalo příliš Německo neoslabovat. Bylo nutné nalézt východisko, aby se vyřešily nesčetné otázky územní, peněžní a právní, a dospělo se tak ke společnému cíli: nastolit a udržet v Evropě trvalý mír.⁶⁴

Po rozpadu Rakouska-Uherska vznikly na jeho místě nástupnické státy. Staré dynastické, ekonomické a kulturní vazby povolily pod náporém urputných nacionalistických snah emancipujících se národů bývalé monarchie. Nakonec i Němci a Maďaři rezignovali na další existenci říše. Poměry ve střední Evropě se změnily na principu národních a v mnoha případech (včetně Československa) na principu pseudonárodních států.⁶⁵

18. ledna 1919 se na zámku ve Versailles sešli zástupci 27 vítězných států – cílem tohoto setkání bylo stanovit mírové podmínky. Mnoho nadějí se vkládalo do osoby amerického prezidenta Thomase Woodrow Wilsona. Výchozím dokumentem se staly právě jeho návrhy spravedlivého mírového vyrovnání, formulované

⁶²Strnad 1926: 31

⁶³Delouche 2001: 327

⁶⁴Delouche 2001: 328

⁶⁵Šedivý 1993: 59

počátkem roku 1918. Těchto „Čtrnáct bodů“ zahrnovalo odzbrojení, přestavbu Evropy na základě práva národů na sebeurčení a hlavně založení Společnosti národů, která měla urovnávat konflikty mezi státy mírovými prostředky.

Podmínky míru ustanovené smlouvami z let 1919 a 1920 byly dohodnuty mezi vítěznými mocnostmi bez jakékoli účasti poražených zemí, které je pocíťovaly jako diktát a některé z nich odmítaly uznat za základ k jednání.

Pro Němce znamenala Versailleská mírová smlouva strašnou ránu – její požadavky považovali za příliš tvrdé a ponižující. Obzvláště překvapivé bylo pro Němce to, že byli oficiálně označeni za výhradní původce války. Spolu s ostatními poraženými zeměmi se Německo snažilo všemi prostředky dosáhnout ulehčení podmínek smlouvy. Vítězné mocnosti však ve smlouvě spatřovaly nejlepší záruku bezpečnosti a míru a jakékoli úpravy odmítaly.

Na základě národnostního principu se vytvářely nové státy: Obnoveno bylo Polsko, rozděleno Rakousko-Uhersko, vznikla Jugoslávie a Československo, Finsko a pobaltské země získaly nezávislost. Nové rozdělení odpovídalo vůli vítězů zříditi protiváhu Německu a „sanitní kordon“ (*cordon sanitaire*) proti komunistickému Rusku.

Ani s podpisem míru ovšem boje neustávaly. Německá říše se zhroutila, Vilém II. abdikoval a byla vyhlášena tzv. výmarská republika. v zimě 1918 – 19 pak v Německu došlo k revoluci a v dalších letech pak k opakovaným násilným pokusům svrhnout republiku. Hranice Polska byly stanoveny hlavně s ohledem na to, aby nedošlo k válce se sovětským Ruskem, bez ohledu na německé obyvatelstvo. Mírové ujednání téměř všude provázely vnitřní rozbroje a ozbrojené srážky. Evropa byla v té době stále ovládána národním egoismem, proto hledání kompromisů nebylo snadné. K odzbrojení tedy nedošlo a zásada sebeurčení národů byla respektována.⁶⁶

Po bolševické revoluci v Rusku, po pádu monarchie v Německu a rozdělení rakousko-uherského mocnářství vyvstala otázka, jaký druh politického uspořádání se prosadí v nových a tradičních zemích. Zpočátku se zdálo, že zvítězí demokracie, ale skutečnost, že u některých národů střední a východní Evropy měla jen slabé šance, velmi rychle změnila běh věcí.

⁶⁶Delouche 2001: 329

Vůle po nezávislosti se u mnohých evropských národů projevila už během války. Idealistické představy W. Wilsona ale v tomhle ohledu narazily na složité problémy vytyčování hranic tam, kde státní území obývaly společně různé národy. Československo tak zůstalo v malém měřítku tím, čím bylo Rakousko-Uhersko ve větším: Mnohonárodnostním státem, kde nežili pouze Češi a Slováci, ale též Němci, Maďaři, Rusíni a Poláci. Jugoslávie zahrnuje obyvatelstvo slovinské, bosensko-muslimské, chorvatské, srbské, italské i albánské. Ve východním Polsku žilo hodně Ukrajinců a Bělorusů. Charakteristickým znakem mnoha oblastí střední Evropy je existence rozptýlených národnostních menšin, které byly zdrojem stálého napětí a konfliktů, jež mohl rozpoutat jediný incident či nedorozumění.

Dále se musely řešit otázky hospodářské a finanční. Válka pohltila značné částky, a bylo třeba znovu přizpůsobit ekonomiku mírovým podmínkám. Velmi brzy se projevilo, že mírové naděje byly liché. Národní hospodářství se rozjíždělo jen pomalu, rostla nezaměstnanost a inflace. Spojené státy, věřitelé evropských spojenců, vymáhaly své pohledávky, což bylo pramenem nekonečného dohadování. Evropské země však neučinily jediný pokus, jak tyto obrovské potíže společně řešit.

Nový evropský řád byl ohrožen ještě dřív, než byl zaveden. Dokladem toho byly francouzsko-německé vztahy. Vítězná Francie si chtěla vůči Německu zaručit bezpečnost, proto uzavřela řadu spojenečství s novými státy střední Evropy a dohlížela na přísné dodržování Versailleské smlouvy. Výmarská vláda se zase snažila vymanit z diplomatické izolace. Sblížila se tedy se sovětským Ruskem, i když samozřejmě převažovaly vazby k západní Evropě.

„Jako protipól k nacionalismu se ještě více než před válkou šířil pacifismus. Pacifisté se však nedokázali dohodnout, jak by Evropa měla bez válek vypadat. Někteří měli za to, že mír je nutno stvrdit na základě stávajících smluv. Jiní se domnívali, že pouze zrušení těchto smluv umožní žít v souladu. Tyto hluboké rozpory připravovaly mírové organizace o všechen skutečný politický vliv.“⁶⁷

2.2 Rozpad habsburské monarchie

O konci první světové války bylo rozhodnuto v roce 1918 na západní frontě, kde nejdříve ztroskotala březnová německá ofenzíva a začala se projevovat převaha

⁶⁷Delouche 2001: 331– 332

Francie a Velké Británie, které byly podporovány Spojenými státy americkými a svými dominiemi a koloniemi. Stejně neúspěšně skončila rakouská ofenziva na řece Piavě a v jižním Tyrolsku. Některé rakouské divize už v této době byly odveleny na západní frontu. V květnu 1918 se císaři Karel I. a Vilém II. dohodli na užší vojenské, hospodářské a politické spolupráci. Po tomto připoutání habsburské monarchie k Německu se mocnosti Dohody rozhodly, že už nebudou trvat na principu integrity Rakouska-Uherska a všechno diplomatické úsilí budou směřovat na jeho vnitřní oslabení, což deklarovaly například v červnu 1918 uznáním zahraniční Československé rady v Paříži jako představitelky budoucího samostatného státu. v habsburské monarchii se mezitím šířil hlad, demoralizace a duch vzpoury.

Mírová iniciativa amerického prezidenta Woodrow Wilsona vyjádřená v tzv. „Čtrnácti bodech“ nalezla v Rakousku nečekaně mnoho přívrženců. Proti válce brojili sociální demokraté a pacifistické křídlo kolem profesora Heinricha Lammasche a podnikatele Julia Meinla.

Na začátku srpna 1918 se podařilo Britům prolomit německou obranu na západní frontě. Francouzi postupovali ofenzivně i na Balkánském poloostrově a donutili Bulharsko, aby 26. září 1918 uzavřelo příměří. Turecko bylo vyčerpané, bojovalo na třech frontách, z bojů bylo vyřazeno 18. října 1918. V této překérní situaci pro ústřední mocnosti zahájili Italové na jižní frontě úspěšnou ofenzívu na Piavě. Italská fronta se rozložila okamžitě poté, co z ní uherská vláda odvolala vlastní, tj. uherské pluky. Ještě předtím, 2. října 1918, tedy několik dní po zhroucení Bulharska, požádala habsburská monarchie Dohodu o příměří a zahájení mírových jednání na základě Wilsonových bodů, které předvíдалy také „osvobození Čechoslováků“. Bylo ale již pozdě. Dohodové mocnosti uznaly státoprávní nároky Čechoslováků, Poláků a Jihoslovanů. Císař Karel I. se ještě pokusil zachránit vnitřní soudržnost říše vydáním tzv. Manifestu z 16. října 1918, kterým proměnil Předlitavsko ve spolkový mnohonárodnostní stát. Tento čin ale již nikoho neuklidnil a místo toho vyvolal totální politický chaos. 28. října 1918 byla vyhlášena samostatná Československá republika a už týden předtím bylo ve Vídni proklamováno autonomní republikánské Německé Rakousko. Halič měla připadnout obnovenému polskému státu. Uhry se oficiálně oddělily od říše až 30. října 1918. Slovinci se 31. října 1918 připojili k Čechům. Kraňsko a Chorvatsko se spojilo se Srbskem v nové jihoslovenské

království. Sedmihradští Rumuni vzhlíželi s nadějemi k Bukurešti. V době, kdy se ve střední, východní a jihovýchodní Evropě zhroutily všechny monarchie, zvítězil snadno princip nacionalismu a sebeurčení nad bývalými autoritami a státoprávními svazky. 3. listopadu 1918 přijalo Rakousko v Padově tvrdé podmínky příměří. Ztráta jižních Tyrol, Istrie, části Dalmácie a demobilizace znamenaly i faktický zánik habsburské říše, který byl už dříve zpečetěn totálním politickým rozkladem v centru říše, jemuž nedovedly zabránit ani rychle se střídající vlády. Proto byl listopad 1918 posledním měsícem Rakousko-Uherska.⁶⁸

V říjnu 1918 se nejprve zhroutila fronta, české, maďarské, slovenské, chorvatské, slovinské a nakonec i rakouské oddíly opouštěly své jednotky, zprvu v desítkách a stovkách vojáků, koncem měsíce pak v tisících a desetitisících.

V Rakousku se iniciativy ujal parlament. 21. října 1918 se v dolnorakouském zemském sídle ve Vídni sešli německy mluvící poslanci předlitavské části Rakouska-Uherska a prohlásili se za provizorní národní shromáždění. Převahu v něm měli němečtí nacionalové, ale hlavní slovo drželi sociální demokraté. Poslanci vyhlásili nový stát Německé Rakousko a 29. října 1918 o svém činu informovali zvláštní nótou amerického prezidenta Wilsona. Nový stát, zatím bez hranic, sdružoval všechna území zatím bývalého státu, kde převažovali německy mluvící občané. (V českých zemích to bylo 3 512 682 obyvatel, kteří se přihlásili k německé národnosti a dělili se do čtyř žup či provincií. Nový stát vznášel nárok na Deutschböhmen, Böhmerwaldgau a Sudetenland a němečtí obyvatelé těchto krajů se také k Německému Rakousku přihlásili.)

Celá tato politika byla ovšem předmětem velkých diskusí. Autoritativně do ní zasahoval sociálnědemokratický předák Viktor Adler. Ten představil tři teoretické možnosti, z nichž první představovala demokratický lidový stát všech národností střední Evropy – tato možnost ale byla kvůli neochotě rakouských Němců ihned odsouzena k zániku. Druhou možností bylo Německé Rakousko – zbytek Německého Rakouska se měl osamostatnit a zařadit se do německého státu jako autonomní součást, tato alternativa nakonec zvítězila a realizovala se. A třetí možností, o níž se ještě teoreticky uvažovalo, bylo samostatné Rakousko. Ale i tento plán byl jednoznačně a všemi zamítnut, nevěřilo se prostě v jeho budoucnost.

⁶⁸Veber 2002: 470 – 471

První ústava nového státu vznikla dne 30. října 1918, neřešila však ani hranice země ani jeho státní formu. Vítězství demokracie zakotvila jak v systému, tak v politice. Vedle sebe ovšem stále existovaly nové i staré státní instituce, především provizorní národní shromáždění a stará státní rada. Ve státní radě byl vznesen požadavek na připojení nového státu k budoucímu Německu. 11. listopadu 1918 se císař Karel zřekl habsburského trůnu a 12. listopadu vyhlásily státní rada i národní shromáždění republiku. Hned druhý paragraf ústavy opakoval, že Německé Rakousko je součástí Německé republiky. Jedna z rezolucí mj. uváděla: *„Uznáváme právo slovanských národů na vytvoření vlastních národních států, odmítáme však bezpodmínečně a provždy podmanění německých území těmito státy. Požadujeme, aby všechna německá území Rakouska byla sjednocena v jednom německorakouském státě, který si má podle vlastních potřeb upravit své vztahy k ostatním národům Rakouska a k Německé říši.“*

Na významu nabyly politické strany. Podle posledních voleb z roku 1911 byla největší stranou německá nacionalistická strana, tzv. Velkoněmci, ale ti novou situaci nezvládali. Jednak antisemitský politik Georg Schönerer již ztrácel aktivitu (zemřel roku 1921) a jejich hlavní trumfy – antisemitismus i silný protikatolický tón – již odezněly. Stranou s největšími sympatiemi byla tedy sociální demokracie, která měla v čele nové tváře – Friedricha Adlera, Karla Rennera, Otto Bauera, Julia Deutsche aj. Dr. Karl Renner, původem z jihomoravské vesnice, byl zvolen státním kancléřem nového státu. Poslední tradičně vlivnou stranou byli křesťanští sociálové, kteří stále ještě těžili z popularity vídeňského starosty Karla Luegera, který ale zemřel již v roce 1910. Tyto tři strany připravily velmi rychle první volby.

Volby se konaly 16. února 1919 a vzniklo z nich nové ústavodárné shromáždění. Celkem 169 poslaneckých křesel bylo rozděleno následovně: Obsadilo je 72 sociálních demokratů, 69 křesťanských sociálů, 25 představitelů různých velkoněmeckých skupin, jeden Čech, jeden buržoazní demokrat a jeden sionista. Předsedou (prezidentem) nového orgánu byl zvolen sociální demokrat Karl Seitz, jenž se stal provizorní hlavou státu.

Moci se ujala velká koalice sociálních demokratů a křesťanských sociálů, jinak též Karl Renner a Jodok Fink, kteří vedli republiku celým těžkým rokem 1919 až do června 1920, kdy se koalice rozpadla. Hlavní slovo v ní měli sociální demokraté –

kancléřem se stal Karl Renner, ministrem války Julius Deutsch a ministrem zahraničí Otto Bauer.⁶⁹

2.3 Život české menšiny ve Vídni po rozpadu habsburské monarchie

Po vyhlášení samostatné Československé republiky 28. října 1918, nastal ve Vídni zmatek a dezorientace. Prvotní nadšení vystřídaly problémy, které Češi doposud nemuseli řešit – nové státní uspořádání znamenalo vytvoření hranice mezi Vídní a Prahou, která je najednou izolovala od vlasti. Státní hranice znemožnila také další příliv Čechů a Slováků do Vídně z hospodářských a politických důvodů. Na druhé straně ale 150 000 úředníků, státních zaměstnanců a dalších lidí opustilo svá zaměstnání ve Vídni, aby se mohli znovu usadit ve své staré vlasti.

Existovaly obory, v nichž byli Češi z Vídně v Československu nezastupitelní. Česká inteligence přinesla zkušenosti z úřadů a institucí, které dosud v Praze nebyly a musely se teprve vybudovat.⁷⁰

V důsledku odcházení Čechů z Vídně zanikly i mnohé spolky a už nemohly být obnoveny. Počet českých spolků ve Vídni po první světové válce klesl na čtvrtinu. Odcházeli i studenti, zvětšil se ale počet učitelů a profesorů na nově zřízených středních školách. Situace české menšiny ale už byla jiná – byl zřízen konzulát a zastupitelství při reparační komisi, které pak bylo přeměněno v legaci, takže o záležitosti menšiny bylo oficiálně postaráno.

Ze zástupců politických stran podle vzoru českého Národního výboru byl vytvořen i Národní výbor dolnorakouský. Předpoklady byly ale jiné než v Čechách – mnoho příslušníků politické menšiny nebylo vůbec politicky organizováno, zejména příslušníci středních stavů. Předsedou byl zvolen administrátor Dělnických listů Josef Malý, pozdější viceprezident státního pozemkového úřadu, tajemníkem František Váhala, členy byli F. Jetel, architekt F. Krásný, J. V. Drozda, Dr. art. Kantor, učitel J. A. Klimeš, ředitel tiskárny Antonín Machát aj.

Protože spojení s českými zeměmi bylo nedokonalé, ustavení Národního výboru znamenalo důležitý krok. Mimo jiné informoval Národní výbor Čechy o událostech v Československé republice. Národní výbor měl vystupovat jako reprezentant

⁶⁹Veber 2002: 473 – 475

⁷⁰Sekera 2002: 20 – 21

a ochránce české menšiny. Ustavily se sčítací, politicko-právní, sociálně-hospodářská a kulturní komise. Jelikož nebyly dosud stanoveny hranice a Němci z historických českých zemí zasedali v říšském sněmu rakouském, žádal i Národní výbor, aby byl zastoupen v Pražském národním shromáždění. Do komise pro přípravu mírové smlouvy byl navržen dr. Váhala, do rozhraničovací komise ředitel Miloš Pelda.

Sociálněpolitická komise měla za úkol starat se o to, aby čeští lidé nebyli vyhazováni z továren a o lidi, kteří hladověli. Otevřeno bylo 14 kanceláří, kde se vydávaly legitimace, na něž byl dovolen dovoz potravin z ČSR.⁷¹

Dokud existovalo České srdce jako společná česká organizace, nedocházelo ke stranickým přestřelkám. Při prvních volbách docílila česká menšina pozoruhodných výsledků. Při druhých už ale došlo k otevřenému boji a čeští sociální demokraté se spojili s německými. Znamenalo to zároveň konec Národního výboru, který byl pak přeměněn v menšinovou radu.

Celý rok 1919 byl neklidný. Druhé volby přinesly vystřízlivění, zřizování českých veřejných škol se vleкло a vše nasvědčovalo tomu, že poválečná Vídeň má v úmyslu vrátit se do politiky předválečných let.⁷²

Ve Vídni se konaly přípravy k převratu. 25. 10. 1918 se sešli čeští poslanci Korošec, Žerjav, Hodža, Tusar, Kramář, Rašín a Šámal s Jihoslovany v hotelu Continental, aby se domluvili na společném postupu.

Když byla dne 12. listopadu 1918 vyhlášena republika Německé Rakousko (*Deutsch-Österreich*), rakouské státní občanství bylo přidělováno jen osobám, které měly domovskou příslušnost k některé rakouské obci či které sídlily na území republiky před rokem 1914. Přihlášení se k republice *Deutsch-Österreich* bylo důležitým požadavkem.

Mírová smlouva ze Saint-Germain rozšířila státní občanství v národnostním smyslu. Rakouské občanství mohli dodatečně získat i ti, kteří pocházeli z území bývalé monarchie a patřili „rasou a jazykem k německé většině obyvatelstva v Rakousku“. Otázku menšin řešily články 67 a 68 saint-germainské smlouvy, v nichž se Rakousko zavazovalo k jejich podpoře a ochraně.⁷³

⁷¹Soukup 1928: 95 – 98

⁷²Soukup 1928: 91 – 92

⁷³Valeš 2004: 99

Zásadní význam pro postavení české menšiny v Rakousku měla ovšem bilaterální Brněnská smlouva ze 7. 6. 1920. Československá republika přejímala touto smlouvou ochrannou moc nad českou menšinou v Rakousku. Tím byl vytvořen právní základ pro podporu jejího školství a hospodářského a kulturního života.

Právní ustanovení týkající se nabývání rakouského občanství v praxi pocítili v první řadě zaměstnanci rakouských veřejných institucí. Podmínka rakouského občanství pro setrvání v zaměstnání donutila velké množství osob k rozhodnutí odejít do Československa. Zvláště úředníci a podobné profese byli tímto opatřením nuceni opustit zaměstnání, a tím nepřímo i Rakousko. Na to, že se někteří Češi rozhodli přesídlit do nově vzniklého Československa, působila celá řada faktorů. Republika Německé Rakousko neměla vyjasněnou celou řadu zásadních otázek, mimo jiné např. státní ideu. Kromě toho musela čelit obrovským hospodářským problémům. Češi byli svými rakouskými spoluobčany považováni za zrádce a byla jim připisována vina na rozbití monarchie.

Přesto ale vyvolal vznik samostatného československého státu mezi Čechy vlnu euforie. Určité impulsy k založení samostatného československého státu vzešly od vídeňských Čechů, přestože během 1. světové války se ještě vídeňští Češi snažili projevovat loyaltitu habsburské vládě.⁷⁴

Nově vzniklá republika si začala budovat svoje státní instituce. Nejen v centrálních orgánech, ale i na odborných pracovištích zasedli lidé dosud působící ve Vídni. Jejich zkušenosti představovaly velký přínos pro vytvoření československého státního systému.⁷⁵

Rakousko-Uhersko už se prakticky rozpadalo v druhé polovině října 1918, přestože císař Karel vydal manifest, v němž sliboval přetvoření říše ve „svaz svobodných národů“. Za současné situace však Národní výbor tento návrh odmítl, přestože ještě před několika lety by česká buržoazie přivítala takový návrh s nadšením a vydávala by jej za obrovský úspěch své politické taktiky.

Národní výbor se prohlásil prozatímní vládou a ještě 28. října 1918 vydal „První zákon o československém státu“. Podle něj zůstávaly v platnosti všechny dosavadní zemské a říšské zákony, stejně tak i „všechny úřady samosprávné, státní a župní,

⁷⁴Glettler 1985: 33

⁷⁵Valeš 2004: 100 – 101

zemské a obecní“. Prozatímní vláda vydala za dobu své existence 17 dekretů s platností zákonů, vypsala jednomiliardovou půjčku národní svobody, která se měla stát finančním základem nového státu, byla přijata prozatímní ústava a provedeno obstavení velkostatků jako první krok k pozemkové reformě.

Na 14. listopad 1918 bylo na základě ženevské dohody s vedením zahraničního odboje svoláno Národní shromáždění, v podstatě rozšířený Národní výbor, skládající se ze zástupců politických stran podle volebních výsledků z roku 1911. Národní shromáždění schválilo republikánskou formu státu a prezidentem zvolilo Tomáše Garrigua Masaryka. Na zasedání byla rovněž zvolena nová vláda, v jejímž čele stanul dr. Karel Kramář, ministrem zahraničních věcí se stal dr. Edvard Beneš, ministrem vojensví dr. Milan Rastislav Štefánik a ministrem vnitra Antonín Švehla. Další ministerská křesla byla rozdělena mezi českou státoprávní demokracii, stranu agrární, lidovou, socialistickou a sociálně demokratickou. Slovenské strany obdržely ve vládě ministerské křeslo bez portfeje. Kramářova vláda byla vládou všenárodní koalice, tzn., že se v ní spojily všechny politické strany bez ohledu na různost politických názorů. Sjednocujícím prvkem měla být myšlenka všenárodní spolupráce, budování nového státu, pevného spojení Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny s českými zeměmi a vyřešení problému německých oblastí na českém území.

Další územní otázkou bylo připojení Zakarpatské Ukrajiny. Nejsilnější proud její buržoazie sice souhlasil se začleněním do nového státu, ale vzrůstající revoluční hnutí žádalo připojení k sovětské Ukrajině. To přimělo dohodové mocnosti, že daly československé vládě pokyn k rychlému vojenskému obsazení tohoto území, a tak na základě Saint-germainské minoritní smlouvy z 10. září 1919 byla Zakarpatská Ukrajina definitivně připojena k Československu pod názvem Podkarpatská Rus.

V německých oblastech byla po vzniku republiky situace velice složitá. Vytvářely se tu samostatné německé provincie, které usilovaly o to připojit se jako autonomní jednotky k Rakousku. Po neúspěšných jednáních československé vlády s německými zástupci, vyhlásilo Rakousko zákonem z 22. listopadu 1918 za svou državu pohraniční oblasti Čech a Moravy a navíc ještě Brno, Jihlavu a Olomouc, vláda ale byla nucena přistoupit k použití síly a od konce listopadu začala německé oblasti vojensky obsazovat. Celá akce nenarazila na téměř žádný odpor, a tak mohla

být dokončena již v prosinci 1918. Mírová smlouva s Rakouskem, podepsaná 10. září 1919 v Saint-Germain, udělala tehdy tečku za tímto sudetoněmeckým separatistickým pokusem.

Dlouho zůstávalo nevyřešeno postavení Těšínska. V listopadu 1918 došlo sice k dohodě o dočasném rozdělení správy nad tímto územím, ale to vedlo k československo-polskému konfliktu, jenž trval do konce ledna 1919. Nato byla v únoru podepsána dohoda o nové demarkační čáře, ovšem definitivně bylo o rozdělení Těšínska, jakož i o začlenění Oravy a Spiše, rozhodnuto až v červenci 1920.

Mezinárodní postavení Československa bylo právně zakotveno na jednání mírové konference v Paříži. V mírové smlouvě, podepsané 28. června 1919 ve Versailles, uznávalo Německo nezávislost ČSR a odstupovalo jí Hlučínsko. Zmíněná smlouva s Rakouskem anulovala jeho nároky, a navíc Československo získalo na jihu Čech Vitorazsko a na Moravě Valticko. Maďarsko mírovou smlouvu, podepsanou 4. června 1920 v Trianonu, přiznávalo ČSR Zakarpatskou Ukrajinu, s Polskem a Rumunskem byla uzavřena hraniční smlouva v Sévres 10. srpna 1920. Nedořešena zůstala pouze oblast Javoriny, kterou Československo získalo rozhodnutím rady Společnosti národů teprve v březnu 1924.⁷⁶

3. Historie českého a slovenského tisku ve Vídni od počátku do roku 1919

Počátek českého tisku ve Vídni se datuje už do roku 1761, konkrétně od dubna do června tohoto roku. Ještě před vyhlášením tiskové svobody začal Leopold Kalivoda vydávat první vídeňské české noviny pod názvem *C. k. privilegované české vídeňské poštovní noviny (K. k. privilegierte tschechische Wiener Post-Zeitung)*, zanikly ale pro nedostatek odběratelů.

Druhé české noviny, které se ve Vídni objevily o půl století později, byly *Cýsařské královské wjdeňské nowiny (Kaiser-königliche Wiener Zeitung)*, redigované a editované Janem Nepomukem Norbertem Hromádkem⁷⁷, který působil jako profesor českého jazyka na vídeňské univerzitě. Ty vycházely v letech 1813 –

⁷⁶Beránková a kol. 1988: 7 – 9

⁷⁷Jan Nepomuk Norbert Hromádka, 1783 – 1850

17 čtyřikrát týdně a ještě měly sobotní vydání. Ve své době to byly nejrozšířenější české noviny v Rakousku. Od roku 1813 k nim vycházela literární příloha „Prvotiny pěkných umění“. Po zániku novin pak příloha zůstala pod názvem *Vídeňské učené noviny* jako jediný český literární orgán vycházející v té době v Rakousku. V článcích C. k. vídeňských novin již najdeme náznaky hledání menšinové identity, což bylo typické pro noviny přelomu 19. a 20. století, a zároveň také společenský tlak na asimilaci.⁷⁸

Během revoluce v roce 1848 byl tiskovým orgánem česko-moravsko-slezské jednoty⁷⁹ ve Vídni *Vídeňský posel (Wiener Bote)*, který vycházel dvakrát týdně o dvou listech, které byly tištěné švabachem (obsahoval například básně S. Žalovského a Vincence Furcha, psal do něho i dr. František C. Kampelík). Redakci Vídeňského posla vedl Jan B. Pytlík, který psal pod pseudonymem L. Stájský. Ve Vídeňském poslu byla publikována studie „Naše postavení ve Vídni“ spolu s poučným politickým kalendářem.⁸⁰

Karel Havlíček Borovský se v roce 1850 pokoušel o to přenést Národní noviny z Prahy do Vídně, což zpočátku nebylo úplně snadné. Havlíček se dozvěděl, že 1. července 1850 začne ve Vídni vycházet *Vídeňský denník*, který prý nebude „ani vlády, ani šlechty“. V následujícím čísle Slovanu už Havlíček informoval o složení redakce nového deníku – ředitelem listu byl dr. Beck, úředník ministra vnitra Bacha, a Josef Jireček, úředník ministra Thuna. První, kdo přišel s nápadem vydávat ve Vídni nezávislý list, byl J. A. Helfert, teprve v druhé řadě Beck, který měl už zkušenosti s vydáváním vládního Oester. Právě tito zakladatelé spolu s ministrem Thunem se rozhodli potírat vliv Havlíčkova Slovana, který byl právě vyhoštěn z Prahy. Vídeňský denník měl začít původně vycházet 1. července 1850, ale nakonec se jednání o jeho povolení protáhlo. První číslo Vídeňského denníku tedy vyšlo až 9. července 1850 s všeobecným podtitulem „noviny politické a literární“. Deník proklamoval, že bude hájit slovanské zájmy, nepolitická část měla obsahovat

⁷⁸Schubert 2001: 32.

⁷⁹Jednota česko-moravsko-slezská byla jedním z prvních českých spolků ve Vídni, který se staral o organizaci kulturního života. In Hýsek 1998: 35

⁸⁰Soukup 1928: 307

zábavné články o slovanské literatuře, zvláště pak úvahy o českých literárních dílech. Noviny vycházely denně mimo pondělí a odpovědným redaktorem se stal J. Votka.

V prvním čísle Vídeňského denníku se objevil článek namířený proti Havlíčkovi, na který musel Havlíček zareagovat, „že prý Vídeňský denník byl ještě před svým vydáním udán, zlehčen a zdiskreditován v očích české veřejnosti, což prý se stalo jistě jenom proto, že Havlíček baží po monopolu v národě. Paradoxní na tom bylo, že za novým listem stáli Havlíčkovi bývalí spolupracovníci, pomocníci a přátelé – bratři Jirečkové, Votka, Tomek, Beck a Helfert. Například Votka byl do poslední chvíle spolupracovníkem Národních novin. Havlíček dokonce nařkl Vídeňský denník, že jde o „vládní časopis, zřízený hlavně proti nám“.

7. srpna 1851 uveřejnil Havlíček článek, jímž „se Slovan loučí s Vídeňským denníkem, aby připomněl svému soupeři do Vídně, že Slovan umře nepřírozenou smrtí, rozuměj zásahem vlády, a v nejlepší síle, kdežto prý Vídeňský denník je zmrtva narozen, takže i Slovan po smrti své bude prý mít více života, nežli měl Vídeňský denník po svém narození“. Podle Slovanu tak Vídeňský denník ztratil důvod své existence.

Od 1. října 1851 začal Vídeňský denník, který dosud vycházel jako odpoledník, vycházet jako týdeník, ale od 19. listopadu už zase vycházel dvakrát týdně. Zanikl 17. ledna 1852. Ještě na rok 1852 bylo ale vypsáno předplatné. V roce 1907 byl ale pod stejným názvem obnoven pod vedením J. Jakše. Literární příloha Vesna se udržela ještě několik dalších let.

Vídeňský denník podporoval myšlenku národní jednoty na Slovensku, obracel se k slovanským zájmům, bojoval o české školy ve Vídni a hájil také české jazykové a literární snahy. České politické strany ve Vídni ale provokoval tím, jak psal o ústavní otázce – na jedné straně radostně přijímal oktrojovanou ústavu a stejně tak radostně přijímal i Sylvestrovské patenty.⁸¹

Slováci měli v letech 1849 – 1860 své *Slovenské noviny (Slowakische Nachrichten)*. Tyto úřední noviny začaly vycházet 13. července 1849 a jejich odpovědným redaktorem byl slovenský evangelický farář Daniel Lichard, ve

⁸¹TRAUB, Hugo. Z historie "Vídeňského Denníku". *Duch novin: Časopis pro studium novin a péči o novinářství*. 25. 7. 1930, 3, 7 – 8, s. 201 – 208.

skutečnosti je ale řídil Herman Jireček. Noviny vycházely denně. Kromě toho, že se primárně zabývaly poměry na Slovensku, pozornost věnovaly i českým poměrům.⁸² Sloupky s názvem „Drobničky“ (*Kleinigkeiten*), které ve Slovenských novinách pravidelně vycházely, se věnovaly slovenské časopisecké literatuře. Ke Slovenským novinám také patřila zábavná příloha „Světazor“ (vycházela 2. 2. 1858 – 31. 12. 1861) a obsahovala texty jak beletristické, historické, tak literární kritiku. Hlavními přispěvateli přílohy Světazor byli Jan Lepař a Ctiboh Zoch. Světazor urputně bránil pravost Rukopisů královédvorského a zelenohorského.

Slovenské noviny ještě obsahovaly oddíl „Hlásník“, který přinášel úřední vyhlášky. Po skončení Vídeňské denníku v roce 1851 byly Slovenské noviny dlouho jediným česko-slovenským listem ve Vídni. Byly zastaveny až v roce 1860 kvůli poměrům v Maďarsku. Tisk zajišťoval arménský řád mechitaristů, který byl ve Vídni usazený od roku 1810.⁸³

Nezávislý český tisk se stal po roce 1860 nejvýznamnějším prostředkem komunikace a agitace v českém národním hnutí. Český deník *Národní listy*, který se ve své době řadil mezi vůdčí české periodikum ve Vídni, byl již od roku 1863 pod mladočeským vlivem, bez ohledu na to, že se staročeši ještě dalších 25 let udrželi ve vedení českého politického života. Až do počátku 80. let 19. století nepřekročily *Národní listy* náklad přes 4000 výtisků, který dosáhly již v prvním roce své existence, poté se však náklad rychle zvyšoval. Staročeské deníky v českém jazyce, v první polovině 60. let hlavně *Národ* a v 70. a 80. letech 19. století *Pokrok*, měly podstatně nižší náklad, kdežto německy psaný staročeský deník *Politik* se již roku 1879 tiskl ve více než pěti tisících exemplářích. Masově rozšířeným deníkem se stala až méně náročná *Národní politika* s osmi tisíci výtisků v roce 1883 a s více než sedmnácti tisíci v roce 1890. Většina českých regionálních, dělnických a rolnických časopisů vycházela jako nepolitická periodika týdně nebo jednou za dva týdny, k čemuž přispívala hlavně povinnost platit poměrně vysoký novinový kolek. Tato povinnost byla zrušena až před koncem 19. století. Od konce 80. let 19. století se

⁸²TRAUB, Hugo. Z historie "Vídeňského Denníku". *Duch novin: Časopis pro studium novin a péči o novinářství*. 25. 7. 1930, 3, 7 – 8, s. 202.

⁸³Glettler, 1972: 451

však počet politických novin, časopisů a odborných periodik zvyšoval mnohem rychleji než počet nepolitických časopisů.⁸⁴

Po roce 1890 vzniklo několik českých časopisů, jejichž vydávání ale nemělo delší trvání – mezi nimi například *Matice dělnická*, založená v roce 1896, která ale měla nejnižší úroveň ze všech dosud vycházejících listů a skončila už v roce 1899.

Přelom 19. a 20. století byl charakteristický živým veřejným kulturním životem vídeňských Čechů, což se projevilo vydáváním dvou etablovaných českých deníků: Sociálnědemokratické *Dělnické listy (Arbeiter-Zeitung)* vycházely v letech 1881 – 1884 a pak znovu od roku 1890, a *Vídeňský denník (Wiener Tagblatt)*, který vycházel od roku 1907 do roku 1919. Vídeňský denník vycházel čtyřikrát týdně a tisknul se v české tiskárně Melantrich.

V roce 1901 se na krátkou dobu objevilo periodikum *Česká Vídeň* (vycházelo pouze jeden měsíc – od ledna do února 1902), které bylo orgánem Výkonné komise české národně sociální strany ve Vídni a od roku 1919 pokračovalo pod názvem *Vídeňské listy (Wiener Blätter)* jako týdeník. Stejně jako strana, i její list se vyznačoval silným nacionalistickým tónem.⁸⁵

Dalším listem, který vycházel od 7. 10. 1906, byly noviny *Slavia*. v jejím prvním čísle se objevila základní formulace jejího programu:

„Nemáme příčiny tajiti se tím, že něco chceme. A co chceme, že přejeme si, aby se stalo obecně známo. Chceme přispěti seč stačíme ku obnově slávy českého národa, ku návratu moci českého lidu.“ (Slavia 7. 10. 1906, s. 1)

Slavia vycházela do konce roku 1906 třikrát týdně. Od 1. ledna 1907 už list vycházel denně a označil se za „první československý denník ve Vídni“. (Slavia 7. 1. 1907, s. 1) Dělnické listy, které už v tuhle dobu vycházely 7 let, nebyly brány v potaz jako český deník, přestože byly česky psané.

Slavia vycházela jako deník jen něco málo přes šest týdnů. 16. 2. 1907 se na jejích stránkách objevilo následující sdělení:

„Dnem 16. t. m. přestane Slavia vycházeti a na místo její dne 17. 2. 1907 t. m. počne vycházeti nákladem tiskařského a vydavatelského družstva Melantrich nový

⁸⁴Kořalka 1996: 101–102

⁸⁵Schubert 2001: 36

denník český pod názvem Vídeňský denník, což na lask. vědomí vzato budiž.“ (Slavia 16. 2. 1907, s. 1)

První číslo Vídeňského denníku už se tedy objevilo 17. 2. 1907. V prvním roce vycházel v nákladu 8000 kusů, před první světovou válkou už to bylo 12 000 kusů. Za první světové války se náklad vyšplhal až k 25 000 kusům. Vývoj novin po první světové válce zachytil Karl M. Brousek: „V roce 1926 byl Vídeňský denník z finančních důvodů změněn na týdeník, v roce 1928 se proklamoval jako orgán národního menšinového spolku, s jehož pomocí mohl vycházet třikrát týdně pod titulem Vídeňský obdenník. Od září 1929 se opět přejmenoval na Vídeňský denník a vycházel čtyřikrát týdně.“⁸⁶

Mezi další periodika, která vycházela po roce 1900, patřil například *Vídeňský obzor*, který roku 1910 založili živnostníci a na začátku roku 1912 ho přeměnili na *Živnostenský obzor*. Ten byl pak úplně zastaven a místo něj byla zřízena „Živnostenská hlídka“ ve Vídeňském denníku. Slovanský obchodní spolek vydával krátkou dobu časopis *Vídeňský Merkur* (od roku 1904). Oba tyto listy byly odborné, ale mohly se jen těžko udržet při úzkém okruhu odběratelů.

1906 byl obnoven pokus o satirický list – byl to *Vídeňský šotek*, který později přešel do majetku Vídeňských ilustrovaných novin jako jejich příloha, a dočasně tak změnil jméno na *Veselý Svět*. Lidová tiskárna se pokoušela vydávat také satirický tisk – bylo jím *Vídeňské koště*, založené roku 1919. To se ale udrželo jen půl roku.

S vývojem sociálnědemokratické strany v habsburském mnohonárodnostním státě souviselo založení dalšího deníku v roce 1911. 27. 4. 1911 vyšel poprvé *Dělnický deník (Arbeitertagblatt)*. V roce 1911 došlo k rozdělení sociální demokracie na „autonomisty“ a „centralisty“. Za tímto rozdělením stál principiální spor o zesilující marxistickou orientaci strany, skutečným jádrem sporů byl ale boj o místo strany v rakousko-uherské monarchii.⁸⁷

K zájmovým a odborným časopisům vydávaným po roce 1910 se řadily například *Zájmy služek* (vycházely od roku 1911 a vydával je Jan Mottl, udržely se do války), *Dělnická škola* (1913 – 14), zanikla za války, *Svědomí* (redigované Františkem Dvořákem). V prvním ročníku Svědomí v roce 1918 vycházely přílohy „Náboženské

⁸⁶Brousek 1980: 50

⁸⁷Schubert 2001: 35

a kulturní směry“, „Nové květy“ nebo „Škola socialismu“. Po zániku několika beletristických listů se udržel například list *Po denní práci* (vycházel od roku 1907 za redakce Josefa Hájka, od roku 1914 za redakce Karla Kubálka, kombinací předplatného s pojistkou získal mnoho odběratelů i v českých zemích, pro menšinu ani pro literaturu ovšem neměl větší význam).

Válku přečkaly také *Vídeňské ilustrované noviny* (od roku 1905 jako České ilustrované noviny), rozšířené byly i v českých zemích, vydávala je Hrazdilova tiskárna. Byly nestranné, ale krajně konzervativní, za války silně lokální, obrazová ani textová část v nich nijak nevynikala, o menšině psaly zřídka.

V době 1. světové války se *Vídeňský denník* udržel jako orgán českých občanů žijících ve Vídni a stejně tak *Dělnické listy*. V prvních letech války si oboje noviny zachovaly loyaltitu k Rakousku. Referovaly o úspěších císařské armády a používaly formulace typu „naše vítězství“ nebo „naši udatní vojáci“. Obzvláště detailní zpravodajství o válce přinášely denně *Dělnické listy*, které dokonce zavedly samostatnou rubriku „Válka“. V prvních válečných letech také nedávali Češi ve Vídni najevo, že by se chtěli od monarchie oddělit. České deníky byly sice v říšské metropoli také bedlivě sledovány cenzory, ale cenzurní dohled zde nebyl tak přísný jako v Čechách. Existují pro to dvě vysvětlení: Vídeňští cenzoři buď nechtěli dávat v sázku ideu hlavního města, nebo tak dobře nerozuměli češtině.

V roce 1914 vycházely *Dělnické listy* v nákladu 13 700 kusů. *Vídeňský denník* zažil dokonce za války ještě větší rozmach, protože dokázal cenzuru šikovně obejít. Jeho prodejní síť sahala až na Slovensko a jeho výtisky byly posílány především na fronty a do Čech. Náklady v době největšího rozmachu Vídeňského denníku se pohybovaly od 20 000 do 24 000 výtisků. K příspěvatelům deníku patřil například český básník Josef Svatopluk Machar. Zajímavé například je, s jakou otevřeností se od ledna 1918 v deníku psalo o T. G. Masarykovi, Benešovi a jejich zahraniční misi.

O českém tisku ve Vídni za první světové války lze říct, že měl mnohem širší než jen lokální působnost. Od ledna 1918 nastal obrat ve smýšlení do té míry, že Češi už neakceptovali habsburskou nadvládu. 19. října 1918 otiskl *Vídeňský denník* manifest císaře Karla a negativně ho okomentoval.

V demokratické republice Rakousko měli vídeňští Češi možnost úplné kulturní emancipace. Právě proto zde byla v této době česká publicistika na vzestupu.

V letech 1918 až 1926 se proto objevilo několik dalších periodik. Byl to například komunistický týdeník *Průkopník svobody (Vorkämpfer der Freiheit)*. Katolickou orientaci reprezentovaly listy *Pravda* a *Ráj*. *Pravda* byla orgánem Svazu československých katolíků v Rakousku, vycházela jednou týdně. „Věstník československých evangelíků v Rakousku“, *Ráj*, byl časopis věnovaný zájmům československých katolíků. Pro děti vycházel časopis *Útěcha*.

Většinu periodik vydávaly spolky. Například školský spolek Komenský vydával v letech 1923 – 41 nejznámější měsíčník vídeňských Čechů, kulturní revue *Dunaj*. *Dunaj* redigoval školní inspektor Komenského škol František Melichar (pod pseudonymem O. Vojen). Za zmínku stojí mimo jiné jeho recenze vědeckých prací, které vycházely především v prvním roce vydávání *Dunaje*. *Dunaj* vycházel čtyřikrát do roka. Sokolstvo vydávalo *Stráž na Dunaji* jako přílohu svého Vídeňského denníku.

Mezníkem pro dva vedoucí české deníky ve Vídni byl rok 1926. Náklad Dělnických listů klesl z 24 000 kusů na 12 000 a jejich název byl změněn na *Vídeňské dělnické listy*. Začala také vycházet příloha pro mladé s názvem „Socialistické klíčení“. Finanční problémy donutily redakci Vídeňského denníku přeměnit ho 1. července 1926 na týdeník. Od té doby se noviny jmenovaly *Vídeňský týdeník*.

Pro svoji publicistickou činnost měli vídeňští Češi k dispozici vlastní vydavatelství a tiskárny. Tiskárna *Melantrich* byla založena v roce 1897. V roce 1922 se změnila na akciovou společnost a otevřela vlastní vydavatelské knihkupectví. V meziválečném období pak nakladatelství vydávalo velký počet odborných knih a beletrie.

Lidová knihtiskárna poslanců spolkové rady a spisovatelů Antonína Macháta a dalších byla tiskárnou sociálních demokratů. Na ní napojené vydavatelství *Vídeňská lidová knihovna* bylo založeno roku 1908. Mezi léty 1921 až 1925 zde bylo tištěno už 16 časopisů. V období 1921 – 41 vyšlo kolem 60 beletristických a vědeckých knih, které nebyly šířeny jen mezi vídeňské Čechy, ale také do Československé republiky. V rukách českých socialistů bylo také tiskařské a vydavatelské sdružení *Danubius* a několik menších podniků, mezi nimi například *Hrazdilova tiskárna* v X. vídeňském okrsku.

Lidové knihovny vznikaly v 60. letech 19. století v českých organizacích (například ve Slovanské besedě, Akademickém spolku, Komenského školách nebo ve spolcích Sokol). V roce 1895 vznikl ve Vídni český lidově vzdělávací spolek pro Dolní Rakousy z podnětu básníka J. S. Machara. Spolek zřizoval v prvním desetiletí 20. století knihovny ve všech vídeňských okrscích, i ve spolkové zemi. Ze čtenářského spolku českých úředníků se v roce 1898 vytvořil spolek Svatopluk Čech, který stál za zřízením centrální veřejné knihovny.⁸⁸

3.1 Tisková opatření a cenzura po roce 1848

Po revoluci v roce 1848 prodělávala žurnalistika všeobecný úpadek. Vláda kritizovala a omezovala všechny politicky nezávislé noviny, což vedlo až k jejich zániku. Dne 4. března 1849 byla vyhlášena oktrojovaná ústava, v níž se mimo jiné pravilo: „*Každý má právo slovem, písmem nebo tiskem mínění své svobodně projevovati, tisk nesmí se cenzuře podrobovati. Na zlé užívání tisku vydá se zákon odvetný*“. Ale již několik dní po vydání této ústavy byly přijaty represivní zákony a vznikl nový tiskový patent, který znamenal zhoršení oproti předchozím tiskovým poměrům. Především byly přijaty tzv. kauce, což byla částka, kterou musel vydavatel listu složit. Měla ručit za eventuální pokuty a mohla i zcela propadnout. Pohybovala se okolo 1000 – 3000 zlatých podle místa a způsobu vycházení. Toto opatření vedlo jak v Praze, tak i jinde k zániku politických novin. Kromě toho ještě v Praze řádilo vojenské velitelství, které zastavilo vydávání např. Havlíčkových Národních novin. 6. září 1850 byla zavedena inzertní daň, která zhoršovala hospodářskou situaci listu. 6. července 1851 byl zaveden systém výstrah, který znamenal totální zánik nezávislého politického tisku. Ustanovení, že po dvou písemných výstrahách může být list zastaven pouhou administrativní cestou, neustál ani jeden list, nechtěl-li být vládním listem. 27. května 1852 bylo vydáno další nařízení, podle něž bylo k vydávání novin potřeba kromě kaucí, systému dvojí výstrahy a inzertní daně ještě povolení policejního ministerstva, což přispělo k zániku nezávislého politického tisku. V Praze se po těchto nařízeních vydávaly pouze dva listy, a to vládní Pražské

⁸⁸Glettler 1985

Soukup 1926: 298 – 308

Machát 1946: 9 – 10

noviny a na Moravě Moravské noviny a 6 německých listů. Nezávislé české politické noviny tedy v období Bachova absolutismu nevycházely. Nahrazovaly je časopisy, které se zabývaly především vědeckou, literární, odbornou a humoristickou tematikou. Bylo jim umožněno vydávat i krátké nepolitické zprávy a měly velký význam pro výchovu a uvědomění českého čtenáře. Byly to časopisy Lumír, Obrazy života, Týdeník, který byl později nahrazen časopisem Hospodářské noviny a Humoristické listy, které byly velmi úspěšné pro své vtipné narážky na absolutismus.

Tiskový zákon z roku 1862 přinesl určité ulehčení a alespoň nějaké předpoklady pro rozvoj tisku. Tiskový zákon vyjmul tisk z pravomoci policejních úřadů a podřídil jej soudům. Byl zrušen systém dvojí výstrahy a udělování koncesí policejním ředitelstvím. Povinnost skládat kauce byla ale ponechána, stejně tak jako placení inzertní daně a novinářského kolku. Na druhou stranu bylo přijato nové omezení a to, že úřad mohl zabavit závadný tisk a zakázat jeho rozšiřování. Cenzura politického tisku byla svěřena do rukou státním zastupitelstvím, jež musela pročíst předložené listy co nejdříve, aby mohly být zabaveny, pokud by byly obsahově závadné. Pro český tisk byla tato léta dobou největšího politického útisku.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století došlo k postupnému rozvoji tisku. Přispěl k tomu opět nový tiskový zákon, který v průběhu let zrušil ty zákony, které tisk omezovaly. Tento zákon sestával z několika menších nařízení, která postupně rušila nařízení dříve. V roce 1869 byly zavedeny tiskové porotní soudy, 1874 zrušena inzertní daň, 1894 zrušena novinářská kauce a 1899 zrušen novinový kolek. Každý dílčí úspěch se projevil zvýšením počtu českých politických novin. Vznikl tak časopis Čas, Hlas nebo Národní listy, kde působil i Jan Neruda.

Na začátku 20. století byla česká žurnalistika stále rozdělena na dva tábory – tisk buržoazních stran a tisk dělnický, nicméně oba tisky již byly velmi kvalitní a novinářská práce na vysoké úrovni. Mezi tisk buržoazních stran patřil např. deník Venkov, Národní listy nebo Naše listy a mezi tisk dělnických stran se řadilo např. Právo lidu, Rovnost, Rudé květy a Omladina.

Na začátku 1. světové války byla vydána řada opatření týkajících se tisku. Tato opatření se týkala cenzury převážně sociálnědemokratického a národněsocialistického tisku. Celkem bylo v prvních týdnech války zastaveno na

46 titulů, což umožňoval předběžně přijatý zákon o suspenzi tiskové svobody. Roku 1914 to bylo opatření proti listům, které nevycházely denně, a to, že nesměly mít žádná zvláštní válečná vydání, deníky mohly mít pouze jedno zvláštní vydání za den a další zvláštní vydání mohla obsahovat jen zprávy, které kancléř dodá s tím, že jsou nezávadné. Řada deníků proto raději nevydávala žádné zprávy, které by mohly vzbudit pozornost cenzury, a jejich obsah tak byl velmi tristní. Cenzura sledovala nejen obsah listů, ale i grafickou úpravu. Noviny a časopisy měly velmi omezený zdroj informací. Dostávaly loajálně upravené články, které musely vydávat za články redakční. Zpravodajství z ciziny převzala Wolffova tisková kancelář, která dodávala zkreslené informace. Jediný prostor, který novinám zůstal, bylo vydávání zpráv o jednotlivých dnech a týdnech války, drobné zprávy, fejetony, nedělní přílohy apod. Téměř po celou dobu války, až do roku 1917, zastával tisk loajální postoj k habsburské monarchii, což lze doložit mnoha články, např. ve Venkově.

Po válce a vzniku samostatné Československé republiky byl, co se týče tisku, nejprve značný chaos. Nově vzniklá republika přejala zákonem z 28. října 1918 prozatím zákony habsburské monarchie a ani nová ústava z roku 1920 nepřinesla v oblasti tisku žádné převratné změny. Byla zabezpečena svoboda tisku a zákaz cenzury, právo v mezích zákona projevat názor slovem, písmem, tiskem, obrazem atd., rozumí se tím, ale v mezích zákonů rakousko-uherských. Ústava tedy proklamovala svobodu tisku, ale zákon ze 14. dubna 1920 stanovil výjimky z této zásady pro dobu války nebo nepokojů, a pro toho, kdo by tento zákon porušil, vysoké pokuty (až kolem 10 000 Kčs). Novináři byli s těmito poměry hrubě nespokojeni a domáhali se vydání nového tiskového zákona. Několik návrhů sice ve sněmovně padlo, ale vždy bezvýsledně, a pravdou je, že za celou dobu existence první republiky nebyl přijat nový tiskový zákon. V platnosti byly pouze částečně novelizované habsburské zákony a několik málo nových nařízení. Tento chaotický systém více jak padesáti nařízení tak naopak omezoval tiskovou svobodu a po vůli nebyl zejména komunistickému tisku, který neměl v demokratické republice příliš pevnou půdu pod nohama. Především vydání Zákona na ochranu republiky po atentátu na E. Beneše značně znevýhodnilo komunistický tisk, který přestal být vydáván a jeho vydávání bylo trestné. Dalším významným krokem byla tisková novela z 30. května 1924, která stavěla křivá obvinění, nactiutrhaní v tisku apod. na

úroveň trestním zákonům. Za to byl odpovědný ten, kdo takový článek napsal, objednal, nařídil jeho uveřejnění nebo podal informace, které byly jeho obsahem.

Na základě uvedených zákonů probíhala za první republiky mohutná cenzura tisku komunistického, který se zabavoval, dále pak tisku německých nacionalů. Bylo také znemožňováno prodávání tohoto tisku na novinových stáncích a vydavatelům hrozily vysoké pokuty. Významným zákonem byl pro žurnalistiku také Malý tiskový zákon vydaný v roce 1933, který zhoršoval kolportáž, dopravu zahraničních časopisů, zakazoval letáky vydávané komunisty pro mládež a umožňoval zákaz komunistického tisku administrativní cestou. Dále přikazoval listům otiskovat projevy prezidenta nebo členů vlády, a to beze změny daného textu. Tisku se částečně dotýkaly i další zákony, např. zákon o rozpouštění a zastavování politických stran z roku 1933 a zákon o obraně státu z roku 1936.

V Československé republice působilo zhruba 1300 novinářů, kteří se sdružovali v novinářských spolcích. Nejstarším z nich byl Spolek českých žurnalistů, založený již roku 1877. Členy se mohli stát novináři pracující nejméně pět let a mladší 40 let. Dalším spolkem byla Jednota českých novinářů. V roce 1911 vznikl Syndikát pražských deníkářů a poslední, v květnu 1926 vzniklý, Syndikát československých novinářů. Novináři byli do těchto spolků přijímáni omezeně zejména z důvodů finančních.⁸⁹

3.2 Dělnické listy – o periodiku

Dělnické listy (Arbeiterblätter) začaly vycházet ve Vídni roku 1881 a vycházely do roku 1934. O přesném datu prvního vydání Dělnických listů v Praze však existují pochyby. Monika Glettler datuje vznik novin na 5. 1. 1872⁹⁰, Dalibor Hýsek na 12. 10. 1877⁹¹. V roce 1881 noviny přesídlily z Prahy do Vídně a tam znovu vyšly pod číslem 1, a to 2. února 1881.⁹²

⁸⁹Kolářová, Markéta. Cenzura v českém tisku od Habsburků do roku 1939 [online]. *E-polis.cz*, 14. květen 2005. [cit. 2011-02-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/95-cenzura-v-ceskem-tisku-od-habsburku-do-roku-1939.html>>. ISSN 1801-1438.

⁹⁰Glettler 1972: 454

⁹¹Hýsek 1998: 79

⁹²Schubert 2001: 33

Vznik Dělnických listů tedy můžeme datovat i do roku 1872, kdy Dělnické listy vycházely dvakrát měsíčně jako „Orgán československého dělnictva“. Poslední číslo Dělnických listů vyšlo 17. 12. 1875 a ze dvou třetin ho tvořily bílé stránky. Čitelný byl pouze nadpis rubriky „Politický obzor“, kde stálo: „Zabaveno“. Celý rok 1876 se pak neobjevilo žádné upozornění o tom, zda noviny budou vycházet, ačkoli ve výše zmíněném posledním čísle bylo ještě propagováno předplatné následujícího ročníku.⁹³ 12. října 1877, jak uvádí Hýsek, se Dělnické listy znovu objevily, a to opět pod číslem 1 a 1. ročníkem. Osoby jmenované v tiráži ovšem nebyly identické s tiráží z roku 1875.

Jako vlastníky Dělnických listů udává Hýsek v počátcích vydávání Josefa Bohuslava Pecku, od 7. září 1881 Josefa Hybše a od 2. listopadu 1903 Karla Kubálka.⁹⁴

V roce 1881 přesídlilo vedení sociálních demokratů z Prahy do Vídně a s ním také Dělnické listy. Prvním vydavatelem a redaktorem Dělnických listů byl Josef Bohuslav Pecka. Redakce tehdy sídlila v X. vídeňském okrsku. Přenesením působiště se ale strana nevyhnula perzekuci. Roku 1882 byla polovina čísel zkonfiskována. Roku 1884 byly Dělnické listy potlačeny zároveň se socialistickým hnutím. Obnoveny pak byly až v květnu roku 1890. 30. května 1890 se znovu objevují pod číslem 1 a podtitulem „Časopis k ochraně zájmů dělnických a hájení pravdy“. Tehdy vycházely v nákladu 2000 kusů a jejich vydavatelem a redaktorem byl Josef Tobola, po něm vedli list Krejčí, Smetana a Antonín Němec. Dělnické listy vycházely dvakrát měsíčně, k čemuž se v té době vtipně dodávalo, že byly třikrát měsíčně konfiskovány. Roku 1893 vyšlo místo Dělnických listů několik čísel Budoucnosti. Roku 1895 byly rozšířeny a proměněny na týdeník, od roku 1899 vycházely dvakrát týdně, od roku 1900 jsou deníkem a vycházejí v pětitisícovém nákladu, v roce 1908 pak dokonce jejich náklad stoupl až na 22 000 kusů⁹⁵. V redakci se vystřídali Vlastimil Tusar, Josef Stivín, František Tomášek, František Dvořák, Alois Krejčí, Antonín Němec, Josef Krapka, Josef Steiner, František Tomášek, Edmund Borek. Pro kulturní potřeby Čechů a posilování českého vědomí

⁹³Schubert 2001: 34

⁹⁴Hýsek 1998: 79

⁹⁵Hýsek 1998: 82

v dělnictvu měly Dělnické listy vždy vřelé pochopení, iniciovaly boj proti centralistům, čímž si získaly i volnější ruku vůči německým sociálním demokratům. Zejména za Tomáškovy vedení se Dělnické listy dočkaly růstu jak v nákladu, tak v rozšíření obsahu. Dělnické listy byly založeny jako skutečné listy „dělnictva“. Dělníci je založili sami ze svých mezd, starali se o jejich rozšíření a dosáhli toho, že se staly nejrozšířenějším českým listem ve Vídni.

Dělnické listy sloužily jako hlásná trouba českého sociálnědemokraticky orientovaného dělnictva po celou dobu existence rakousko-uherské monarchie. Jejich vydávání bylo vždy doprovázeno politickými problémy a konfiskacemi a v letech 1884 – 1890 byly zakázány úplně. S četnými přerušeními ale nakonec Dělnické listy vycházely do roku 1934. Konec demokracie v Rakousku znamenal i konec Dělnických listů.⁹⁶

Podle Dalibora Hýsky byly Dělnické listy bezpochyby nejdůležitější české noviny, které ve Vídni v době rakousko-uherské monarchie vycházely. Kvůli svým názorům a zvláště kritické distanci vůči českému národnímu spolkovému životu ve Vídni hrály zpočátku mezi vídeňskými českými periodiky jen podřadnou roli. Teprve na přelomu 19. a 20. století se začaly aktivně zabývat menšinovým děním ve Vídni a v Dolních Rakousích. V roce 1911, 30 let po svém založení, definovaly Dělnické listy poprvé svou změněnou pozici k internacionalismu:⁹⁷

„Žádné války ještě nepřipravily český národ o tolik synů a dcer jako asimilace; toto slovo bylo mezi dělnictvem už dávno známo, neboť se mu dříve říkalo mezinárodní smýšlení.“ (Dělnické listy 9. 10. 1911)

Na začátku měl centrální orgán českých sociálních demokratů silný asimilační charakter. V první fázi do přelomu 19. a 20. století sledovaly Dělnické listy tzv. „mezinárodní tendenci“ dominující rakouské sociálnědemokratické strany. Čeští sociální demokraté se striktně distancovali od všech českých občanských menšinových organizací. Společenská hrozba národní menšiny nespočívala pro sociální demokraty v asimilaci, ale výhradně ve vykořisťování, a to neuznává žádnou národnost. Řešení národních problémů by bylo automatické, jako vedlejší produkt by

⁹⁶Schubert 2001: 34 – 35

⁹⁷Hýsek 1998: 82 – 83

pak přišel nový spravedlivý společenský pořádek. Dělnické listy se ve své první fázi vůbec nezabývaly řečí, školstvím ani českými kandidáty do vídeňských voleb.⁹⁸

Před tím, než se Dělnické listy staly deníkem, byly vydávány dvakrát měsíčně, v prvním roce jejich vydávání byla však zkonfiskována polovina vydání. V roce 1895 se Dělnické listy staly týdeníkem, v roce 1899 už se objevovaly dvakrát týdně a od 25. prosince 1900 byly k dostání denně.

První číslo Dělnických listů vyšlo 12. října 1877 v Praze pod tímto názvem: „Dělnické Listy. Orgán sociálně-demokratický, hájící zájmy lidu pracujícího. Stejná práva, stejné povinnosti!“ Programové prohlášení české sociální demokracie zahrnovalo 10 bodů:

- Všeobecné volební právo
- Svobodný tisk
- Plné shromažďovací právo
- Plná politická práva pro všechny nad 21 let
- Zřízení porotních soudů
- Bezplatné školní vzdělání
- 10ti hodinová pracovní doba
- Zrušení dětské práce, regulace ženské práce
- Zrušení dětské a ženské práce v podnicích zpracovávajících škodlivé látky, osmihodinovou pracovní dobu pro muže v těchto podnicích
- Zavedení progresivní a zrušení nepřímé daně (Dělnické listy 12. 10. 1877, č. 1)

Během doby, kdy byly Dělnické listy vydávány v Praze, nevykazovaly žádný zájem o české dění ve Vídni. Do Vídně se sociálnědemokratické vedení redakce přesunulo proto, aby uniklo „policejní zlovůli“. Tento únik byl ovšem marný. Po četných konfiskacích (někdy bylo dokonce zkonfiskováno i opravené vydání), byly Dělnické listy po třech letech existence zastaveny a straničtí funkcionáři, kteří tvořili redakci novin, byli z Vídně vykázáni.

V prvním „pražském“ období Dělnických listů nepoužívala redakce pojem „český dělník“, ale jen „dělník“. To se změnilo především po přestěhování z Prahy

⁹⁸Hýsek 1998: 248

do Vídně v roce 1881, když už nebyla existence „českého vídeňského dělnictva“ popírána.⁹⁹

Kontinuita vydávání Dělnických listů měla být znovu zajištěna od roku 1890. 30. května 1890 se objevilo znovu číslo 1 a první ročník, k názvu Dělnické listy se přidal ještě podnázev: „Časopis k ochraně zájmů dělnických a hájení pravdy“ (Dělnické listy 30. 5. 1890). Tehdy vyšly Dělnické listy v nákladu 2000 kusů. Když začaly roku 1900 Dělnické listy vycházet denně, stoupl náklad na 5000 kusů, v roce 1908 už se náklad pohyboval kolem 22 000 výtisků.¹⁰⁰ Hlavní cíl staronových Dělnických listů zněl: „Musíme se postarat o to, aby dělnické hnutí získalo takový charakter, který by nám umožnil podílet se aktivně na zákonodárství.“ (Dělnické listy 2. 2.1881, č. 1, titulní strana)

Cesta k participaci českého dělnictva na zákonodárství vedla přes prosazení všeobecného a rovného hlasovacího práva. Vídeňský titul Dělnických listů byl po přestěhování z Prahy změněn na Dělnické Listy. Ústřední orgán sociálně-demokratické strany československé v Rakousku. „Stejná práva, stejné povinnosti!“ Nejdůležitější změnou bylo přidání adjektiva „československý“. Vídeňské Dělnické listy byly oproti pražské éře rozšířeny ze 4 na 8 stran a zjednodušeny ze 3 na 2 sloupce. Noviny obsahovaly jeden úvodní a více hlavních článků, fejeton (většinou na pokračování), sociálněpolitický přehled, „spolkové“ zprávy (které byly výhradně věnovány dělnickým spolkům), dopisy, vyhlášky a oznámení a stále se rozšiřující inzertní část, která zahrnovala inzeráty a oznámení v češtině a němčině, téměř výhradně z Vídně nebo Prahy na poslední straně.

Dělnické listy často měnily sídlo, vlastníka, vydavatele, odpovědného redaktora i tiskárnu. Teprve s koupí budovy na Margaretenplatz č. 7 v V. vídeňském okrsku se novinám díky české sociální demokracii ustálila tiskárna i redakce.¹⁰¹

Dělnické listy projevíly asimilační tendenci až v roce 1894 článkem o specificky naléhavé menšinové prosbě vídeňských Čechů. Tehdy se sociální demokrati vyslovili pro udělení veřejného práva „Komenského škole“, kritizovali protičeské nepřátelské praktiky hlavní pošty, která nedoručovala dopisy s česky psanými adresami a útočila

⁹⁹Hýsek 1998: 83 – 84

¹⁰⁰Schubert 2001: 34

¹⁰¹Hýsek 1998: 84 – 85

na státní aparát, protože v některých spolicích byla čeština jako obchodní řeč zakázána. V pozdějším článku už Dělnické listy stavěly internacionalitu sociálnědemokratické strany s asimilací na stejnou úroveň.

V roce 1897 oznámily noviny poprvé pochybnosti o správnosti charakteru německé strany. Kromě toho na 2. odborovém kongresu ve Vídni vznesli čeští odboráři otázku, zda dominující nadnárodní německá strana zastupuje úspěšně české požadavky. Ve stejném roce započal otevřený konflikt mezi německými a českými sociálními demokraty. Konflikt eskaloval v letech 1906/1907 u příležitosti kandidatury Viktora Adlera v převážně českém X. vídeňském okrsku. Čeští soudruzi si přáli české kandidáty. Ve stejný čas došlo k rozštěpení českých sociálních demokratů na tzv. autonomisty a centralisty.

V roce 1913 konečně Dělnické listy zúčtovaly s asimilační minulostí. Od roku 1913 psaly o mezinárodní sociální demokracii ještě jako o německé nacionální straně. V boji o české školství ve Vídni přikročili čeští sociální demokraté na rozdíl od německých k čistě českému jazykovému řešení, zatímco němečtí soudruzi obhajovali dvojjazyčnost. Boj o české školství ve Vídni a Dolních Rakousích otevřel Čechům také v letech 1902 –1904 cestu k nejvyšším rakouským soudům. Největší politický skandál z pohledu rakouských Čechů byl jistě důsledkem odmítnutí paragrafu 19 ústavy ze strany místních a centrálních úřadů. Tento paragraf znamenal uznání jedné řeči pro celou zemi, která by pamatovala na existenci kmenů v ní „usazených“.

V roce 1904 získali Češi ve Vídni písemné oznámení od říšského soudu: Nejsou menšinou. Na základě těchto a podobných zkušeností došli čeští sociální demokraté ve Vídni k závěru, že etnické menšiny jsou nejzranitelnějším místem na už tak zraněném těle rakouského státu. Ve společné rakouské politice hrála česká menšina ve Vídni a Dolních Rakousích jen jednu roli, když šlo v roce 1908 znovu o česko-německé vyrovnání. Tehdy přisoudily Dělnické listy etnické menšině centrální roli.

Ke konci první světové války vytvořili čeští sociální demokraté koalici s ostatními českými parlamentními stranami a domáhali se rozsáhlé politické nezávislosti zemí Koruny české na Vídni jako rovnoprávný národ v rámci nové

dunajské federace. (Němečtí sociální demokraté však mohli předložit Čechům jen kulturní autonomii.)¹⁰²

3.2.1 Protivlastenecký obraz sociální demokracie ve vídeňských českých periodických

S novými etnickými podmínkami (z většinově české Prahy se noviny přesunuly do většinově německé Vídně) byla československá sociální demokracie čím dál tím více konfrontována s nacionálním tématem. Dělnické listy podnikaly výpady proti českým periodikům ve Vídni, která brojila proti špatným vlastencům. Sociální demokracie byla díky tomu často obviňována z nepřátelství vůči Čechům.

Zásadní spor mezi českými národními spolky a stranami na jedné straně a sociálními demokraty na straně druhé, se vždy probíral v různých tiskovinách. Byla to otázka priorit. Nacionálové spatřovali největší zlo v útisku vídeňského češství skrze Němce, sociální demokrati oproti tomu v útisku dělnické třídy skrze kapitalisty.

Rozsáhlým pojednáním o článku 19 ústavy začala v roce 1894 diskuse o českém školství ve Vídni a třináctileté mlčení o české problematice ukončil zesílený boj spolku Komenský o právo veřejnosti na vlastní školy.

Léta trvalo, než Dělnické listy znovu začaly psát o českých tématech. V únoru 1896, respektive v květnu 1900, když sociální demokraté formulovali v 11 bodech své požadavky, neobjevily se mezi nimi žádné požadavky motivované národně. V březnu 1896 kandidovala jednotná a nadnárodní sociální demokracie poprvé ve volbách do říšské rady a mezi jejími kandidáty byl i odpovědný redaktor Dělnických listů František Němec (první a na dlouho také poslední český sociální demokrat – ve volbách získal 18 000 hlasů, jeho protikandidát – německý sociální demokrat Singer, ho předstihl o 4000 hlasů. Němec byl jedním z pěti sociálnědemokratických kandidátů pro Vídeň. Ve Vídni zůstali sociální demokrati poměrně neúspěšní, v celém Rakousku ale získali 14 mandátů (mandátů bylo celkem 425). Deset mandátů připadlo na Čechy. Nejsilnější strana tehdejších voleb – mladočeši – získala 60 mandátů. v 90. letech 19. století začínalo být českým sociálním demokratům ve Vídni pomalu jasné, že se těžko dají zastupovat české požadavky s pomocí „německé

¹⁰²Hýsek 1998: 256 – 257

strany“, zvláště když čeští kandidáti ve Vídni neurčili své kandidáty do voleb ani do říšské ani do obecní rady. To nakonec vedlo k otevřené roztržce mezi německými a českými členy strany. Čeští sociální demokraté ve Vídni byli převážně proti tomu volit německé kandidáty, začalo se tedy přemýšlet o upuštění od nadnárodní sociální demokracie směrem k národně uvědomělému politickému chování.

Ve stejném čísle Dělnických listů, kde byli na titulní straně představeni kandidáti do nadcházejících voleb do říšské rady (vyjma českých), se také objevilo zpravodajství o druhém odborovém kongresu. Zde je na místě spekulace, zda nadnárodní strana může také částečně zastupovat specificky národní zájmy dělnictva.¹⁰³

3.2.2 Panslavismus

Dělnické listy stály od svého počátku v opozici vůči jiným českým periodikům, která většinou o jiných Slovanech v rakousko-uherské monarchii referovala se značnou dávkou naděje. Dělnické listy místo toho zastávaly antipanslavistický postoj.

3.2.3 Konflikt s německo-rakouskou sociální demokracií (asimilace)

Konflikt uvnitř „nadnárodní“ sociální demokracie se odehrával během odborového kongresu v lednu 1897. (Česká sociální demokracie poté, co se vyslovila proti státoprávnímu principu, tzn. proti nedotknutelné územní jednotce zemí Koruny české, byla pod tlakem jiné dělnické strany – české strany národně-socialistické, která byla založena v roce 1898 jak v Praze, tak ve Vídni. Vydávala týdeník *Československé hlasy na Dunaji* a od roku 1902 deník *Česká Vídeň*. V listopadu stejného roku byl českým soudruhům na konferenci zemské strany ve Vídni vytýkán šovinismus.¹⁰⁴

3.2.4 Napjatý vztah k organizacím vídeňských Čechů

Zvláště odtažitý vztah měla sociální demokracie k českým spolkům ve Vídni, s jednou výjimkou – k sociálnědemokratickým dělnickým spolkům, jejichž počet

¹⁰³Hýsek 1998: 85 – 87

¹⁰⁴Hýsek 1998: 88 – 93

stále narůstal. Vzájemná averze sílila, když některé občansky orientované spolky shledaly své sociálnědemokratické členy jako nepohodlné.

Politického nepřítele viděli sociální demokraté v zastřešující organizaci českých spolků ve Vídni a Dolních Rakousích, v Národní radě Čechů dolnorakouských, která spolu s vídeňským starostou Karlem Luegerem šla ruku v ruce proti vlastnímu lidu a sociální demokracii.

3.2.5 Sociální demokraté a problematika vídeňských Čechů

Dvacet let se snažily Dělnické listy odstraňovat národní problematiku ze svých listů. Teprve po jednom článku věnovaném rovnosti vídeňských Čechů v roce 1894 a 1897 přistoupily na začátku roku 1898 nadregionální Dělnické listy ke kontinuálnímu zpravodajství o této tematice.

Redakce Dělnických listů sídlící ve Vídni kladla ve svém zpravodajství důraz na boj o české školy, zvláště to byla dobrá příležitost k tomu zaútočit na všechny politické nepřátele přímo nebo nepřímo. Jako první krok k prosazení tohoto požadavku svolaly Dělnické listy na 19. října 1901 podpisovou akci pro všechny české rodiče ve Vídni, kteří měli školou povinné děti. Dělnické listy vždy poukazovaly na celorakouskou dimenzi vídeňských národních sporů a situaci ve Vídni srovnávaly s Prahou, kde existence německých škol popřena nebyla.

II. Metodologie výzkumu

V druhé části diplomové práce vymezuji metodologický rámec svého výzkumu. Při analýze a interpretaci vybraného materiálu jsem využila přístupu jak kvantitativní, tak kvalitativní obsahové analýzy, které v následujících kapitolách blíže rozpracovávám.

4. K metodě obsahové analýzy

Analýza mediálních obsahů je jedním z hlavních úkolů při výzkumu politické komunikace. Jako typické příklady lze připomenout dva metodické přístupy k analýze, jež se od sebe vzájemně v mnohém liší: Na jedné straně je to hermeneutická textová a obrazová analýza, na straně druhé kvantitativní obsahová analýza. Podstatným rozdílem mezi oběma způsoby je stupeň strukturovanosti, popř. otevřenosti postupu.¹⁰⁵

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla využít obou výše zmíněných přístupů, které se vzájemně doplňují, a v závěru tak vytvářejí přesnější obraz zkoumané skutečnosti. Cílem mého výzkumu bylo postihnout obsah vlivu jednoho z nejvýznamnějších českých menšinových periodik ve Vídni – Dělnických listů – na postoje čtenářů (vídeňských Čechů) v období politické změny – od konce první světové války do konce roku 1919. Vycházím z předpokladu, že společenská role Dělnických listů byla o to důležitější, oč komplikovanější byla situace vídeňských Čechů v době státoprávní nejistoty Rakouska pod tlakem Německa na jednotný nástupnický stát po první světové válce. V této části diplomové práce se s využitím kvalitativní i kvantitativní metody obsahové analýzy snažím postihnout obsah tohoto vlivu, nepřímo prostřednictvím tematizace hlavních, opakovaně sledovaných problematik od konce první světové války do konce roku 1919. Hlavní funkci titulu vidím v integrativním efektu vůči sociální skupině a zajímá mě, jakými hlavními tématy tohoto efektu redakce dosahovala.

¹⁰⁵Schulz a kol. 2004: 29

5. Kvantitativní obsahová analýza

Na rozdíl od hermeneutické analýzy¹⁰⁶ je kvantitativní obsahová analýza vysoce strukturovaným a selektivním procesem. Tento postup vychází ze sociálněvědních metod měření a kvantifikace a při jeho použití se mediované obsahy zkoumají s ohledem na několik vybraných znaků. Charakteristickým znakem této metody je vysoká míra strukturovanosti a s tím je spojen i vysoký stupeň ověřitelnosti. Při rozboru podléhá každý krok explicitně formulovaným pravidlům. Mezi další přednosti této metody patří možnost zpracovat velké množství textů (nebo jiných mediovaných obsahů) a výsledky podrobit statistickým analýzám. Výsledky se pak navíc dají precizně a přehledně znázornit v číselných hodnotách, tabulkách a grafech.

Mezi těmito dvěma ideálními typy leží široká škála smíšených forem. Můžeme také použít kombinovaný přístup obou těchto metod.¹⁰⁷ Hermeneutická analýza je často předstupněm kvalitativní analýzy – tohoto přístupu například využívám ve své práci. Pomocí kvantitativní analýzy jsem si vytvořila strukturu obecných znaků, které články na úvodních stranách *Dělnických listů* ve zkoumaném období vykazují, v další kapitole se pak vybraným znakům věnuji blíže a více do hloubky s využitím metod kvalitativní analýzy obsahu.

5.1 Kvantitativní analýza obsahu článků na vybraných úvodních stranách *Dělnických listů* v období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919

V této podkapitole přináším výsledky kvantitativní analýzy obsahu článků, které se vyskytly na vybraných úvodních stranách *Dělnických listů* v období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919. Základním výzkumným záměrem bylo sestavit komplexní kvantitativní analýzu témat, zdrojů, podílu hodnotících článků a podílu tematiky o situaci vídeňských Čechů v období politické změny a o situaci v nově vzniklém československém státě.

¹⁰⁶Pro upřesnění: V knize *Analýza obsahu mediálních sdělení* (Schulz a kol. 2004) je výraz kvalitativní analýza nahrazen pojmem hermeneutická analýza.

¹⁰⁷Schulz a kol. 2004: 29 – 30

5.1.1 Metoda kvantitativní obsahové analýzy

V kvantitativní části analýzy článků na úvodních stranách Dělnických listů jsem uplatnila metodu obsahové analýzy. Obsahová analýza (angl. *content analysis*) je tradiční metodou zkoumání obsahu. Její počátky sahají do období druhé světové války a od té doby byla různými způsoby modifikována. K jejímu přesnému definování přispěl v 50. letech 20. století Bernard Berelson, který ji definoval jako „výzkumnou techniku pro objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace“. Základním rysem obsahové analýzy je, že kvantifikuje vybrané jevy vyskytující se v obsahu a řadí je do zvolených kategorií. Výsledky jsou většinou zpracovány za pomoci statistických operací. K výchozím předpokladům provádění obsahové analýzy patří dostatečný rozsah zkoumaného vzorku, aby mohla být získaná data statisticky zpracována s potřebnou validitou. Druhou důležitou podmínkou je snadná identifikovatelnost kvantifikovaných jednotek v konkrétním obsahu.¹⁰⁸

Obsahovou analýzu článků na úvodních stranách Dělnických listů jsem aplikovala v následujících krocích:

5.1.2 Formulace výzkumných otázek

Výzkumné otázky jsem sestavila s ohledem na cíl, kterého jsem při výzkumu chtěla dosáhnout. Vycházela jsem z původního předpokladu, že hlavní funkce zkoumaného titulu spočívala v integrativním efektu menšinového periodika vůči sociální skupině vídeňských Čechů, proto mě zajímalo, jakými tématy se noviny zabývaly. Na prvním místě mělo podle tezí z odborné literatury figurovat menšinové školství, předběžný výzkum však napověděl, že podstatnou část agendy tvořilo i zpravodajství o dění v Československu. Základní výzkumná otázka se tedy musela týkat tematického zaměření článků. Jako hlavní výzkumné otázky jsem zvolila tyto:

Otázka 1: Jaká obecná témata se vyskytovala v člancích na úvodních stranách Dělnických listů?

¹⁰⁸Schulz a kol. 2004: 76

Otázka 2: Jaké místo ve zpravodajské agendě Dělnických listů zaujímaly články o situaci české menšiny ve Vídni v době politické změny a o situaci v nově vzniklém československém státě?

Otázka 3: Jaká konkrétní témata se ve spojitosti s českou menšinou ve Vídni a se situací v Československé republice v člancích objevovala?

Otázka 4: Jakých zdrojů redakce Dělnických listů využívala a jak často?

Otázka 5: Jak často se v člancích na úvodních stranách Dělnických listů vyskytovaly hodnotící soudy?

5.1.2.1 Definování základního souboru jednotek

Základní soubor jednotek je soubor, ke kterému se celý výzkum vztahuje a ze kterého je (v případě potřeby) vybrán vzorek pro analýzu.¹⁰⁹ V mém případě byly stanoveny jako základní soubor jednotek všechny články vyskytující se na úvodních stranách Dělnických listů v období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919.

Vzhledem ke zbytečné šíři původního základního souboru jednotek byl vzorek pro obsahovou analýzu omezen jen na vybrané úvodní strany Dělnických listů, a to tak, že v každém týdnu v měsíci byla libovolně vybrána jedna úvodní strana a analýze byly podrobeny všechny články, které se na ní vyskytovaly. Vzorek pro obsahovou analýzu tedy čítal 4 – 5 úvodních stran v jednom měsíci. Ve zkoumaném období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919 (15 měsíců) jsem tedy pracovala celkem se 67 vybranými úvodními stranami.

5.1.2.2 Definování jednotky analýzy

Jednotkou analýzy byl s ohledem na sledované kategorie zvolen článek.

5.1.2.3 Konstrukce kategorií obsahu (proměnných), které byly analyzovány

V této části obsahové analýzy jsem stanovila, které jevy se budou u jednotlivých článků zkoumat. Každá z těchto proměnných pak byla využita při závěrečné analýze sebraných dat. Zkoumány byly následující kategorie obsahu:

- Téma článku (o čem analyzovaný článek pojednává)

¹⁰⁹ Schulz a kol. 2004: 77

- Událost vztahující se k článku (co se stalo, co bylo hybatelem toho, že se o tématu psalo)
- Zdroj informace (odkud informace pochází, ke komu se autor článku odkazuje)
- Přítomnost hodnocení (existence hodnotících soudů, pejorativních vyjádření, hodnotících adjektiv atd.)

5.1.2.4 Analýza sebraných dat a vyvození závěrů

Při analýze jsem pracovala s výzkumným materiálem, který zahrnoval celkem 67 úvodních stran, na nichž se celkem vyskytlo 264 článků. Data jsem analyzovala v souladu se stanovenými výzkumnými otázkami. Výsledné údaje užívají těchto jednotek: procentuální výskyt případů z celkového počtu článků a četnost výskytu v absolutních číslech. Analýzu získaných dat prezentuji formou tabulek a grafů a následně připojuji textové komentáře.

Tab. 1 O kterých tématech se psalo na vybraných úvodních stranách Dělnických listů ve sledovaném období (1. 10. 1918 – 31. 12. 1919)?¹¹⁰

¹¹⁰Tabulka je vzhledem ke své velikosti součástí přílohy.

Tab 1.1

Barevné označení základních témat, která se vyskytla na vybraných úvodních stranách Dělnických listů		Počet článků k tématu	Procentuální zastoupení
	Poválečné mírové dohody	37	13,85 %
	Zahraničněpolitické dění	93	34,83 %
	Otázky české menšiny ve Vídni	52	19,54 %
	Situace v Československu po vyhlášení samostatnosti	57	22,00 %
	Situace v poválečném Rakousku	25	9,36 %

Tab. 1.2

Země, které se článek týká	Počet článků k tématu	Procentuální zastoupení vzhledem k celkovému počtu článků k tématu zahraniční zpravodajství
Bosna	1	1,07 %
Francie	1	1,07 %
Itálie	1	1,07 %
Jugoslávie	2	2,15 %
Karpatská Rus	1	1,07 %
Maďarsko (Uhry)	26	27,09 %
Makedonie	1	1,07 %
Německo	36	32,25 %
Nizozemí	1	1,07 %
Polsko	1	1,07 %
Srbsko	1	1,07 %

USA	1	1,07 %
nezařazené	20	21,50 %

Celkový počet článků se zahraniční tematikou	93	
---	----	--

Tab. 1.3

Počet zkoumaných měsíců	15
Počet vybraných dnů	67
Počet zkoumaných titulních stran v deníku	67
Celkový počet zkoumaných článků	264

Základní teze k tab. 1

Tabulka podává přehled veškerých článků, které se ve zkoumaném období vyskytly na vybraných titulních stranách Dělnických listů. Pomocná tabulka 1.1 rozděluje tyto články do pěti základních tematických kategorií, obsahuje legendu k barevnému označení těchto pěti základních kategorií a udává, kolik článků se k daným tématům na zkoumaných titulních stranách vyskytlo. V pomocné tabulce 1.3 je pro přehled uveden celkový rozsah zkoumaného materiálu.

Komentář k tab. 1

Z tabulky je patrné, že nejvíce článků bylo na úvodních stranách Dělnických listů věnováno zahraničněpolitickému dění, nejméně pak situaci v poválečném Rakousku. Podobně početně zastoupeny (kolem 20 % z celkového počtu článků) byly články věnující se situaci české menšiny ve Vídni a situaci v nově vzniklém Československu.

Vzhledem k tomu, že zahraničněpolitické zpravodajství tvořilo největší část zkoumaných článků, rozdělují ho ještě konkrétněji v tabulce 1.2 podle jednotlivých zemí, kterým byla v článcích věnována pozornost. Z tabulky 1.2 jasně vyplývá, že ve sledovaném období byla pozornost zahraničního zpravodajství Dělnických listů upřena hlavně k Německu (32,25 % zahraničního zpravodajství) a Uhrám (27,09 % zahraničního zpravodajství). Situaci v ostatních zemích se Dělnické listy věnovaly jen okrajově. Do kategorie nezařazené jsem zařadila články, které se tematicky

týkaly několika zemí najednou (jednalo se například o vzájemný vztah několika států, zprávy z mezinárodního socialistického sjezdu, případně úvodníky týkající se Evropy obecně, příčin a důsledků první světové války apod.).

K rozdělení do tematických kategorií je nutné ještě poznamenat, že jsem vždy vycházela z hlavního tématu článku – v některých článcích (převážně v úvodnicích) se totiž tematické kategorie prolínaly (pojednávaly o více tématech současně). Pro potřeby výzkumu jsem tyto články zařadila do tematických kategorií dle tématu, kterému bylo v článku věnováno nejvíce prostoru (více než polovina článku).

Tab. 2 Jak často se ve sledovaných článcích vyskytovalo hodnocení?

	v % výskytu	v počtu článků
bez hodnocení	68 %	179
s hodnocením	32 %	85
celkem článků	100 %	264

Základní teze k tab. 2

Tabulka 2 zachycuje, kolik článků na úvodních stranách Dělnických listů bylo zatíženo použitím hodnotících soudů (hodnotící fráze, adjektiva, pejorativní výrazy, názory redakce...)

Komentář k tab. 2

Obsahová analýza článků ukázala, že 68 % zkoumaných článků bylo bez hodnotících soudů, zatímco ve 32 % článků se hodnotící soudy vyskytly. Bez hodnotících soudů byly většinou články přejaté z agentur či jiných periodik, zatímco články obsahující hodnocení byly většinou dílem redakce nebo u nich zdroj nebyl uveden, případně se jednalo o články, kde zdrojem základní informace byla agentura či jiné periodikum, redakce k ní ale přidala vlastní hodnotící komentáře. Přehled zdrojů informací, které redakce Dělnických listů používala, je zpracován v následující tabulce.

Tab. 3 Jaké zdroje redakce Dělnických listů ve svých článcích používala?

Zdroj	Počet článků, které se na daný zdroj odvolaly	Procentuální vyjádření počtu článků
redakce Dělnických listů	48	18,18 %
c. k. tisková kancelář	3	1,13 %
vídeňská periodika	8	3,03 %
ČTK	23	8,71 %
československá periodika	8	3,00 %
zahraniční agentura	24	9,09 %
zahraniční periodika	28	10,60 %
jiný zdroj	4	1,51 %
neuveďeno	117	44,31 %

Celkový počet článků: 264

Základní teze k tab. 3

Tabulka 3 obsahuje přehled zdrojů, které redakce Dělnických listů ve svých článcích používala. Tabulka ovšem operuje pouze se zdroji, které byly v jednotlivých článcích jmenovitě uvedeny, v téměř 45 % článků zdroj ale uveden nebyl, v 18,18 % článků je za autora obsahu považována redakce. V tomto případě ale u článků nebyly uvedeny žádné redakční zkratky ani jména autorů. Že se jednalo o dílo redakce, usuzují z obsahu článků, které nebyly jinak zdrojovány a obsahovaly hodnotící soudy.

Komentář k tab. 3

Tabulka 3 ukazuje, že nejvíce článků (44,31 %) není na úvodních stranách Dělnických listů vůbec zdrojováno. 18,18 % článků vytvořila dle výzkumu redakce Dělnických listů, téměř shodně procentuelně zastoupeny jsou články, jejichž zdrojem byla ČTK (8,71 %), zahraniční agentury (9,09 %) nebo zahraniční periodika (10,6

%). 1,51 % z celkového počtu článků tvoří články, u nichž se vyskytlo celé jméno autora.

Tab. 4 Kolik článků věnovaly Dělnické listy situaci vídeňských Čechů a v jakých časových obdobích?

Měsíc	Celkový počet článků v měsíci	Počet článků věnovaných vídeňským Čechům	Procentuální vyjádření
10.18	23	1	4,34 %
11.18	26	1	3,84 %
12.18	14	1	7,14 %
1.19	20	3	15,00 %
2.19	15	3	20,00 %
3.19	15	0	0,00 %
4.19	29	2	6,89 %
5.19	14	3	21,42 %
6.19	15	1	6,66 %
7.19	15	2	13,00 %
8.19	23	1	4,00 %
9.19	24	14	58,00 %
10.19	13	8	61,53 %
11.19	10	6	60,00 %
12.19	11	6	54,54 %

Tab. 4.1

Celkový počet článků ve zkoumaném období (1. 10. 1918 – 31. 12. 1919)	264
Celkový počet článků věnovaných vídeňským Čechům	52
Procentuální zastoupení článků věnovaných vídeňským Čechům	20 %

Základní teze k tab. 4

Tabulka 4 ukazuje, kolik článků se vyskytlo na úvodních stranách Dělnických listů v jednotlivých sledovaných měsících a kolik tvořily články věnované situaci české menšiny žijící ve Vídni.

Komentář k tab. 4

Obsahová analýza ukázala, že nejvíce článků zabývajících se situací vídeňských Čechů se vyskytlo v říjnu 1919, naopak vůbec se o české menšině ve Vídni nepsalo v březnu 1919. Z pomocné tabulky 4.1 vyplývá, že Dělnické listy věnovaly problematice české menšiny ve Vídni celkem 52 článků, tedy 20 % z celkového počtu zkoumaných článků.

Tab. 5 O jakých tématech psaly Dělnické listy v souvislosti s vídeňskými Čechy v období politické změny?

Téma	Počet článků	Procentuální vyjádření
rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni	6	11,10 %
sociální situace Čechů žijících ve Vídni	14	25,90 %
volby do Národního shromáždění Německého Rakouska	3	5,50 %
volby do rakouského zemského sněmu	3	6,00 %
české školství ve Vídni	28	52,00 %

Tab. 5.1

Celkový počet článků věnovaných české menšině žijící ve Vídni ve zkoumaném období	54
Procentuální zastoupení článků s tematikou vztahující se k české menšině žijící ve Vídni vzhledem k celkovému počtu zkoumaných článků	20 %

Základní teze k tab. 5

V tabulce 5 je zachycen přehled témat, o kterých psaly Dělnické listy v souvislosti s českou menšinou ve Vídni. Jednalo se o následující témata: rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni, sociální situace Čechů žijících ve Vídni, volby do Národního shromáždění Německého Rakouska, volby do rakouského zemského sněmu, české školství ve Vídni.

Komentář k tab. 5

V článkách věnovaných české menšině žijící ve Vídni se nejčastěji vyskytovalo téma českého školství ve Vídni – redakce se mu věnovala v 52 % článků. Téměř 26 % článků o vídeňských Čechách psalo o jejich sociální situaci, přes 11 % článků se zabývalo domácí a zahraniční politikou Rakouska s dopadem na českou menšinu. Zbytek článků byl věnován volbám do Národního shromáždění Německého Rakouska a do rakouského zemského sněmu.

Tab. 6 Kolik článků se vyskytlo na úvodních stranách Dělnických listů k tématu nově vzniklého československého státu a v jakých časových obdobích?

Měsíc	Celkový počet článků v měsíci	Počet článků věnovaných situaci v nově vzniklém československém státě	Procentuální vyjádření
10.18	23	10	43,47 %
11.18	26	8	30,76 %
12.18	14	4	28,57 %
1.19	20	9	45,00 %
2.19	15	5	33,33 %
3.19	15	1	7,00 %
4.19	29	6	20,68 %
5.19	14	1	7,14 %
6.19	15	2	13,33 %
7.19	15	4	27,00 %
8.19	23	4	17,00 %

9.19	24	1	4,00 %
10.19	13	1	7,69 %
11.19	10	0	0,00 %
12.19	11	1	9,09 %

Tab. 6.1

Celkový počet článků ve zkoumaném období (1. 10. 1918 – 31. 12. 1919)	264
Celkový počet článků věnovaných situaci v ČSR	57
Procentuelní zastoupení článků věnovaných situaci v ČSR	22 %

Základní teze k tab. 6

Tabulka 6 zahrnuje celkové počty článků v jednotlivých měsících a pak celkové počty článků, které se v jednotlivých měsících věnovaly pouze situaci v Československu po vyhlášení samostatnosti.

Komentář k tab. 6

Z tabulky 6 a pomocné tabulky 6.1 vyplývá, že Dělnické listy věnovaly situaci v Československu po vyhlášení samostatnosti 57 článků z celkového počtu článků, tj. 22 % článků. Nejvíce se tímto tématem zabývaly v říjnu 1918, tedy v době, kdy byla samostatná Československá republika vyhlášena. O Československu se naopak v Dělnických listech vůbec nepsalo v listopadu 1919.

Tab. 7 O jakých tématech psaly Dělnické listy v souvislosti s vytvořením samostatného československého státu?

Téma	Počet článků	Procentuální vyjádření
samostatnost československého národa	12	21,05 %
československá vnitřní politika	22	38,50 %
projevy prezidenta Masaryka	2	3,50 %
československé Národní shromáždění	9	16,00 %

Československo v mezinárodních vztazích	11	19,00 %
Československo ve vztahu k české menšině ve Vídni	1	2,00 %

Tab. 7.1

Celkový počet článků věnovaných situaci v ČSR ve zkoumaném období	57
Procentuální zastoupení článků s tematikou situace v ČSR vzhledem k celkovému počtu zkoumaných článků	22%

Základní teze k tab. 7

V tabulce 7 najdeme přehled konkrétních témat, kterými se Dělnické listy zabývaly, když psaly o situaci v Československu po vyhlášení samostatnosti. Z celkového počtu 264 článků věnovaly Dělnické listy 57 článků situaci v Československu, tedy 22 % obsahu vybraných úvodních stran.

Komentář k tab. 7

Mezi tématy, o kterých psaly Dělnické listy v souvislosti s Československem se objevila následující témata: samostatnost československého národa, československá vnitřní politika, projevy prezidenta Masaryka, československé Národní shromáždění, Československo v mezinárodních vztazích a Československo ve vztahu k české menšině žijící ve Vídni. Z těchto témat se nejvíce psalo o československé vnitřní politice (38,5 % článků), ve 21 % článků se psalo o Československu v mezinárodních vztazích, na třetím místě co do počtu článků skončilo téma Československo v mezinárodních vztazích. Nejméně článků bylo věnováno vztahu Československa k české menšině ve Vídni.

5.1.2.5 Závěr a výsledky kvantitativní analýzy

Na počátku obsahové analýzy stálo 5 výzkumných otázek. Na všechny tyto otázky by měla odpovědět data shromážděná a prezentovaná v tabulkách a grafech, včetně k nim přiřazených interpretací, které jsou součástí předchozí kapitoly.

V této závěrečné fázi kvantitativní obsahové analýzy se pokusím o konečné shrnutí odpovědí na pět stanovených otázek, které stály na počátku výzkumu.

Otázka 1: Jaká obecná témata se vyskytovala v článcích na úvodních stranách Dělnických listů?

Na počátku výzkumu bylo nutné projít všechny články na vybraných titulních stranách Dělnických listů a stanovit tematický rejstřík nejčastěji se opakujících témat. V tematickém rejstříku se tak objevilo následujících 5 tematických okruhů: poválečné mírové dohody, zahraničněpolitické dění, otázky české menšiny ve Vídni, situace v Československu po vyhlášení samostatnosti, situace v poválečném Rakousku. Tak jsem tedy získala odpověď na první otázku, nicméně mě ještě zajímalo, kolik procent zaujímal jednotlivá témata z celkového počtu článků.

Zkoumaný materiál, jak už jsem zmínila výše, zahrnoval celkem 67 úvodních stran Dělnických listů, na kterých se celkem vyskytlo 264 článků. 34,8 % z těchto článků tvořilo zpravodajství o zahraničněpolitickém dění, následovaly články věnující se situaci v československém státě po vyhlášení samostatnosti se zastoupením 22 %, v závěsu za nimi pak články píšící o české menšině ve Vídni s 19,54 %. Poválečným mírovým dohodám redakce věnovala 13,85 % zkoumaného obsahu a nejméně pozornosti se ve zkoumaném materiálu dostalo situaci v poválečném Rakousku – 9,36 %. Výsledek zkoumání tedy potvrdil tezi z odborné literatury, že většinu obsahu Dělnických listů v roce po první světové válce tvořilo zahraniční zpravodajství a zprávy z Československa. Až na třetím místě najdeme informace o situaci Čechů žijících ve Vídni.

Otázka 2: Jaké místo ve zpravodajské agendě Dělnických listů zaujímaly články o situaci české menšiny ve Vídni v době politické změny a o situaci v nově vzniklém československém státě?

Na druhou otázku už jsme v podstatě odpověděli v otázce předchozí. Situaci české menšiny ve Vídni věnovaly Dělnické listy 19,54 % obsahu zkoumaných článků, o tři procenta více – 22 % – bylo článků o situaci v Československu. v konkrétních číslech se o české menšině ve Vídni napsalo za zkoumané období celkem 52 článků a o situaci v Československu vyšlo 57 článků.

Otázka 3: Jaká konkrétní témata se ve spojitosti s českou menšinou ve Vídni a se situací v Československé republice v článcích objevovala?

Po přečtení všech článků týkajících se nějakým způsobem života české menšiny ve Vídni a situaci v Československu v období politické změny jsem stanovila několik dílčích témat, která tato obecná témata zahrnovala.

V článcích, které sledovaly situaci české menšiny ve Vídni, se nejčastěji psalo o: rakouské domácí a zahraniční politice s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni, sociální situaci vídeňských Čechů, o volbách do Národního shromáždění Německého Rakouska a o volbách do rakouského zemského sněmu a o českém školství ve Vídni.

Co se týče procentuálního zastoupení dílčích témat, více než polovina článků o české menšině ve Vídni – přesně 52 % – věnovala pozornost českému školství ve Vídni. Bezmála 26 % obsahu se zabývalo sociální situací Čechů žijících ve Vídni, na třetím místě byla témata z rakouské domácí a zahraniční politiky se vztahem k české menšině žijící ve Vídni – zabírala 11,1 % a nakonec 6 % z celkového počtu článků o vídeňských Čechích bylo věnováno volbám do Národního shromáždění Německého Rakouska a 6 % článků volbám do rakouského zemského sněmu.

V článcích o nově vzniklém Československu převažovala témata z československé vnitřní politiky (38,5 %), oslavám vzniku samostatného státu a s ním spojených ceremonií věnovaly Dělnické listy 21 % z celkového počtu zkoumaných článků, s 19 % následovaly články o Československu v mezinárodních vztazích (19 %), o československém Národním shromáždění (16 %) a nakonec redakce Dělnických listů otiskovala projevy prezidenta Masaryka (3,5 %) a články, které se tematicky týkaly vztahu nově vzniklého Československa k české menšině ve Vídni (2 %).

Otázka 4: Jakých zdrojů redakce Dělnických listů využívala a jak často?

Na tuto otázku nebylo během výzkumu úplně snadné odpovědět, protože v Dělnických listech často vyšly články, které nebyly opatřené zdrojem, navíc pod takovými články nebyla podepsaná ani redakce ani autor. Nicméně ve zkoumaném materiálu bylo možné najít určité množství článků, kde zdroje uvedeny byly, u některých článků dokonce i více než jeden. V několika málo případech se vyskytl i článek podepsaný autorem.

Z výzkumu vyplynulo, že nejvíce zkoumaných článků je nezdrojovaných – a to 44,31 % článků. V 18,18 % byla autorem článků redakce Dělnických listů (konkrétní

autor zmíněn nebyl, v novinách se nevyskytovaly ani redakční zkratky, z obsahu článků je ale zřejmé, že článek z větší části zpracovala redakce a na další zdroje už se neodvolává – je to patrné hlavně z hodnotících soudů, které se v těchto člancích hojně vyskytují). V 10,6 % případů byla jako zdroj uvedena zahraniční periodika (citována byla většinou německá, anglická či francouzská periodika, vyskytovala se ale i maďarská či polská), v 9 % případů byla zdrojem zpráv zahraniční tisková kancelář (většinou Reuters, Havas, Wolffova kancelář, Maďarská t. k. aj.), hned za nimi se umístila s 8,4 % ČTK. Vídeňská periodika tvořila zdroje zpráv ve 3 % výskytu, stejně tak československá periodika, v 1,4 % případů se jednalo o autorský článek a v 1,1 % článků byla zdrojem c. k. tisková kancelář ve Vídni.

Otázka 5: Jak často se v člancích na úvodních stranách Dělnických listů vyskytovaly hodnotící soudy?

Po důkladném přečtení všech zkoumaných článků bylo potřeba články rozdělit do dvou kategorií – na ty, které vykazují jakousi míru objektivnosti, a na ty, které jsou zatíženy hodnotícími soudy. Články, které se jevíly jako spíše objektivní, byly většinou zdrojované a obsahovaly tedy informaci převzatou z uvedeného zdroje (zdrojů). Zatímco články bez uvedeného zdroje vykazovaly mnohem větší míru subjektivitu, objevovaly se v nich častěji hodnotící výrazy – v některých případech i pejorativní – a názory redakce.

Z průzkumu vyplynulo, že hodnocením nebylo zatíženo 68 % z celkového počtu článků (tedy celkem 179 článků) a článků, které obsahovaly hodnotící soudy, bylo 32 % (tedy 85 z celkového počtu 264 článků).

6. Kvalitativní obsahová analýza vybraných článků

V další části své diplomové práce se věnuji kvalitativní analýze článků, které se ve zkoumaném období zabývaly situací české menšiny žijící ve Vídni. Protože považuji rovněž za důležité zjistit, jak se česká menšina žijící ve Vídni vymezovala vůči zbytku Evropy, nebo lépe řečeno, jak redaktoři Dělnických listů patřící k této menšině, o zahraničí psali, zařadila jsem do kvalitativní analýzy také některé články se zahraničněpolitickou tematikou. V tomto případě jsem ovšem pro kvalitativní analýzu zvolila jen ta zahraniční témata, která měla bezprostřední dopad na život

české menšiny ve Vídni. V této části tedy nekladu nárok na plné uplatnění metody kvalitativní analýzy, zkoumaný vzorek byl vybrán účelově tak, aby odpovídal tématu diplomové práce, a původní rozsah zkoumaného materiálu byl proto pro potřeby kvalitativního výzkumu značně omezen.

Na následujících řádcích popisuji nejprve metodologický postup výzkumu a teorie, ze kterých při výzkumu vycházím, následně předkládám samotnou kvalitativní analýzu vybraného materiálu.

6.1 Kvalitativní výzkum

Termínem kvalitativní výzkum označujeme „jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“.¹¹¹

Základními znaky kvalitativního výzkumu je hloubkové studium případů a indukce, tedy postup od konkrétních informací k obecným, kdy nevycházíme z žádné předem známé teorie.

Pojem kvalitativní výzkum či přístup má širokou škálu rozdílných přístupů. Podle Jana Hendla neexistuje obecně uznávaný způsob, jak tento typ výzkumu vymezit nebo jakým způsobem jej provést¹¹².

Jednou z koncepcí kvalitativního výzkumu je například hermeneutická analýza¹¹³, která vychází z literárněvědní textové interpretace. Pomocí subtilních

¹¹¹Strauss, Corbinová 1999: 10

¹¹²Hendl 2005: 50

¹¹³Původ slova hermeneutika je etymologicky nejistý. Může se vztáhnout k Hermovi, k poslu bohů, kterému je v řecké mytologii přisouzen objev jazyka, nebo se jednoduše připomene jeho slovní základ (hermeneuein = říkat, vyslovit). Vždycky však jde o vztah k jazyku jako psanému nebo vyslovenému slovu, tedy k jazyku jako výrazu. Objektivní hermeneutika je koncepce kvalitativního výzkumu, kterou vyvinul v 80. letech 20. století U. Oevermann (1979) se svými spolupracovníky v rámci výzkumu socializace. Má za cíl odhalit objektivní struktury za subjektivními významovými strukturami, které zprostředkuje nasbíraný materiál. Oevermann tuto koncepci považuje za třetí, strukturalistickou cestu mezi redukcionisticko-přírodovědnou pozicí a čistě kontemplativní duchovědnou pozicí. In HENDL, Jan. Hermeneutika: Metodologické poznámky. In HOGENOVÁ, Anna. *Hermeneutika sportu: Sborník z celofakultního semináře* [online]. Praha: Karolinum, 1998. 95 s. [cit. 2011-04-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/hermen.htm>>.

interpretačních postupů se pod povrchem textu odhalují jeho skryté hlubší struktury. Odkrývají se autorské intence a poukazuje se na specifické argumentační struktury. Pro tuto metodu je charakteristická vysoká míra otevřenosti a velmi důkladný rozbor jednotlivých mediálních obsahů. Z toho vyplývají specifické přednosti i slabiny tohoto přístupu. Tímto postupem je možné analyzovat jen několik málo textů, zato z mnoha různých hledisek. Navíc je tento způsob rozboru silně subjektivní. Poznávací proces mohou ostatní ověřit jen velmi podmíněně.¹¹⁴

Podle Denise McQuaila je pro kvalitativní výzkum, jenž se zabývá zkoumáním textů, typický interpretativní přístup. Ten zpravidla nezahrnuje kvantifikaci, význam sdělení odvozuje především z textových vztahů, opozic a kontextu než z počtu a vyváženosti referencí. Kvalitativní výzkum zaměřený na analýzu textu tak směřuje svou pozornost spíše k latentnímu než ke zjevnému obsahu.¹¹⁵

Kvalitativní analýza obsahu může být prováděna různými způsoby, pro potřeby svého výzkumu jsem zvolila metodu kritické diskurzivní analýzy.

6.1.1 Kritická diskurzivní analýza (Critical Discourse Analysis)

Kritická analýza diskurzu (*Critical Discourse Analysis – CDA*) jako nový pohled na zkoumání diskurzu se objevuje na konci 70. let 20. století, původně představená kolektivem Rogera Fowlera v knize *Language and Control* (1979) a později rozpracovaná zejména Normanem Faircloughem (1989), Ruth Wodakovou a Teunem van Dijkem. Kritická analýza diskurzu se začala soustředit na otázku moci, dominance a sociální nerovnosti a vztahu rodu, rasy a třídy v rámci studia diskurzu textů a promluv.¹¹⁶

Mluvíme-li o CDA, je nezbytně nutné definovat, co je v této perspektivě míněno pojmem diskurz, a pokusit se vymezit možné hranice tohoto pojmu. Phillips a Jørgensenová (2002: 1) např. definují diskurz jako „specifický způsob mluvení a rozumění světu (nebo jeho aspektům)“. Český zástupce diskurzivní analýzy Jiří Homoláč (2006: 329) mluví o diskurzu jako o „užívání jazyka, eventuelně dalších znakových systémů – členy dané společnosti, resp. jejich jistou skupinou (teoreticky

¹¹⁴Schulz a kol. 2004: 29

¹¹⁵McQuail 1999: 310

¹¹⁶Van Dijk 2007, cit. podle Trampota, Vojtěchovská 2010: 172

i jednotlivce) a/nebo v určité oblasti společenského života a/nebo v komunikaci o určitém tématu.“ Je tedy zřejmé, že jde o určitou významovou reprezentaci světa, která je vyjednávána v sociální interakci a řízena svými specifickými pravidly. Hranice diskurzu jsou pak dány jeho ontologickým a epistemologickým pojetím a/nebo tematickým zaměřením výzkumu.

Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská uvádějí ve své publikaci *Metody výzkumu médií*, že se CDA zaměřuje na vyšší rovinu, než je rovina jednotlivých textů. „CDA si všímá vztahu mediálních sdělení a sociálních sil prostředí, ve kterém vznikají. Rozkrývá mocenské pozice a vztahy podílející se na utváření mediálních sdělení a jejich reflexi v mediálních textech.“¹¹⁷ Norman Fairclough (1989: 25) chápe diskurz trojdimenzionálně, a to jako text, diskurzivní praxi a sociální praxi (v knize *Media Discourse* z roku 1995 je termín sociální praxe nahrazen termínem socio-kulturní praxe). Diskurz tedy ve Faircloughově pojetí představuje formu či aspekt sociální praxe. Pojem diskurz se pak podle Phillipse a Jørgensenové (2002: 66) užívá ve třech možných významech: 1) diskurz jako aspekt sociální praxe, 2) diskurz jako forma jazyka v rámci specifického pole a 3) diskurz jako způsob mluvy v určité partikulární perspektivě. V pozdějších pracích (2005: 2 – 3) Fairclough mění obecné slovo diskurz na semiosis a vytyčuje roli semiosis ve třech různých sférách: 1) jako část sociální aktivity v rámci praxe, která konstituuje tzv. žánry, 2) jako reprezentace, které dávají vzniknout tzv. diskurzům, a 3) jako způsob bytí, který konstituuje rozličné styly (např. styl politika nebo celebrity apod.).

Takto představený trojdimenzionální diskurz je v dialektickém vztahu se sociálními strukturami. Texty, tj. promluva, psaný text, vizuální obraz nebo nějaká jejich vzájemná kombinace, jsou produkovány a konzumovány v rámci specifické diskurzivní praxe. Ta je řízena svými specifickými pravidly v závislosti na sociálním kontextu neboli na sociální praxi.¹¹⁸ Jinak řečeno, diskurz je řízen tzv. pravidly diskurzu, která ovlivňují sociální pravidla. Pravidla jsou v tomto smyslu mediátorem mezi textem a společností.¹¹⁹ Pojem pravidla diskurzu Fairclough převzal od Foucaulta (2003), nicméně v jeho významu už nejde o formování objektů, modalit

¹¹⁷Trampota, Vojtěchovská 2010: 169

¹¹⁸Fairclough 1989: 28

¹¹⁹Fairclough, Wodack 1997: 277

vypovídání apod. Podle Fairclougha představují pravidla diskurzu specifickou konfiguraci diskurzivních typů neboli určitých diskurzů a žánrů (diskurz označuje v tomto smyslu partikulární způsob konstruování partikulární domény sociální praxe, žánr naproti tomu způsob užití jazyka v rámci určité sociální praxe, např. při interview). Diskurz pak ovlivňuje struktury společnosti na třech úrovních, na úrovni sociální situace, sociální instituce a na úrovni společnosti jako celku.¹²⁰ Pravidla diskurzu Fairclough v dřívějších pracích ztotožňoval právě se sociálními institucemi.¹²¹

Analyticky lze rozlišit dvě perspektivy a možnosti směřování metody, které jsou nicméně opět ve vzájemně neoddelitelném vztahu: 1) tzv. komunikativní události (*communicative events*) a 2) pravidla diskurzu (*orders of discourse*).¹²² První zmíněná kategorie slučuje ve svém významu již představené trojdimenzionální pojetí diskurzu a analýza v této perspektivě se zaměřuje na vzájemný vztah všech tří domén, tedy na proces produkce a interpretace textu ve vztahu k sociálním podmínkám.¹²³ Druhá kategorie odkazuje na analýzu vztahů pravidel diskurzu s jinými pravidly a jejich celkový vztah k sociálním podmínkám a společnosti obecně.¹²⁴

Velmi důležitým aspektem ve zde představované koncepci je role moci a sociálních bojů. Skrze moc je totiž diskurz schopen ovlivňovat, jak bylo řečeno, obsah (vědění, názory apod.), vztahy (mezi subjekty) a jiné subjekty (a jejich identity), konkrétně ty, které nemají k moci přístup. Fairclough (1989: 43) rozlišuje dva typy moci, i když nutno dodat, že jsou spolu v úzkém vztahu, a tak lze jejich dělení chápat spíše jako analytický záměr: 1) moc v rámci diskurzu a 2) moc za diskurzem. Moc v rámci diskurzu se projevuje v situaci, kdy se spolu setkají dva aktéři v rámci určitého diskurzivního typu.

Společenská struktura samozřejmě ovlivňuje i přístup k diskurzu. Skupiny a jednotlivci, kteří mají odepřen přístup nebo zaujímají podřízené pozice, usilují

¹²⁰Fairclough 1989: 25

¹²¹Fairclough 1989: 30

¹²²Fairclough 1995: 56

¹²³Fairclough 1995: 57

¹²⁴Fairclough 1995: 63

o změnu stávajícího statu quo. Usilují o to nejen v rámci diskurzu, ale i na úrovni situační, institucionální a samozřejmě sociální. Fairclough (1989: 68) v tomto momentě přejímá marxistickou terminologii, když mluví o sociálním (třídním, kulturním, genderovém apod.) boji. Protože jsou diskurz a struktury v dialektickém vztahu, je možné tyto boje spatřovat i v rámci diskurzu, přičemž sám diskurz přispívá k jeho reprodukci. Fairclough (1989: 75) tvrdí, že v každé společnosti existují různé mechanismy koordinace sociální praxe v rámci sociálních bojů, a zmiňuje hlavní tři: 1) praxe a diskurzivní typy, které jsou „následovány“, protože není žádná jiná varianta, 2) tzv. vštípení, tj. uplatnění moci ve smyslu skrytého činitele, 3) tzv. komunikace, tj. racionální vyjednávání a debata. Dále Fairclough (1989: 75) dodává: „Obecně řečeno, vštípení je mechanismus držitelů moci, kteří si přejí svou moc zachovat, zatímco komunikace je mechanismus emancipace a boje proti dominanci.“ A tak mechanismus vštípení představuje hlavní zaměření CDA.

Teun van Dijk uvádí, že z hlediska lingvistického vnímání diskurzu je důležitým pojmem téma. „Témata jsou globální významy, která dominují lokálním významům sekvencí vět nebo sekvencí hovoru (...) Témata představují nejdůležitější diskurzivní informaci (...), druh informací, které si nejspíše vybavíme při vnímání diskurzu a který si plánujeme před tím, než začneme (nebo pokračujeme) mluvit nebo psát.“¹²⁵

K analýze diskurzu existuje podle Fairclougha (1995) řada různých přístupů. Rozlišovat lze lingvistickou a sociolingvistickou analýzu, konverzační analýzu, sémiotickou analýzu, kritickou lingvistiku a sociální sémiotiku, van Dijkův sociálně-kognitivní model, kulturně-žánrovou analýzu.

Ve své diplomové práci budu primárně vycházet z prací Normana Fairclougha a z jeho pojetí CDA. Fairclough pojímá kritickou analýzu diskurzu velmi komplexně a sám sebekriticky poznamenává, že zapracování všech bodů v rámci jednoho výzkumného projektu je velmi náročné a svým způsobem i ojedinělé.¹²⁶

Podle Fairclougha by si měla kritická analýza diskurzu všimnout:

Toho, jak se širší společenské a kulturní změny projevují ve změnách mediálního diskurzu;

¹²⁵ Van Dijk 2007: 28

¹²⁶ Fairclough 1995, cit. podle Trampota, Vojtěchovská 2010: 172

Analýza mediálních textů by měla věnovat detailní pozornost jejich jazyku a textuře;

Analýza mediálních textů by měla být rozšířena o analýzu jejich produkce a percepce;

Analýza textů by měla zároveň mapovat analýzu institucí a širšího sociálního a kulturního kontextu mediální praxe včetně mocenských vztahů a vztahů vůči ideologii;

Textová analýza by měla zahrnovat jak lingvistickou analýzu, tak intertextovou analýzu žánrů a diskurzů;

Lingvistická analýza textů by měla být pojímána multifunkčně a orientovat se na reprezentaci a konstituci vztahů a identit jako simultánních procesů v rámci textů a důležitých vztahů mezi nimi;

Lingvistická analýza textů by si měla všimnout řady různých úrovní včetně fonemické, lexikální, gramatické a makrostrukturálních schémat;

Vztah mezi texty a společností/kulturou by měl být nahlížen dialekticky.¹²⁷

6.1.1.1 Diskurzivní pole (výzkumný soubor)

Diskurzivní pole neboli výzkumný soubor je tvořen články na vybraných úvodních stranách Dělnických listů, které se zabývaly: 1) tematikou české menšiny žijící ve Vídni a 2) zahraničněpolitickými tématy. Zkoumané články byly v periodiku publikovány v období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919.

6.1.1.2 Diskurzivní jednotka (výzkumná jednotka)

Diskurzivní neboli výzkumnou jednotkou je novinový článek publikovaný na úvodní straně Dělnických listů v období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919.

6.1.1.3 Základní východisko uplatněné při stanovení diskurzivní formace (tj. výběru výzkumných jednotek)

Vycházím z předpokladu, že kvalitativní výzkum dává na rozdíl od kvantitativního výzkumu přednost záměrnému, nikoli náhodnému výběru. „Záměrný výběr nám dovoluje vybrat případ, protože ilustruje nějaký rys nebo proces, který nás

¹²⁷Fairclough 1995, cit. podle Trampota, Vojtěchovská 2010: 172

zajímá (...) Kvalitativní výzkumná strategie tak vybírá málo případů – jeden, tucet.“¹²⁸

Rozsah zvoleného vzorku souvisí s rozsahem výzkumu. Nízký počet případů dovoluje kvalitativní strategii zvětšit záběr výzkumu zvýšením počtu zkoumaných vlastností, případů či jevů. Hloubka bádání tak dostává přednost před šíří bádání.¹²⁹

6.1.1.4 Diskurzivní formace

Ve své diplomové práci pracuji s výzkumným vzorkem, který zahrnuje celkem 264 článků. Pro potřeby kvalitativního výzkumu jsem ale tento vzorek zúžila pouze na články, které se zabývají situací Čechů žijících ve Vídni. Následně mě ale ještě zajímalo, jakým způsobem psaly Dělnické listy o situaci v zahraničí, proto jsem do kvalitativního výzkumu zahrnula rovněž články pojednávající o zahraničněpolitických tématech.

Z předchozího kvalitativního výzkumu vyplynulo, že se redakce Dělnických listů zabývala problematikou vídeňských Čechů v celkem 52 člancích a zahraničněpolitickými tématy celkem v 93 člancích. Výchozí diskurzivní formaci neboli výběrový soubor tedy tvoří 52 článků o české menšině žijící ve Vídni a 93 článků zabývajících se situací v zahraničí.

Vzhledem k diskurzivní analýze je výše uvedený výběrový soubor příliš vysoký a nedovoluje zaměřit se na všechny aspekty výzkumu. Jan Miessler ale pro tyto situace navrhl řešení – tvrdil totiž, že diskurzivní analýzu je možné aplikovat i na větší počet textů. Podle Miesslerova návrhu se tedy zaměřím jen na určitá témata a upřednostním je před tématy, která se mi zdají méně důležitá. Nevýhodou tohoto postupu samozřejmě je ztráta některých významů, ovšem „analytik může tyto ztráty kontrolovat a zachovat tak to, co považuje za klíčové. Na úkor nepodstatných detailů, které by odváděly pozornost, tak má možnost zdůraznit klíčové aspekty analyzovaného diskursu a jejich vazby na sociální kontext, různé pravidelnosti či naopak variace.“¹³⁰

¹²⁸Žižlavský 2003: 113

¹²⁹Žižlavský 2003: 113

¹³⁰Miessler 2008: 120

6.1.2 Analýza a interpretace článků věnujících se problematice české menšiny žijící ve Vídni

V tomto oddíle se pokusím najít odpovědi na hlavní a vedlejší výzkumné otázky, a to za použití kritické analýzy diskurzu.

Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, situací české menšiny ve Vídni se zabývalo ve zkoumaném období celkem 52 článků, které jsem všechny zahrnula do kvalitativního výzkumu. V následující tabulce předkládám jejich výčet a zároveň zařazuji dílčí témata do obecnějších tematických okruhů. Pouze ve 2 článcích z 52 je uvedeno celé jméno autora (uvádím ho v závorce za názvem článku), v ostatních případech jméno autora ani redakční zkratka uvedena není.

Při určování formy článků jsem vycházela z definic jednotlivých novinářských žánrů tak, jak je uvádí Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace (2007). Jsem si ovšem zcela vědoma toho, že toto rozdělení nemůže být zcela přesné, protože tematické a kompoziční rysy jednotlivých žánrů se mezi sebou často prolínají. Toto rozdělení proto uvádím spíše pro přehlednost, ale nepovažuji ho za závazné.

Ve zkoumaných článcích se nejčastěji vyskytovaly denní zprávy, úvodníky, komentáře a oznámení. Při stanovování formy článků jsem vycházela z následujících definic těchto novinářských žánrů¹³¹:

Denní zpráva (denička) – označení typu zprávy; fakticky se jedná o stručnou informaci bez titulku, která vypovídá o aktuální události, resp. odpovídá minimálním počtem slov na základní otázky: kdo, co, kde a kdy.¹³²

Komentář – v tištěné podobě druh článku, jenž vznikl z komentované zprávy a poznámky k událostem a vychází ze známých faktů, jevů nebo myšlenek, které dává do souvislostí, odhaluje pozadí, příčiny i důsledky, připojuje subjektivní pohled

¹³¹Žánrem rozumíme souhrn označení pro takovou skupinu žurnalistických děl, která se vyznačují určitými společnými prvky, především tematickými a kompozičními, které lze zároveň identifikovat podle určitých charakteristických rysů, historicky vzniklých, avšak zároveň v čase proměnlivých. In OSVALDOVÁ, Barbora, et al. *Encyklopedie praktické žurnalistiky a marketingové komunikace*. 1. Praha: Libri, 2007. 255 s. ISBN 80-85983-76-1. s. 243

¹³²Osvaldová a kol. 2007: 48

(...) Český komentář je od svého vzniku v 19. století polemický a politický až satirický, což je dáno okolnostmi jeho vzniku a vývojem v rámci Rakouska-Uherska. Je výrazně autorský (včetně možného použití ich-formy).¹³³

Úvodník – druh článku zaujímaví zásadní (někdy morální) stanovisko k nějakému aktuálnímu problému, vyjadřuje stanovisko listu, vedení redakce nebo vydavatele (...) Úvodník vychází z faktů, která už jsou známa a zpracována ve zpravodajství, známé informace však dále vysvětluje a doplňuje o stanovisko se snahou ovlivnit čtenáře. Ve svých počátcích (u nás v 19. století) byl úvodník programovým prohlášením redakce, jímž se vyjadřovala především k emancipačním a obrozeneckým snahám s cílem vychovávat. Vývoj úvodníku je spojen s uvolněním cenzury a vznikem spektra politických stran.¹³⁴

Tab. 1 Přehled vybraných článků týkajících se české menšiny žijící ve Vídni

Titulek článku	Forma	Datum vydání	Ročník	Číslo	Obecné téma článku
Vnitřní politika a výživa. Z poslanecké sněmovny.	denní zpráva	čt 10. 10. 1918	29	230	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Panská sněmovna	denní zpráva	so 26. 10. 1918	29	244	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Čeští dělníci ve Vídni	úvodník	st 6. 11. 1918	29	252	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Znásilňují nás	komentář	so 23. 11. 1918	29	266	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Sociální příspěvky čs. ženám, invalidům	úvodník	pá 6. 12. 1918	29	277	sociální situace Čechů žijících ve Vídni

¹³³Osvaldová a kol. 2007: 103

¹³⁴Osvaldová a kol. 2007: 223

a nezaměstnaným + hospodářská katastrofa					
Připravujeme se k volbám	úvodník	pá 3. 1. 1919	30	1	volby do Národního shromáždění Německého Rakouska
Reklamace volebního práva	úvodník	pá 24. 1. 1919	30	19	volby do Národního shromáždění Německého Rakouska
Problém s výživou a dodávkami uhlí	úvodník	čt 30. 1. 1919	30	24	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Pozor, československé voliči a voličky!	úvodník	st 12. 2. 1919	30	35	volby do Národního shromáždění Německého Rakouska
Opětně terorizují! Němečtí sociální demokraté znásilňují české dělníky!	denní zpráva	st 12. 2. 1919	30	35	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Sociální demokracie v Německém Rakousku	úvodník	st 19. 2. 1919	30	41	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Znásilňování českých dělníků ve Vídni	denní zpráva	st 19. 2. 1919	30	41	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Schůze něm.-rak. Národního shromáždění	úvodník	po 3. 3. 1919	30	51	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Rozdělování potravin z dohodových států na území R-U	úvodník	čt 13. 3. 1919	30	59	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni

O stávce železničních zřízenců v Německém Rakousku	úvodník	so 29. 3. 1919	30	72	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Stávka železničních zřízenců	denní zpráva	so 29. 3. 1919	30	72	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
O duchu socialismu	úvodník	út 1. 4. 1919	30	74	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Zestátnění škol v Rakousku	úvodník	pá 25. 4. 1919	30	94	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
O volbách ve Vídni a jak bude volit česká menšina	úvodník	st 30. 4. 1919	30	98	volby do rakouského zemského sněmu
Naše protestní schůze	úvodník	pá 16. 5. 1919	30	111	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Průběh schůzí v X., XI. a XII. okresu	denní zpráva	pá 16. 5. 1919	30	111	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Výsledky voleb ve Vídni	úvodník	út 20. 5. 1919	30	114	volby do rakouského zemského sněmu
Otázka socialisace	úvodník	st 28. 5. 1919	30	121	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Nelze mlčet!	komentář	st 28. 5. 1919	30	121	sociální situace Čechů

					žijících ve Vídni
O Arbeiter Zeitung	úvodník	čet 5. 6. 1919	30	127	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Ochrana menšin v mírové smlouvě s Rakouskem	denní zpráva	čet 5. 6. 1919	30	127	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Ustanovení smlouvy o ochraně menšin	denní zpráva	čet 5. 6. 1919	30	127	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Český dělník se nenechá zlákat slovy	úvodník	st 11. 6. 1919	30	131	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Vídeňská obecní rada se zabývá rozpočtem	úvodník	so 28. 6. 1919	30	145	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Co bývalo, není.	komentář	so 28. 6. 1919	30	145	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Čs. dělnictvo a závodní rady. Plenární schůze autonomních odborových skupin a spolků ve Vídni	úvodník	út 13. 7. 1919	30	159	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
O tom, co mírová smlouva přináší menšinám	úvodník	so 23. 8. 1919	30	191	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni

Před českou školskou stávkou ve Vídni? Československá menšina chystá se do boje za české školy.	denní zpráva	čt 11. 9. 1919	30	206	české školství ve Vídni
Průběh schůze v XIV. okrese		čt 11.9.1919	30	206	české školství ve Vídni
Veřejné schůze českého lidu, zvláště českých rodičů	oznámení	čt 11. 9. 1919	30	206	české školství ve Vídni
Boj o české školství ve Vídni. Rodiče, čtěte pozorně!	oznámení	út 16. 9. 1919	30	210	české školství ve Vídni
Zápisy dětí do českých škol Komenského	oznámení	út 16. 9. 1919	30	210	české školství ve Vídni
Zápis do škol měšťanských	oznámení	út 16. 9. 1919	30	210	české školství ve Vídni
Boj o české školství ve Vídni	denní zpráva	út 30. 9. 1919	30	222	české školství ve Vídni
Připomenutí rodičům	oznámení	út 30. 9. 1919	30	222	české školství ve Vídni
Úřady a české děti	oznámení	út 30. 9. 1919	30	222	české školství ve Vídni
Upozornění dětem	oznámení	út 30. 9. 1919	30	222	české školství ve Vídni
O dělnických radách	úvodník	st 16. 10. 1919	30	236	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Pro české děti české školy! Jaké školy chtějí nám dáti Němci?	denní zpráva	st 16. 10. 1919	30	236	české školství ve Vídni
Nedostatek železničních vozů	denní zpráva	út 21.10.1919	30	240	sociální situace Čechů žijících ve Vídni
Nedostatek potravin ve Vídni	úvodník	pá 21. 11. 1919	30	264	sociální situace Čechů žijících ve Vídni

Z dneška do zítřka	denní zpráva	út 25. 11. 1919	30	267	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Německo podává pomocnou ruku Vídni	denní zpráva	út 25. 11. 1919	30	267	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Průmyslová konference	úvodník	ne 7. 12. 1919	30	278	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Nenapravitelní (Fr. Dvořák)	komentář	ne 7. 12. 1919	30	278	rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
Vídeň a Češi (Fr. Dvořák)	komentář	čet 25. 12. 1919	30	292	sociální situace Čechů žijících ve Vídni

Pro upřesnění ještě uvádím tabulku 1.1 s přehledem obecných témat, která se vyskytla v článcích o české menšině žijící ve Vídni včetně procentuálního zastoupení těchto témat:

Tab. 1.1 Přehled obecných témat v článcích o české menšině žijící ve Vídni

Téma	Počet článků	Procentuální vyjádření
rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni	20	38,46 %
sociální situace Čechů žijících ve Vídni	15	28,84 %
volby do Národního shromáždění Německého Rakouska	3	5,76 %

volby do rakouského zemského sněmu	2	3,84 %
české školství ve Vídni	12	23,07 %

celkový počet článků věnovaných české menšině žijící ve Vídni ve zkoumaném období	52
procentuální zastoupení článků s tematikou vztahující se k české menšině žijící ve Vídni vzhledem k celkovému počtu zkoumaných článků	20 %

6.1.2.1 Stanovení výzkumného problému a cíle výzkumu

Cílem kvalitativního výzkumu článků o české menšině žijící ve Vídni bylo posoudit integrativní vliv Dělnických listů vůči sociální skupině vídeňských Čechů. Vycházíme z předpokladu, že v období politické změny v letech 1918 – 1919 byla společenská role Dělnických listů o to důležitější, oč komplikovanější byla situace vídeňských Čechů mezi mlýnskými kameny státoprávní nejistoty Rakouska pod tlakem Německa na jednotný nástupnický stát po první světové válce. Hlavní, opakovaně sledované problematiky integrovaly postoje čtenářů v jejich každodenním rozhodování, proto hlavní funkci titulu vidíme v integrativním efektu vůči sociální skupině. Během výzkumu je tedy pozornost věnována hlavně prostředkům, kterými redakce tohoto vlivu dosahovala.

Než byla provedena samotná kvalitativní analýza vybraných článků, bylo nutné stanovit si hlavní a vedlejší výzkumné otázky.

6.1.2.2 Stanovení hlavní výzkumné otázky

Při analýze a interpretaci článků na titulních stranách Dělnických listů, které se vztahovaly k situaci české menšiny žijící ve Vídni, budu vycházet ze základní výzkumné otázky, která zní následovně:

V jakých kontextech a za použití jaké diskurzivní konstrukce¹³⁵ referovaly vybrané články na titulních stranách Dělnických listů v období od 1. října 1918 do 31. prosince 1919 o sociální a politické situaci vídeňských Čechů?

6.1.2.3 Stanovení vedlejších výzkumných otázek

V návaznosti na hlavní výzkumnou otázku jsem stanovila vedlejší výzkumné otázky:

1/ Jsou ve zkoumaných člancích obsaženy mýty? Jestliže ano, jaké?

2/ Jsou ve zkoumaných člancích obsaženy dominantní ideologie? Jestliže ano, které to jsou?

Jak je již uvedeno v tabulce 1.1 (viz výše), články věnující se situaci české menšiny ve Vídni ve zkoumaném období od 1. 10. 1918 do 31. 12. 1919 se na vybraných titulních stranách Dělnických listů zabývaly následujícími pěti obecnými tématy:

- rakouskou domácí a zahraniční politikou s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni
- sociální situací Čechů žijících ve Vídni (s důrazem na české dělnictvo)
- volbami do Národního shromáždění Německého Rakouska
- volbami do rakouského zemského sněmu
- českým školstvím ve Vídni

Důkladným pročtením všech článků na vybraných titulních stranách Dělnických listů ve zkoumaném období od 1. 10. 1918 do 31. 12. 1919 jsem si utvořila zevrubnou představu o tom, jakým tématům se redakce Dělnických listů nejčastěji věnovala, jakým stylem psala a jak mohla stanoviska redakce k politickým událostem ovlivňovat názory vídeňských Čechů na tehdejší dění. Při kvantitativní analýze jsem zjistila, že z celkového počtu 264 zkoumaných článků bylo nejvíce prostoru věnováno zahraničněpolitickému dění (34,83 %). V hojném množství psaly Dělnické listy o situaci v nově vzniklém československém státě (ve 22 % článků),

¹³⁵Diskurzivní konstrukce je pojmovou konceptuální kategorií. Jedná se o konkrétní identifikaci projevu diskurzivního řádu. Pod pojmem diskurzivní řád si můžeme představit gramatiku diskurzu neboli pravidla, podle kterých se konstruují mediální texty.

následovaly články o situaci vídeňských Čechů (19,54 %) a v neposlední řadě referovaly Dělnické listy také o poválečných mírových dohodách a vyjednávání o nich (13,85 % článků) a o situaci v poválečném Rakousku (9,36 %).

Předpokládala jsem také správně, že zájmem redakce nebylo jen informovat o současném politickém dění (ať už na půdě poválečného Rakouska, kde česká menšina, jíž byly Dělnické listy primárně určeny, žila, ale také v nově vzniklém Československu a zbytku Evropy), ale také cílevědomě formovat a ovlivňovat názory svého publika (tedy vídeňských Čechů).

Z článků vyplynulo, že redakce Dělnických listů sledovala zřejmě jediný a nejvyšší zájem a cíl – snažila se vymezit vídeňským Čechům takový směr pro jejich existenci a vnímání sebe sama, aby prošli dobou zásadní politické změny bez úhony jako kompaktní sociální skupina a s co možná nejlepší perspektivou svého dalšího vývoje. Záměrem redakce tedy byla snaha integrovat¹³⁶ národnostní skupinu vídeňských Čechů do poválečného Německého Rakouska. Otázkou však zůstává, do jaké míry byly tyto snahy promyšlené a do jaké míry spontánní. Na to už v textech můžeme jen těžko najít odpověď.

Můžeme se ale domnívat, že redakce používala v mediálních obsazích se vztahem k problematice vídeňské menšiny ve Vídni manipulativní praktiky. Je zcela opodstatněné se domnívat, že znalost mentality zcela specifického prostředí mohla vést redaktory (a případné přispěvatele) Dělnických listů k vědomému či intuitivnímu používání manipulativních prostředků¹³⁷. V kvalitativní analýze obsahu

¹³⁶Pokud mluvíme o integraci, znamená to, že přijímáme vlastní identitu, ale zároveň jsme otevření i cizím vlivům (například učíme se německy, zároveň ale pečujeme o mateřskou řeč, pohybujeme se v obou kulturních kruzích zároveň, ale usilujeme o to, aby i další generace měly možnost proniknout stejně do obou kultur.

Integrace má tři základní fáze: 1. zajištění základních životních potřeb, 2. nalezení identity a vztahu mezi menšinou a většinou, 3. zajištění pozice ve společnosti a participace na společenském dění. In KAROH, Gabriele. *Zuwandererproblematik am Beispiel der Wiener Tschechen um 1900*. Wien, 1992. Diplomová práce. Universität Wien. s. 85.

¹³⁷Základní vymezení pojmu manipulace: „V mediálních studiích a psychologii znamená manipulace nepřiznané zpracovávání vědomí lidí zejména prostřednictvím médií za účelem systematického a cílevědomého řízení a formování jejich vědomí, myšlenek a pocitů. Při manipulaci pomocí médií jde o zkreslování, popř. zadržování či neadekvátní doplňování a

článků o české menšině ve Vídni nebude otázka, jaké manipulativní prostředky (a jestli vůbec) redakce Dělnických listů používala, stěžejní, přesto se ji snažím podepřít alespoň stručným nástinem práce s jazykovými prostředky na stránkách listu.

Ačkoliv u převážné většiny článků na vybraných titulních stranách Dělnických listů nefiguruje jméno autora (autor je uveden u dvou článků z celkových 264 a je jím v obou případech František Dvořák¹³⁸), obsah novin zůstává ve zkoumaném období konzistentní, stejně tak názory a postoje předkládané v člancích se v průběhu doby nijak výrazně neměnily. Můžeme se tedy domnívat, že složení redakce neprošlo ve zkoumaném období výraznějšími personálními změnami.

Předpoklad, že Dělnické listy manipulovaly s obrazem dobových událostí s cílem ovlivnit čtenáře v jejich názorech a postojích, stojí na čtyřech významných okolnostech. Za prvé je to dynamika a závažnost politických událostí, které měly ve zkoumaném období let 1918 – 1919 bezprostřední dopad na změnu životního rámce kulturně, sociálně a prostorově silně vyhraněné skupiny lidí. Jako druhá důležitá okolnost se jeví výjimečná determinace dobových událostí daná předchozím dlouhodobým vývojem. Třetím důležitým faktorem je specifický typ utváření pospolitosti sociální skupiny vídeňských Čechů neboli kolektivní identity. Za čtvrté se jedná o faktor mediálního prostředí – tedy postavení menšinového periodika, které se nějakým způsobem muselo vymezit v prostředí „cizích“ periodik, která prostor menšinám nevěnovala, nebo jen okrajově, a také periodik domácích (v tomto případě mám na mysli periodika v nově vzniklém Československu).

usouvztažňování informací.“ In REIFOVÁ, Irena et al. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. s. 127

¹³⁸František Dvořák se narodil roku 1872 v Třebíči na Moravě. Navštěvoval obecnou a střední školu a vyučil se obuvníkem. Ve Vídni se Dvořák věnoval žurnalistice a kvůli porušení tiskového zákona byl patnáctkrát trestaný. Kvůli jednomu ze svých proslovů byl dokonce v roce 1893 na 14 dnů uvězněn. Už jako šéfredaktor Dělnických listů spoluzakládal ve Vídni humanitární spolek České srdce. Byl členem ústavodárného Národního shromáždění od 4. 3. 1919 do 9. 11. 1920. In BROUSEK, Karl Maria: *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. München: Oldenbourg, 1980, s. 77.

Uvedené čtyři okolnosti či faktory (zvýšená časová dynamika událostí, obraz minulosti, specifický typ kolektivní identity a mediální prostředí) tvoří jednak pozadí komunikační situace, jednak jsou zásobníkem témat, hodnot, vzorů, postojů a názorových stanovisek, z nichž autoři textů vybírali podněty a materiál ke své argumentaci a jejímu formálnímu vyjádření. Jakým způsobem toho dosahovali, jakým tématům přisuzovali priority podle svého komunikačního záměru a čím ve výsledném mediálním sdělení oslovovali publikum, to je mimo jiné náplní části zpracované metodou kvalitativní obsahové analýzy.

6.1.2.4 Konstrukce obrazu sociální a politické situace vídeňských Čechů v Dělnických listech

Jak už jsem předeslala výše, obraz sociální a politické situace vídeňských Čechů byl ve zkoumaném období tvořen pěti stěžejními tématy. Jednalo se o referování o událostech rakouské domácí a zahraniční politiky, která měla dopad na českou menšinu žijící ve Vídni, dále tvořilo denní agendu zpravodajství o sociální situaci vídeňských Čechů (zde byl důraz kladen na situaci českého dělnictva), noviny se v několika článcích věnovaly také volbám do Národního shromáždění Německého Rakouska, následně volbám do rakouského zemského sněmu a klíčový problém české menšiny žijící ve Vídni po první světové válce byl boj o české školství ve Vídni. v následujících podkapitolách se jednotlivá stěžejní témata, kterým se redakce Dělnických listů ve zkoumaném období nejvíce věnovala, pokusím blíže analyzovat a interpretovat, rovněž s ohledem na historické události. Témata řadím za sebou dle četnosti výskytu, tedy sestupně – od nejčastěji zobrazovaných k těm nejméně často zobrazovaným.

6.1.2.4.1 Téma č. 1 – Rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na život české menšiny ve Vídni

(Celkový počet článků k tématu č. 1: 20)

Dělnické listy věnují pozornost hlavně jednáním poslanecké sněmovny a Národního shromáždění, charakteru německé sociální demokracie a zabývají se ochranou menšin v mírové smlouvě s Rakouskem.

Dělnické listy zaujímají ve svých člancích o jednáních poslanecké sněmovny a Národního shromáždění kritický postoj. V článku o zasedání poslanecké sněmovny ze dne 10. 10. 1918 se například píše, že nepřítomnost českých poslanců na jednání vyvolala rozruch mezi německými poslanci. Dokonce i němečtí novináři sháněli jakoukoli informaci o tom, kde jsou čeští poslanci. Redakce Dělnických listů si takový zájem vysvětluje spíše v negativním smyslu. Deník cituje Neuer Wiener Tagblatt, který k tomuto údajně „kousavě“ poznamenal, že prý si „Čechové dávají velmi záležitosti, aby svoji nepřítomnost odůvodnili příčinami úplně přirozenými“. To Dělnické listy jen komentují slovy: „Předně ani jedinému z poslanců českých nezáleží na tom, co o něm soudí lečjaký německý šmok, a za druhé nebylo tu nikoho, kdo by si „dával záležitosti“, aby panu Singrovi či některému z jeho pomahačů něco vykládal“ (Dělnické listy 10. 10. 1918). Tento výrok lze chápat jako příklad nacionalistického diskurzu (je vyjádřením dichotomie „My versus Oni“).

V článku o schůzi německo-rakouského národního shromáždění 3. 3. 1919 píše Dělnické listy o snaze Čechů uplatnit všechny své potřeby na půdě Německého Rakouska: „České obyvatelstvo Německého Rakouska staví se prostě na půdu tohoto státu a bude usilovat o to, aby v rámci jeho mohlo uplatnit všechny své potřeby. Samozřejmě, že nejde tu jen o potřeby ekonomické a sociální, ale také národnostní. Česká menšina asimilovati se nedá, a se zřetelem k početnosti své asimilována býti nemůže.“ Na základě toho můžeme vyvodit, že cílem české menšiny ve Vídni byla integrace, nikoli asimilace do rakouské společnosti. O nadcházející schůzi německo-rakouského národního shromáždění se redakce Dělnických listů vyjadřuje s obavami: „Budou pamatovati vedoucí mužové nového státu, že celý svět sleduje, jak se osvědčí ve zkoušce této spravedlnosti? Budou pamatovati, že politika jejich vůči české menšině bude kontrolována mezinárodní konferencí a že bude sledována také všemi státy, v jejichž územích obývají menšiny německé? (...) Zklamou je mužové, kteří mají znamenati novou éru, přesvědčí, že od Němců nelze čekat spravedlnost vůbec a že české obyvatelstvo může hledati svou oporu jedině v mezinárodní ochraně?“ (Dělnické listy 3. 3. 1919)

Jak píše Karl Maria Brousek ve své knize Wien und seine Tschechen (Viedeň a její Češi), postoj poslanců obecní rady k osmi zástupcům českých politických stran byl spíše negativní. Nejzápornější jednání projevili němečtí nacionalové a křesťanští

socialisté. Podle tabulky témat, o kterých se v obecní radě nejčastěji hovořilo (tabulku uvádí ve své knize rovněž Brousek), českoslovenští zástupci se daleko více vyjadřovali k národním tématům než k tématům komunálním. Brousek k tomu ale dodává, že by bylo mylné se domnívat, že se Češi nezajímali o komunální politiku a že jim šlo pouze o to uskutečnit svá národní přání. Musíme si uvědomit, že obecní rada byla vedle národního shromáždění, kde Češi seděli jen krátce, jediné fórum, kde mohli Češi vznést všechny své stížnosti prostřednictvím většiny.

Existovaly ale často potíže, kterým se člověk smál, ale kvůli kterým se vedly neustálé spory. Posměšky ze strany Rakušanů, kterým museli Češi často čelit, byly na denním pořádku. Tato často neslušná vyjádření napomáhala zhoršení atmosféry mezi Čechy a Rakušany. Zesměšňování Čechů bylo charakteristické také pro asimilační a germanizační tendence německy mluvícího obyvatelstva proti menšině a současně bylo i jejím projevem.

Z výše uvedených důvodů je tedy jasné, proč se zástupci českých politických stran primárně zabývali existenční otázkou menšiny, a domáhali se tak uznání svých práv ve všech oblastech veřejného života. Chtěli dosáhnout především toho, aby se nazírání německy mluvících poslanců na menšinu změnilo a aby se na vše české nepohlíželo jako na něco méněcenného. Snažili se tak zažehnat nebezpečí asimilace.¹³⁹

O německé sociální demokracii píše Dělnické listy po volbách jako o hlavní politické straně v Německém Rakousku, která ponese odpovědnost za vývoj vnitřních poměrů (Dělnické listy 19. 2. 1919). Dělnické listy doslova píše, že „jejím hlavním úkolem bude, aby byla spravedlivá“. Mezi hlavní zásady sociální demokracie patřila i ochrana menšin. „Za těchto voleb došlo k hrozným věcem a došlo k nim hlavně vinou německé sociální demokracie – ba, horší zprávy nám docházejí – tvrdí se, že docházelo k násilnostem na povel německé sociální demokracie. Z nejpřednějších a nejodpovědnějších míst byl vydán pokyn, aby znásilňování byli českoslovenští dělníci, nebudou-li voliti německou sociální demokracii – a kdo se nenechal zastrašit násilím, na tom se nyní provádí akt pomsty“ (Dělnické listy 19. 2. 1919). V tomto případě zveřejňují Dělnické listy i odpověď německé sociálnědemokratické strany, která po vítězství ve volbách už tvrdila, že

¹³⁹ Brousek 1980: 80 – 81

mnohé věci jsou společným česko-německým zájmem, a proto vyzvala Čechy, aby přestali zuřít, a slíbila jim, že se o socialismus budou moci opřít (Dělnické listy, 19. 2. 1919).

Ještě před tímto prohlášením psaly Dělnické listy o „znásilňování českých dělníků“ německými sociálními demokraty, ke kterému mělo docházet v různých továrnách před volbami. Vyhrožováno bylo údajně dělníkům, kteří se rozhodli hlasovat ve volbách pro československé kandidáty. Dělnické listy zdůraznily, že v této době bylo českým dělníkům ze strany německé sociální demokracie vyhrožováno, že pokud neupustí od československé kandidátky, budou okamžitě propuštěni a neručí se jim ani za život (Dělnické listy 12. 2. 1919). Redakce Dělnických listů ovšem neprodleně upozornila čtenáře, že zpráva bude předána československému velvyslanci ve Vídni Tusarovi a ten na příslušných místech zakročí.

Levicově orientované sklony redakce Dělnických listů můžeme pozorovat například v článku ze 13. 3. 1919, který hovoří o rozdělení potravin z dohodových států. Dělnické listy upozorňují, že ve Vídni žije půl milionu Čechů, kteří trpí hladem – v rozdělování potravin nesmí dominovat žádné národnostní rozdíly. „Spravedlnost v rozdělení zásob znamená tu přihlížení k těmto skutečnostem. Vídeňští boháči, kteří měli vždycky plné spíže, poněvadž měli plné měšce, nepotřebují pomoci dohody. Té necht' se dostane Vídni proletářské, obyvatelstvu nemajetnému a necht' je postaráno o to, aby dostalo se mu potravin v cenách, které jsou úměrné jeho příjmům“ (Dělnické listy 13. 3. 1919).

Podstatnou otázkou v době bezprostředně po první světové válce byla také otázka socializace. Dělnické listy se jí zabývaly například v článku z 28. 5. 1919. O otázce socializace Dělnické listy píší, že „zaměstnává rakouský proletariát od prvního dne převratu a je stejně palčivou také v republice československé“ (Dělnické listy 28. 5. 1919). Snažení dělnictva dále směřuje k vyvlastnění a socializaci průmyslových podniků, dále se na denní pořádek dostává otázka vyvlastnění dolů a hutí, soukromá iniciativa v podnikání nemá být hned vylučována, ale není myslitelné, aby se zachovával dosavadní námezdní poměr. „Socializaci si soudruh Hampl představuje tak, že nebude provedeno zestátnění dolů a hutí, ale že podniky budou dány do společných rukou státu, soukromých majitelů a zaměstnanců, na začátek června má

být svolána porada dělnictva a úřednictva, protože anketa nemá jednoznačný závěr“ (Dělnické listy 28. 5. 1919).

Stěžejním tématem, o kterém psaly Dělnické listy v souvislosti s rakouskou vnitřní politikou, která měla dopad na Čechy žijící ve Vídni, bylo ustanovení smluv o ochraně menšin. Dělnické listy v této souvislosti uvedly, že pro Čechy byl po celá léta nejdůležitější zápas o národní identitu a že zatím mají v rukou jen text dodaný vídeňskou korespondenční kanceláří a že neví, do jakých detailů je účinný a přesný (Dělnické listy 5. 6. 1919). „Ustanovení mírové smlouvy o ochraně menšin týkají se přirozeně jen rakouských státních občanů, ti, kdo občanství nenabyli, jsou cizinci, a platí pro ně dohodou stanovené zásady o ochraně exteritoriálních občanů“ (Dělnické listy 5. 6. 1919). Dělnické listy ale dodávají, že existují ustanovení dvojího druhu: Jedno platí pro neněmecké občany v Rakousku vůbec – těm má být zajištěna ochrana života a svobody, politická a občanská rovnoprávnost, mají mít právo být v celém státě připuštěni k úřadům, provozovat živnost, neněmeckým občanům musí být ale také dovoleno, aby používali svého jazyka v soukromém jednání, obchodech, při bohoslužbách, v tisku, na schůzích a přiměřeně u soudů. „Je potřeba ale vědět, kde mají Neněmci hranice, resp. kdy se stávají menšinou – menšina má právo spravovat a vydržovat si vlastní školy, dobročinné a náboženské instituce a jiné ústavy,“ napsaly Dělnické listy ve svém článku z 5. 6. 1919.

Kulturní snahy rakouských Čechoslováků, hlavně snaha o české školství, se mohly plně rozvinout až po první světové válce – právě díky mírovým smlouvám o ochraně menšin a zásluhou ČSR, která poskytla československé menšině v Rakousku záštitu. Mezistátní československo-rakouskou státní smlouvou byly upraveny otázky státní příslušnosti a menšinového školství. Různými akcemi projevovaný zájem celého národa pak posiloval Čechy v Rakousku v jejich národně kulturní práci.¹⁴⁰

Ustanovením smlouvy na ochranu menšin se Rakousko zavázalo k souhlasu se zásadami svobody a spravedlnosti a k tomu, že zajistí všem obyvatelům svého území jejich používání, tedy že poskytne všem bez rozdílu stejná práva (Dělnické listy 5. 6. 1919). „Německé Rakousko, na rozdíl od ostatních států, vzniknuvších z bývalé monarchie, ustavilo se jako etnické společenství členů jednoho a téhož plemene

¹⁴⁰Strnad 1935: 5

a jazyka (...) Přijímáme ustanovení o menšinách, ale prohlašujeme, že u nás žádné menšiny znát nechceme. Souhlasíme s tím, aby všichni občané Rakouska užívali stejných práv, aby každý příslušník směl používat svého jazyka, ale jen pokud to nebude překážet veřejnému pořádku a nebo pokud si neustanovíme jinak (ve stanovách příslušných spolků a korporací). Dáváme minoritám právo zřizovat si školy, ale tyto školy nesmějí mít práva a výhody škol veřejných“ (Dělnické listy 5. 6. 1919).

6.1.2.4.2 Téma č. 2 – Sociální situace Čechů žijících ve Vídni (zvláště českého dělnictva)

(celkový počet článků k tématu č. 2: 15)

O sociální situaci české menšiny ve Vídni píše Dělnické listy hlavně v souvislosti se špatnými podmínkami českého dělnictva. Dělnické listy nejčastěji zmiňují to, že se proti českému dělnictvu všichni „spikli“ nebo že je proti nim „štváno“, případně že jsou „znásilňováni“. Tyto špatné podmínky Dělnické listy mnohdy do detailu popisují a zdůrazňují, že s německým dělnictvem je zacházeno mnohem lépe.

Před první světovou válkou tvořili čeští dělníci nejsilnější sociální skupinu vídeňských Čechů. Druhou nejsilnější českou sociální skupinu ve Vídni tvořili živnostníci a řemeslníci – většinou to byli krejčí, obuvníci nebo truhláři. V rámci české menšiny nebylo téměř možné získat slávu a peníze. Několik špičkových pozic jako třeba bankovní ředitelé nebo ředitelé škol bylo brzy obsazeno. Novinář nebo šéfredaktor českých novin ve Vídni byl hůře finančně ohodnocen než jeho německy píšící kolega, a navíc byla jeho pozice znatelně nejistější. Otevření fabriky nebo obchodu zaměřeného pouze na české zákazníky bylo také značně nerentabilní. I pro mladé přičinlivé Čechy bylo zhora nemožné začít kariéru uvnitř menšiny. Na konci první světové války došlo ve Vídni a v jejím okolí k propouštění dělníků české národnosti. Některé z těchto případů se staly předmětem ústní noty československé ambasády na ministerstvu zahraničí nebo intervencí národního výboru.

Češi se také často setkávali s nevstřícným jednáním rakouských úřadů. Toto jednání se snažila napravovat ČSR, která vídeňské Čechy podporovala. První akce ze strany ČSR začala ihned po skončení první světové války v roce 1918. Pro československé dělníky žijící ve Vídni představovala nezaměstnanost nejvážnější

existenční problém a s tím byla spojená otázka, jak vyřešit podporu v nouzi pro nezaměstnané občany československé národnosti. ČSR se pokoušela vyhnout bilaterální smlouvě a podporovala nejchudší české vrstvy ve Vídni skrz generální konzulát. Ve většině případů byla československým nezaměstnaným státním příslušníkům vyplacena podpora od rakouské vlády. Do toho pak zasáhl také československý generální konzulát a zajistil československým státním občanům existenční minimum.¹⁴¹

O špatné situaci českého dělnictva ve Vídni se píše například v článku „Znásilňují nás“ z 23. 11. 1918. Tyto články ovšem většinou na konci obsahují i povzbuzení pro české dělníky: „Čeští dělníci, nezoufejte! Blíží se dny a přestanou surové hrozby!“ (Dělnické listy 23. 11. 1918) Většina článků týkajících se špatné sociální situace českého dělnictva se nebrání používat otevřené výpady proti německé sociálnědemokratické straně. „Co tomu říkáte, Vy velkohubí předáci německé sociálně-demokratické strany, Vy, kteří na konferencích a také v Bernu se oháníte mezinárodností a také právem na sebeurčení! Tvrdíte, jak na všech stranách jest Vám ubližováno, přijďte se podívat do sv. Hypolitu na své odchovance! Nevíte, že takovýmto jednáním vyvoláváte odvetu v dělnictvu českém!! (...) Chceme, aby česká veřejnost se dozvěděla, jakým způsobem a jakými prostředky bojuje ve volbách německá sociálně-demokratická strana v Rakousku. To že jsou socialisté! Fuj! Hanba!“ (Dělnické listy 12. 2. 1919)

V jednom z článků o násilnostech páchaných na českých dělnících Dělnické listy upozorňují, že všechny dokumenty popisující surovosti páchané na českých dělnících budou poslány mírové konferenci v Paříži a žádána bude okamžitá pomoc a zakročení. „Čeští dělníci jsou surově přepadáni,“ píše Dělnické listy, „biti do krve, nejhrubějším způsobem jest jim spíláno a jsou štváni z práce. Čeští dělníci se provinili jen tím, že v domněnce svobodných voleb volili české kandidáty“ (Dělnické listy 19. 2. 1919).

V jednom z úvodníků, který mluvil o slibech, které českému dělnictvu přináší mírové smlouvy, se můžeme dočíst, že „české dělnictvo se však přesto ukázalo zralým a postavilo se do řad obránců vlasti bez rozpaků a dlouhých úvah (...) Český dělník zná příliš dobře kruté jeho, pod nímž úpěli i slovenští jeho bratři po celá staletí“

¹⁴¹Brousek 1980: 68 – 73

(Dělnické listy 23. 8. 1919). Tento a podobné výroky, které se na stránkách Dělnických listů v souvislosti s českým dělnictvem ve Vídni vyskytují, můžeme chápat jako symbol hrdinného českého dělnictva, které vždy trpělo, ale nikdy se nevzdá.

Dělnické listy zmiňují v souvislosti s českými dělníky také to, že tzv. měšťácké listy stupňují ofenzivu proti dělnickým radám. Měšťáckými listy jsou míněna německy psaná vídeňská periodika. „Snášejí doklady o všelijakých přehmatech rad a alarmují veřejnost policejními dokumenty, vykřikujíce, že řádění samozvaných dělnických rad znamená úplné zhroucení dosavadní správy“ (Dělnické listy 16. 10. 1919).

Z komentáře Františka Dvořáka „Vídeň a Češi“ je možné vyčíst, že československá menšina nemá nepřátele pouze ve Vídni a německých zemích, ale také mezi českými lidmi. „Národu se zdáme býti břemenem, pokládá se nám za zlé, setrváváme-li ve Vídni, ještě však hůře hledí se na ty, kteří se do vlasti vrátí a okolí jejich vidí v nich své konkurenty. Pro četné proto není snadným rozhodnutím, zda zůstat ve Vídni, či se vrátit do vlasti.“ František Dvořák dále píše: „Život československé menšiny ve Vídni se stává předmětem různých úvah, jako nemocný, o jehož stavu se lékařské posudky rozcházejí“ (...) Někteří přejí nemocnému uzdravení, jiní smrt, a naší menšině, třebaže nejsou tu ke zdědění věci, po jakých se dnešní lidstvo nejvíce honí, přálo by klidného zesnutí mnoho lidí jak zde, tak i na půdě československé republiky“ (Dělnické listy 25. 12. 1919). František Dvořák se snaží českou menšinu ve Vídni bránit tím, že ji zná málo lidí, a hlavně ji neznají ti, kteří jsou za ni odpovědni. Dvořák zdůrazňuje, že Vídeň je tvořena prací, ve které vynikají hlavně řemesla. „Tvrším o Vídni, že nevyniká tolik svým průmyslem, jako vyniká řemesly; průmyslové její továrny lze přenést i do vesnic, řemeslné její živnosti však nelze bez újmy provozovati (...) a tato práce Vídně, její takzvaný umělecký průmysl, jenž se potkává v celém světě s pochvalou, bude hlavní oporou Vídně také v budoucnosti.“ Dvořák chce upozornit hlavně na to, že Vídeň se neobejde bez českých dělníků a živnostníků, bez nich by podle něj ztratila svou tvář. Nakonec Dvořák ještě zdůraznil, že Vídeň bude mezinárodním městem a že je to pro ni jediné východisko z doby krize. „Smáli se mi, když jsem tvrdil, že se vídeňští Češi nepřestěhují, a snesu smích, budu-li jím zahrnut pro přesvědčení, že Vídeň se již

stává městem mezinárodním. Je mi lhostejno, kdo se tomu směje, zda více šovinistů českých či německých; dostačuje mi vědomí, že právě tento vývoj, vývoj ve město mezinárodní, je pro Vídeň největším štěstím. A asi štěstím jediným, bez něhož by nebylo pro ni naprosto žádné záchrany“ (Dělnické listy 25. 12. 1919). Významné postavení české menšiny v hospodářském životě Vídně potvrzuje i Brousek: „Charakteristickým znakem pro české obyvatelstvo ve Vídni byla jejich vysoká účast na hospodářském životě, přičemž v průmyslu a živnostech tvořili Češi 85 %. Dodneška jsou Češi ve Vídni spojováni s povoláním krejčího nebo obuvníka. Tehdy pracovalo 28 % vídeňských Čechů v oděvním průmyslu a další vysoké procento v cihlárnách na jihu Vídně.“¹⁴²

Kromě špatné situace českého dělnictva znepríjemňoval život české menšiny ve Vídni na přelomu let 1918 – 19 také nedostatek uhlí a potravin. Této problematice věnují Dělnické listy četné články a v některých z nich poukazují na to, že Československá republika se o situaci svých krajanů ve Vídni vůbec nezajímá. Úvodník z 30. 1. 1919, který se věnuje neutěšené sociální situaci ve Vídni, začíná slovy: „*Vyživovací mizérie se přirostuje. Vzrůstá nedostatek potravin a vzrůstá nedostatek uhlí. Považme, že v Čechách, poněvadž se uvolily dodávati uhlí Vídni, stojí důležitý průmysl a zemi i dělnictvu vznikají z toho ohromné škody.*“ (Dělnické listy 30. 1. 1919) Následkem toho je velká nespokojenost obyvatelstva a na českou vládu je naléháno, aby dbala především na svůj zájem a ne na Vídeň. Podobná situace je s potravinami. Dělnické listy se snaží uklidnit své čtenáře ve Vídni oznámením, že „v Praze je lid opět zásoben hůře než ve Vídni“. Dalším problémem, na který DL v této souvislosti upozornily je, že zmocněnec Československé republiky ve Vídni dovolil vídeňským Čechům vydávání legitimací, díky nimž mohli lidé z Vídně dojet na Moravu pro jídlo. „Je jako zde, i tam zoufalá situace. A poněvadž se Vídni dostalo již pomoci ententy, Čechám však posud ne, je i tím odpor proti Vídni zvyšován. Československý Národní Výbor pro Dolní Rakousy však přesto nepřestává vymáhati dovolení k provozu potravin“ (Dělnické listy 30. 1. 1919).

Paulus Ebner píše ve sborníku Doma v cizině, že velká bída panovala v Rakousku již před koncem války v roce 1918, a navíc se ještě rozšířila nebezpečná epidemie

¹⁴²Brousek 1980: 66

chřipky. Nedostatek potravin postihl nejvíce děti. Křivice se stala „lidovou“ nemocí. Ebner dále píše, že v letech 1918 – 19 sílilo v Rakousku hnutí rad. Sociální demokracii však zabránili revolučnímu vývoji podle ruského vzoru – jak tomu bylo v Maďarsku nebo Bavorsku – kdy moc převzaly dělnické a vojenské rady (sověty). „Prohraná válka a obavy z revoluce tak umožnily vznik zpočátku docela pokrokového sociálního zákonodárství, jehož součástí byl např. zákon o podnikových radách, upravující mimo jiné i zastoupení dělníků.“¹⁴³

Dalším tématem, o kterém Dělnické listy referují v souvislosti se sociální situací ve Vídni, je rozdělování potravin pro Rakousko-Uhersko z dohodových států. „Dohoda učinila opatření, aby rozdělování potravin bylo řádným způsobem organisováno. (...) Vídeňští boháči, kteří měli vždycky plné špiže, poněvadž měli plné měšce, nepotřebují pomoci dohody. Té necht' se především dostane Vídni proletářské, obyvatelstvu nemajetnému!“ (Dělnické listy 13. 3. 1919)

Také stávka železničních zřízenců byla tématem, o němž se Dělnické listy zajímaly, pokud referovaly o sociální situaci ve Vídni. Německé Rakousko bylo stávkou železničních zřízenců překvapeno. „Jak je možno býti překvapeni tak velkou a osudnou stávkou ve státě, spravovaným hlavně sociálně-demokratickými předáky? K tomu ve státě, v němž po desetiletí již vedla všechny akce železničního personálu odborová organisace, leč nyní, jak je nepokrytě známo, žádné stávky nepřipravovala! Nepřipravovala ani mzdového hnutí, stávka vypukla bez jejího vědomí, proti její vůli, ano vypukla i proti vůli německého sociálně-demokratického vedení! Je to zjev velmi povážlivý a neměl by ujíti pozornosti všech, kdož se posud domnívali býti dělnickými vůdci“ (Dělnické listy 29. 3. 1919).

6.1.2.4.3 Téma č. 3 – Boj o české školství ve Vídni

(celkový počet článků k tématu č. 3: 12)

Školská otázka je pro každou národnostní menšinu nebo národní skupinu zcela zásadní. Každý národ usiluje o to vychovávat své děti v duchu vlastní kultury, což lze uskutečnit pouze za předpokladu dobře organizovaného školství. Se zřetelnými výdaji budované a příkladně vedené školství vídeňských Čechů v době mezi dvěma

¹⁴³Ebner 2002: 35

světovými válkami bylo nejsilnějším základním stavebním kamenem pro organizaci české menšiny ve Vídni a také nejefektivnější obranou proti asimilaci.

Po uzavření smlouvy ze Saint-Germain by bylo Rakousko bývalo nuceno zřídit veřejné školy pro české děti ve Vídni. Tomu se ale rakouské úřady snažily zabránit, a to napřed tím, že vyčkávaly s ratifikací smlouvy a později předstíraly, že nemají dostatek učitelů.

Čechům se také nelíbilo, že na obecních školách byla zavedena „jednojazyčnost“. Tento postup jednoznačně odporoval ustanovením o ochraně menšin mírové smlouvy ze Saint-Germain, konkrétně článku 68. Dítě, které navštěvovalo obecnou českou školu financovanou městem Vídeň, se učilo pouze česky a nikoli řeči země, ve které žilo. Proto také docházelo k tomu, že mnozí čeští rodiče váhali, zda své děti mají do českých škol posílat.¹⁴⁴

O boji za české školy začaly Dělnické listy psát od září 1919 a velké titulky s tímto hlavním tématem („Boj o české školství ve Vídni“/ „České děti do německých škol nechodí!“/ „Pro české děti české školy!“ atd.) přetrvávaly na titulních stranách Dělnických listů až do prosince 1919. Hlavním požadavkem české menšiny ve Vídni v otázce školství je po první světové válce zavedení českých škol v Rakousku. Češi se odvolávají na mírovou smlouvu, která podle nich obsahuje řadu těžkých podmínek, které nebude možné splnit, ale obsahuje také články, které lze provést okamžitě a jejichž splněním by Rakousko mohlo prokázat svou skutečnou a nefalšovanou vůli k plnění svých závazků a dokumentovat nového mírového ducha své vlády – jedná se o články vztahující se k ochraně menšin.

V článku z 11. 9. 1919 se doslova píše: „O české školy jde v první řadě. o řádnou výchovu dětí českých dělníků, kteří pochopili, že vzdělání je počátkem uvědomění a že potřebují ho jejich děti stejně pro všední práci tak jako pro svoje zápasy s kapitálem. Ale řádného vzdělání lze poskytnout českým dětem jen v mateřském jejich jazyce.“ Požadavek je pak zdůvodněn tím, že čeští dělníci tvoří 80 – 90 % celé československé menšiny ve Vídni a Rakousku, proto se právě o nic jiného nezajímají, než jak bude vyřízena česká školská otázka ve Vídni. Češi dále argumentují tím, že „ve státě, spravovaném duchem německým, nelze hledati náležitý porozumění pro zdravou výchovu dětí československých“. „Nechceme

¹⁴⁴ Brousek 1980: 44 – 45

vychovávati ve školách českých šovény, chceme vychovávat snášenlivé a mírumilovné lidi. Nemůžeme ale dopouštět, aby zůstávaly naše děti pod úrovní a z té příčiny musíme mít české školy“ (Dělnické listy 23. 4. 1919).

V několika dalších článcích pak Dělnické listy popisují průběh zápisu českých dětí do českých škol a zdůrazňují, že české školy jsou pouze pro české děti. Dělnické listy dne 11. 9. 1919 píší: „Dokonce i němečtí rodiče přicházejí a žádají, aby byly zapsány jejich dítky do české školy. Zřejmo, že žádosti té se v žádném okrese nevyhovuje, poněvadž zřizujeme české školy pro české, nikoli pro německé dítky. Uvažovati lze pouze o dětech ze smíšených manželství (...) Německé obecné školy musejí být nahrazeny českým dětem školami českými stůj co stůj.“ Redakce Dělnických listů upozorňuje rodiče na to, aby nedávali své děti do německých škol a zdůvodňuje to tvrzením, že české děti ve školách Komenského se naučí lépe německy než ty, které by chodily přímo do německých škol.

6.1.2.4.4 Téma č. 4 – Volby do Národního shromáždění Německého Rakouska

(celkový počet článků k tématu č. 4: 3)

Ačkoliv se k tématu voleb do Národního shromáždění Německého Rakouska neobjevilo příliš článků, ty, které redakce zveřejnila, měly charakter agitační a upozorňovaly Čechy, že jim u voleb hrozí nebezpečí, že se je někdo bude snažit přemluvit, aby hlasovali pro rakouské kandidáty. Dělnické listy proto vybízí k opatrnosti před volbami i během nich a zveřejňují několik základních pravidel, jak se má česká menšina v předvolebním období chovat: „Nedejte se ošiditi!“ (12. 2. 1919; Dělnické listy varují, aby Češi nikomu neukazovali svůj volební lístek, měli by ho rozbalit až ve volební místnosti); „Pečujte ve svých domech...“ (upozornění pro všechny, aby vyzvedli hlasovací lístky i lidem, kteří s nimi bydlí v domě); „Jděte, pokud lze, k volební urně pospolu.“ (Dělnické listy tvrdí, že pokud budou lidé chodit k volbám společně, nehrozí jim takové nebezpečí od zástupců německých politických stran, kteří na ně budou před volebními místnostmi čekat a snažit se získat jejich hlasy); nakonec Dělnické listy neopomněly dodat upozornění, aby se Češi ve volbách rozhodovali dle zájmů vlastní menšiny a volili jen dle svého

přesvědčení: „Nepouštějte ze zřetele životní zájem své československé menšiny, jděte k volbě všichni a volte československy!“

Českým a slovenským stranám ve Vídni se podařilo před volbami do ústavodárného národního shromáždění pod vedením československého Národního výboru¹⁴⁵ ve Vídni najít společnou platformu. Volebním dnem byl ustanoven 16. únor 1919 a Čechoslovákům se podařilo jenom ve Vídni nashromáždit 65 132 hlasů. Kromě toho kandidovali ještě v Dolních Rakousích, kde získali pouhých 2382 hlasů.

6.1.2.4.5 Téma č. 5 – Volby do rakouského zemského sněmu

(celkový počet článků k tématu č. 5: 2)

Další volby se konaly už 4. května téhož roku. Ve volbách do zemského sněmu, resp. do spolkové rady, získala strana socialistických a demokratických Čechoslováků PSDČ 55 810 hlasů a mohla vyslat osm zástupců do obecní rady. Ve volbách byly znatelně znevýhodněny malé strany. Sociální demokraté získali v těchto volbách 368 206 hlasů, vyslali 100 delegátů a pro mandát potřebovali 3682 hlasů. Křesťanští demokraté potřebovali pro mandát 3558 hlasů a delegovali 50 zástupců s celkem 177 936 dosaženými hlasy. Čechoslováci museli pro jeden mandát vykázat 6976 hlasů.

S výsledkem voleb mohli být Češi a Slováci přes všechna znevýhodnění spokojeni. František Dvořák zasedl v nejvyšším zastupitelském sboru Rakouska a ze

¹⁴⁵V Československém národním výboru se až na výjimky sdružovaly všechny české a slovenské politické strany. Byl založen 5. listopadu 1918 ve Vídni pod vlivem politických změn a založení Československé republiky. V roce 1919 byly utvořeny při volbách do Národní rady (parlamentu), jakož i do zemského sněmu a obecních rad, jednotné československé kandidátní listiny. Do Národní rady byl zvolen jeden Čech (František Dvořák). Bylo to poprvé a naposledy, kdy měla česká menšina zastoupení v rakouské Národní radě. V Dolnorakouském zemském sněmu (Videň patřila ještě v roce 1919 k Dolním Rakousům) získali Češi tři mandáty, ve vídeňské obecní radě jich získali dokonce osm (pět mandátů sociální demokraté a po jednom živnostníci, lidová strana a národní socialisté). In EBNER, Paulus. Politické dějiny a právní postavení české menšiny v Rakouské republice. In VALEŠ, Vlasta, et al. *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*. 1. Praha: Scriptorium, 2002. s. 33.

165 mandátů do obecní rady připadlo osm na PSDČ. Dohromady bylo propůjčeno 630 mandátů okrskových zastoupení a z toho 41 obdrželi Čechoslováci. V obou posledně jmenovaných tělesech byla PSDČ třetí nejsilnější frakcí.¹⁴⁶

O volbách do rakouského zemského sněmu se Dělnické listy vyjadřovaly jako o volbách, které jsou pro Čechy méně důležité, než byly volby do Národního shromáždění. Píší, že předvolební přípravy už nejsou tak rušné, a redakce dokonce soudí, že se lid o tyto volby nezajímal. Nicméně nakonec Dělnické listy dodávají, že je také možné, že Češi jsou už v otázce politiky tak vyspělí, že nepotřebují nějaké vnější agitace k tomu, aby o volbách přemýšleli a nakonec se jich i účastnili. „A přece nevěříme, že jsou lidu lhostejné příští volby. Usuzujeme, že dozrál již ve svém nitru každý, a dovede říci své veto při volbách, aniž by potřeboval zvláštního povzbuzování zvenčí. (...) Úkolem politické výchovy vždy bylo, aby se lidé nedali klamat demagogickými výpady, a na vlastní přesvědčení spoléháme zvláště u lidí českých.“ (Dělnické listy 30. 4. 1919)

Nakonec Dělnické listy píší o výsledcích voleb – tedy o vítězství sociální demokracie. O sociální demokracii se Dělnické listy vyjadřují tak, že „nepřestává koketovat se socializací, ale její tendence a směrnice jsou úplně jiné – z celého socializačního plánu zbyl ale jen plán o národních radách. Němečtí sociální demokraté mají teď čas na socializaci – provádějí nacionální politiku, třímají velkoněmecký prapor a přesvědčují masy, že socializace může počkat, místo aby německý národ konečně přiznal, čím se na lidstvu provinil, křičí společně s nacionalisty o znásilnění a honí se za fantomy.“ (Dělnické listy 20. 5. 1919) „Není myslitelné, že by socialisticky smýšlející masy, které čekaly práci pro socialismus a hospodářské reformy, daly se jako stádo vést po cestách nacionální politiky, na kterou se dala německá sociálnědemokratická strana.“ (Dělnické listy 20. 5. 1919)

6.1.2.5 Závěr a výsledky kvalitativní analýzy článků věnujících se problematice Čechů žijících ve Vídni

Na začátku kvalitativního výzkumu jsem si stanovila rejstřík dílčích témat, kterými se Dělnické listy na vybraných titulních stranách zabývaly. V souvislosti

¹⁴⁶Brousek 1980: 67 – 78

s problematikou české menšiny ve Vídni do tohoto rejstříku patří témata týkající se zasedání národního shromáždění a říšské rady, témata spojená se sociální situací Čechů ve Vídni, články věnované českému dělnictvu a jeho postavení mezi dělnictvem rakouským, boj o české školy ve Vídni a v neposlední řadě články a úvahy nad volbami do národního shromáždění a zemského sněmu, které se konaly v první polovině roku 1919.

Pokusím se teď shrnout poznatky a dojmy, které jsem po důkladném přečtení článků o vídeňských Češích na vybraných titulních stranách nabyla. Nejvýznamnějším znakem všech článků, bez ohledu na téma, jsou silné protirakouské postoje. Tyto postoje se většinou projevují ať už přímou kritikou konkrétní osoby, nebo určitého rakouského opatření vůči Čechům. Redakce Dělnických listů se nebála k vyjádření své kritiky použít ani silnějších jazykových prostředků a hanlivých slov: „Pan hrabě ve své zjevné zaostalosti ronil nejdříve slzy, že nebyli párové přizváni ku přestavbě Rakouska, což svědčí o velikém pochopení dnešní moderní doby tohoto pána“ (Dělnické listy 26. 10. 1918). Jak uvádí ve své knize František Alois Soukup, cenzura v Rakousku nebyla v té době tak přísná jako v Praze, a navíc je možné, že rakouští cenzori neuměli tak dobře česky, aby pochopili význam všech českých výrazů, které redakce používala, natož aby pochopili význam ironie nebo hanlivých slov.¹⁴⁷

Dalším patrným znakem článků o vídeňských Češích je tendence k povzbuzování české menšiny k boji za její práva. Tato tendence se projevuje hlavně v člancích před volbami do národního shromáždění a později během boje za české školy ve Vídni.

Články o českém dělnictvu vyjadřují politování nad špatným osudem Čechů ve Vídni, zvláště tedy nad špatným osudem českého dělnictva, ale zároveň vybízejí čtenáře, aby se nevzdávali a nepřestávali bojovat. České dělnictvo je zde chápáno jako skupina, která odjakživa trpěla pod vládou habsburské monarchie, ale která se nevzdává. V tomto případě tedy můžeme mluvit o mýtu českého dělníka, kterému je ubližováno, ale přestože žije ve špatných podmínkách, nevzdává se a bojuje dál za svoje práva.

V člancích jsou často citována jiná periodika, ať už německy psaná vídeňská periodika, nebo periodika zahraniční. Nelze si ale nevšimnout toho, že většina

¹⁴⁷Soukup: 1928

převzatých citací se vyjadřuje o Čechách hanlivě, až opovržlivě. Otázkou zůstává, zda to byl obecný jev a nebo redakce Dělnických listů vybírala tyto citace záměrně, aby tak podpořila vlastní názory a dokázala čtenářům, že proti Čechům se spikli všichni. Tento jev bychom pak mohli chápat jako jeden z prvků redakční manipulace s obsahem. Jako příklad uvádím citaci z Neuer Wiener Tagblatt: „Čechové dávají si velmi záležeti, aby svoji nepřítomnost odůvodnili příčinami úplně přirozenými“ (Dělnické listy 10. 10. 1918). (Pozn.: Jednalo se o nepřítomnost českých poslanců na zasedání Národního shromáždění.) Proti tomuto výroku se Dělnické listy na svých stránkách okamžitě ohradily slovy: „Předně ani jedinému z poslanců českých nezáleží na tom, co o něm soudí leccjaký německý šmok, a za druhé nebylo tu nikoho, kdo by si „dával záležeti“, aby panu Singrovi či některému z jeho pomahačů něco vykládal“ (Dělnické listy 10. 10. 1918). Z této ukázky je patrné, že se redakce Dělnických listů snažila jakákoli obvinění proti české menšině ospravedlnit a neváhala k tomu použít do jisté míry i manipulativní prostředky.

Nejdůležitějším sdělením, které se Dělnické listy snaží svým čtenářům zprostředkovat, je, aby se snažili integrovat do rakouské společnosti a tuto snahu nevzdávali. Poukázaly také na to, že asimilace Čechů do rakouské společnosti možná není. „České obyvatelstvo Německého Rakouska staví se prostě na půdu tohoto státu a bude usilovat o to, aby v rámci něj mohlo uplatnit všechny své potřeby. Samozřejmě, že nejde tu jen o potřeby ekonomické a sociální, ale také národnostní. Česká menšina asimilovati se nedá, a se zřetelem k početnosti své asimilována býti nemůže“ (Dělnické listy 3. 3. 1919).

Z kvalitativní analýzy článků na vybraných titulních stranách Dělnických listů vyplynulo, že v textech byl použit nacionalistický diskurs.¹⁴⁸ Dělnické listy se

¹⁴⁸Pod pojmem nacionalistický diskurz rozumíme systém tvrzení a praktik, v němž do popředí vstupují negativní činitelé. Nacionalistický diskurz tak poukazuje na to, co národ ohrožuje a mohlo by způsobit jeho destrukci. Základním rozlišovacím znakem, který rozhoduje o existenci daného národního společenství, jsou v případě nacionalistického diskurzu etničtí a biologičtí činitelé. Prvkem, který spojuje a zaštiťuje identitu, je společná „krev“, jeden geneticky propojený národ. V nacionalistickém diskurzu, který má uzavřený charakter, dostává zásadní význam dichotomie „My versus Oni“ či „Naši versus Cizí“, neboť nacionalistický diskurz vystavuje na odiv výjimečné vlastnosti jednoho národa a snižuje kvality těch ostatních. In GŁOWIŃSKI, Michał. Krize vlasteneckého diskurzu. *Listy.cz*

všemožnými prostředky snaží podporovat českou menšinu žijící ve Vídni, rakouský národ a jeho instituce zobrazují jako nepřítel a apelují na Čechy, aby se vůči němu snažili vymezit v rámci integrace, ne se asimilovat (zde vystupuje do popředí dichotomie „My versus Oni“).

Autoři článků se snaží nevtíravým způsobem předkládat čtenářům jen pozitivní fakta o české menšině žijící ve Vídni, ve zkoumaných člancích se snaží vždy zachytit určitý konflikt mezi českou a rakouskou stranou, který opatřují komentářem s pročeským vyzněním. Jak už jsem zmínila výše, jedním z prostředků jsou také citace z německy psaných periodik, ať už vydávaných v Rakousku nebo Německu, které mají protičeské vyznění.

Redaktoři se ve svých člancích přímo obrací na českou menšinu (oslovují je vždy konkrétně – ať už jako „české dělníky“, „české voliče“, „české děti“ nebo „české rodiče“, dle tématu článku), a snaží se je tímto oslovením vyzvat k dialogu, aktivitě a bojovnosti za česká práva, zkrátka snaží se jim v době státoprávní nejistoty zajistit těmito oslovením pocit sounáležitosti s vlastním národem.

Dělnické listy byly orgánem sociálnědemokratické strany a tohoto faktu se na svých stránkách striktně držely. Vždy se stavěly za zájmy českého dělnictva, nikdy o českých dělnících nepsaly negativně a uvědomovaly si, že jejich důvěru nemůžou zklamat. Naopak negativní výpovědi se objevovaly v člancích, kde Dělnické listy kritizovaly nedostatečnou podporu vídeňských Čechů ze strany československého státu.

Při hledání symbolů, mýtů a ideologií v člancích Dělnických listů narazíme ve všech třech případech na snahu vymezit českou národní identitu pro Čechy žijící mimo svůj stát. Symbolickou reprezentaci české národní identity můžeme vnímat například v boji za český vyučovací jazyk na českých školách, touze po společenské a politické svobodě, v člancích Dělnických listů najdeme i symbol vzdoru proti nepřátelům (Rakousku) nebo symbol naděje a víry v lepší budoucnost českých

[online]. 2003, 5, [cit. 2011-04-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=034&clanek=040307>>.

„Je to výraz negativního postoje a často otevřené nenávisti k jiným národům, projevuje se netolerancí, prosazováním národních zájmů na úkor ostatních a popíráním práv příslušníků jiných národů.“ In Holý, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: SLON, 2010. s. 166.

dělníků ve Vídni. Za ideologickou předpojatost v případě Dělnických listů můžeme označit pravidelně se opakující negativní zobrazování rakouského postupu vůči české menšině žijící ve Vídni, případně také souvislost mezi politickým postojem novinářů a výběrem zpráv a jejich zpracováním. Typickým mýtem, který se vyskytuje v člancích Dělnických listů je postava trpícího českého dělníka, proti kterému se všichni spikli.¹⁴⁹

6.1.3 Kvalitativní obsahová analýza zahraničněpolitického zpravodajství na vybraných titulních stranách Dělnických listů

K doplnění kvalitativní analýzy článků, které se věnovaly situaci Čechů žijících ve Vídni, jsem se rozhodla ještě blíže analyzovat zahraničněpolitické zpravodajství Dělnických listů, které rovněž tvořilo podstatnou část denní agendy tohoto periodika.

¹⁴⁹Vysvětlení teoretických pojmů:

Symbol – tvořen zmíněnými diskurzivními konstrukcemi (typickým symbolem je například mýtus české národní identity)

Ideologie – významným problémem analýzy mediálních obsahů je zkoumání postojové, resp. ideologické inklinace média, tedy jeho předpojatosti k předem hotovému postoji (angl. *bias*). Předpojatostí se například rozumí opakující se pravidelnost ve zkreslování reality, negativní zobrazování nejruznějších menšin, přehlížení či nesprávná interpretace role žen ve společnosti nebo preferování politické strany či směru. Často se také jedná o souvislost mezi politickými postoji novinářů a výběrem zpráv či jejich zpracováním. In JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. 1. Praha: Portál, 2003. s. 131.

Mýtus – jedna ze tří rovin, které rozlišujeme u významu znaku (odkaz k obecně platným soudům). Některé znaky nesou silně konotované významy, které vyjadřují převládající společenské hodnoty a postoje platné v dané společnosti (tedy ideologii). Mýtus je tedy způsob, jak příslušná kultura předvádí abstraktní témata. In JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. 1. Praha: Portál, 2003. s. 134.

Francouzský sémiotik Roland Barthes rozšířil základní myšlenku o podstatě znakových systémů zavedením konceptu mýtu. Věc označovaná znakem často zaujímá místo v rozsáhlejší samostatném významovém systému, který je členu určité kultury rovněž dostupný. Mýty jsou již dříve existující významné soubory představ čerpané z kultury a přenášené komunikací. Často se například vyskytují mýty o národním charakteru nebo velikosti (...) In MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 1. Praha: Portál, 1999. s. 279

Do zahraničněpolitického zpravodajství jsem nezahrnovala články o situaci v nově vzniklé Československé republice, ty tvoří v rejstříku témat samostatnou položku a v kvalitativní analýze se jimi nezabývám. Rovněž v kvalitativní analýze nevěnuji pozornost zemím, které byly na stránkách Dělnických listů zmiňovány okrajově a bylo jim věnováno zanedbatelné množství článků. Z kvantitativní analýzy jsme zjistili, že články orientované na zahraničněpolitické události tvořily 34,38 % z celkového počtu zkoumaných článků, tedy 93 článků. Jak už jsem předeslala, do výzkumného vzorku kvalitativní analýzy jsem zahrnula pouze zpravodajství o zemích, které se vyskytovalo na zkoumaných titulních stranách nejčastěji – jednalo se v tomto případě o zpravodajství z Německa (tvořilo 32,25 % zahraničního zpravodajství, celkem se vyskytlo v 36 člancích) a v počtu článků ho následovaly informace z Uher (27,09 %, celkem 26 článků). Okrajově se ve zkoumaném období objevily články z dalších zemí (Bosna, Francie, Jugoslávie, Karpatská Rus, Makedonie, Nizozemí, Polsko, Srbsko, USA) a články, které jsem označila jako nezařazené, protože se většinou zabývaly děním ve více zemích najednou, případně se jednalo o úvahy o příčinách a důsledcích první světové války. Vzhledem k tomu, že se o těchto zemích objevily jeden, maximálně 2 články, do kvalitativní analýzy jsem je nezahrnula.

Pro přehled všech článků, které se zabývají zahraničněpolitickými událostmi a které budou součástí kvalitativní analýzy, uvádím následující tabulku:

Tab. 2 Přehled vybraných zahraničněpolitických článků na titulních stranách Dělnických listů ve zkoumaném období od 1. 10. 1918 do 31. 12. 1919

země	titulek článku/téma	forma	datum	číslo	ročník
Německo	Wilson a Německo	zpráva	26. 10. 1918	244	29
	Ohromení v Německu	denička	6. 11. 1918	252	29
	Německo upouští od zamýšleného vpádu do Rakouska	denička	6. 11. 1918	252	29
	Co se děje v Německu	zpráva	30. 11. 1918	272	29
	O Němcích	úvodník	30. 11. 1918	272	29
	Hospodářská zkáza Německa	zpráva	30. 11. 1918	272	29
	Páni z panské sněmovny	denička	30. 11. 1918	272	29
	Berlínské události	zpráva	10. 12. 1918	280	29
	Kdo byl původcem pátečního pokusu o převrat	denička	10. 12. 1918	280	29

Co bude s Hohenzollerny	denička	10. 12. 1918	280	29
Odstředivé snahy kapitalistů a klerikálů	denička	10. 12. 1918	280	29
Před konferencí dělnických rad v Německu	zpráva	17. 12. 1918	286	29
Občanská válka v Německu	úvodník	7. 1. 1919	4	30
Příčiny a průběh revoluce v Berlíně	zpráva	7. 1. 1919	4	30
Co se dělo v pondělí	zpráva	7. 1. 1919	4	30
Válečná rada	denička	7. 1. 1919	4	30
Vážné pouliční boje	denička	7. 1. 1919	4	30
Němci se těší	denička	15. 1. 1919	11	30
Diktatura či demokracie v Bavořích	zpráva	28. 2. 1919	48	30
Generální stávka v Něm.	zpráva	3. 3. 1919	51	30
Situace v Berlíně	denička	3. 3. 1919	51	30
Nová vláda v Sasku	denička	3. 3. 1919	51	30
Hlasování o republice rad v Brunšvicu	denička	3. 3. 1919	51	30
Otázka splynutí	úvodník	23. 3. 1919	67	30
zpráva z Berlína	denička	1. 4. 1919	74	30
O německé revoluci	úvodník	15. 4. 1919	86	30
Nový vládní převrat v Bavorsku	zpráva	15. 4. 1919	94	30
Události v Německu	zpráva	25. 4. 1919	94	30
Saský ministr války zavražděn	denička	25. 4. 1919	94	30
Vládní převrat v Mnichově	denička	30. 4. 1919	98	30
Německo posílá dále nóty	denička	20. 5. 1919	114	30
O Arbeiter Zeitung	úvodník	5. 6. 1919	127	30
Nedělní krveprolití	zpráva	19. 6. 1919	138	30
Německo. Odpověď na německé protinávrhy	zpráva	19. 6. 1919	138	30
Německé Národní shromáždění	úvodník	25. 7. 1919	167	30
Události v Německu. Nepokoje v Horním Slezsku	denička	27. 8. 1919	194	30
Uhry				
Maďaři jednájí na vlastní pěst	denička	6. 11. 1918	252	29
Vyvlastnění velkostatků. Vládní krise v Uhrách.	zpráva	17. 12. 1918	285	29
Socialisace podniků	denička	17. 12. 1918	285	29
Převzetí moci dělnictvem v Uhrách	úvodník	23. 3. 1919	67	30
Převrat v Uhrách	zpráva	23. 3. 1919	67	30

Co ztratí Uhry?	denička	23. 3. 1919	67	30
Z uherské republiky rad	zpráva	1. 4. 1919	74	30
Vojenský postup proti uherské republice rad	denička	25. 4. 1919	94	30
Vojenské zprávy z Uher	denička	25. 4. 1919	94	30
Dohoda vyzývá budapešťskou vládu k zastavení útoků	zpráva	11. 6. 1919	131	30
Odpověď Bély Kuna	denička	11. 6. 1919	131	30
Protibolševická vzpoura v Maďarsku	zpráva	28. 6. 1919	145	30
Kdo jsou nositeli protibolševické vzpoury	denička	28. 6. 1919	145	30
Proti odtržení západních Uher	denička	25. 7. 1919	167	30
Před vytvořením nové vlády v Maďarsku	zpráva	27. 8. 1919	194	30
Ještě se pronásleduje	denička	27. 8. 1919	194	30
„Temps“ varuje	denička	27. 8. 1919	194	30
Kdy vyklidí Rumuni Budapešť?	denička	27. 8. 1919	194	30
V západním Maďarsku	denička	27. 8. 1919	194	30
Monarchistické nebezpečí v Maďarsku	zpráva	21. 10. 1919	240	30
Nejvyšší rada o nových maďarských hranicích	zpráva	12. 12. 1919	281	30
Uherští sociální demokraté proti „křesťanskému teroru“	zpráva	12. 12. 1919	281	30
Maď. propaganda na Slovensku	komentář	17. 12. 1919	285	30

6.1.3.1 Kvalitativní obsahová analýza článků týkajících se Německa

(Celkový počet zkoumaných článků: 36)

Na přelomu října a listopadu 1918 psaly Dělnické listy v souvislosti s Německem o nótě amerického prezidenta Wilsona zaslané Německu a o mírových podmínkách pro Německo. Stěžejním tématem, které se ale na stránkách Dělnických listů objevovalo od listopadu 1918 do července 1919, byly probíhající politické změny.

Mírová ujednání, která následovala po první světové válce, byla téměř všude doprovázena vnitřními rozbroji a ozbrojenými srážkami. „Dosažení rovnováhy nebylo jednoduché hlavně proto, že při hledání kompromisu vstupovaly do popředí

nacionalistické reflexy. Evropu nadále ovládal národní egoismus. K odzbrojení nedošlo. Zásada sebeurčení národů nebyla respektována.“¹⁵⁰

Konec bojů nezajistil ani podpis míru. Německá říše se zhroutila, císař Vilém II. abdikoval a v Německu byla vyhlášena tzv. výmarská republika. V zimě na přelomu let 1918 – 19 proběhla v Německu revoluce a i v dalších letech došlo opakovaně k násilným pokusům svrhnout mladou republiku. Tak se píše o situaci v Německu těsně po skončení první světové války v knize Dějiny Evropy.¹⁵¹

Dělnické listy se vyhlášení výmarské republiky a událostmi s ním spojenými dopodrobna nezabývají. Čím se ale zabývají vcelku podrobně, jsou boje mezi jednotlivými frakcemi, které vedou k občanské válce a revolučním akcím.

Říjen 1918 byl nejen pro Německo dobou mezi válkou a mírem, dobou mezi císařstvím a revolucí, mezi vojenskou diktaturou a parlamentní demokracií. V Berlíně i jinde se scházeli spiklenci a plánovali revoluční akce, zpočátku na 4., pak na 11. listopadu. Nakonec to ale nebyli spiklenci, kdo zahájil německou revoluci, ale velení námořního loďstva.¹⁵²

26. 11. 1918 uveřejnily Dělnické listy obsah nóty, ve které americký prezident Woodrow Wilson odpovídal Německu. Dělnické listy napsaly, že si Wilson klade jediný požadavek, a to mírový – příměří musí být garantováno všem státům, s nimiž německá vláda potvrdila svůj souhlas. Wilson také dle Dělnických listů prohlásil, že světové národy nemohou mít důvěru k někomu, kdo stál v čele německé politiky. Dělnické listy otiskly, že Wilsonova nota znamená pro Německo naprosté podrobení, i když je formálním krokem k zahájení jednání o příměří: „Bude-li Německo chtít příměří, bude je mít, přijme-li bez výhrady podmínky, jež bude dohoda diktovat. Nezakrývají si také v Německu, že nota znamená nezahalený požadavek, aby císař Vilém se poděkoval.“ (Dělnické listy 26. 11. 1918) Dělnické listy také napsaly, že stanovisko Německa k Wilsonově nótě zatím známo není a upozorňují na to, že Německo je rozdělené na dva politické tábory: Na ty, kteří si uvědomují, že míru

¹⁵⁰Delouche a kol. 2001: 330

¹⁵¹Delouche a kol. 2001: 329

¹⁵²SCHLANGE, Karl. Německá revoluce – Nekrvavá část. *Valka.cz* [online]. 28. 9. 2008. [cit. 6. 4. 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.valka.cz/clanek_12752.html>.

nelze dosáhnout bez obětí a na ty, kteří by znovu chtěli bojovat. Konzervativci označují dle Dělnických listů politiku mírových podmínek za „neblahou“ a burcují k „záchraně vlasti“, to znamená k zachování starého Německa. „Vláda německá i se sociálními demokraty tancuje mezi vejci, jak jest viděti nejen na jejích notách, ale i na řečech vládních poslanců. Tím hůře pro ni, neboť čím jsou její ústupky rozpačitější, tím jsou požadavky Wilsonovy jasnější a určitější,“ píše Dělnické listy 26. 11. 1918 ve zprávě s titulkem Wilson a Německo.

Německá říše se na podzim 1918 z posledních sil snažila ovlivnit situaci a provedla výměnu politického i vojenského velení – kancléřem se stal princ Max Bádenský a propuštěn byl generál Erich Ludendorff, hlavní strůjce německé taktiky během první světové války.¹⁵³

20. října 1918 přišel v souladu s druhou Wilsonovou nótou rozkaz k zastavení ponorkové války a velení se rozhodlo přece jen pokusit se svést rozhodující bitvu s loďstvem Dohody. Bylo to rozhodnutí přijaté za zády nové vlády a před ní též utajované. Této vzpouře důstojníků proti vládě odpověděly vzpourou posádky lodí.¹⁵⁴

Na počátku listopadu 1918 se tedy vnitřní situace Německa zradikalizovala, povstali námořníci v Kielu a vypukla revoluce v Mnichově, Berlíně a dalších městech. Všude vznikaly rady dělníků a vojáků, požadující okamžité ukončení nepřátelství a abdikaci císaře a říšských zemských knížat, všechny pohledy se upíraly k Berlínu a k tomu, jak rozhodne císař. Princ Max Bádenský odstoupil stejně jako později císař Vilém II.

Sociální demokrat Philipp Scheidemann vyhlásil 9. listopadu 1918 tzv. výmarskou republiku¹⁵⁵. Do čela její vlády se postavil předseda německé sociální demokracie (SPD) Friedrich Ebert.¹⁵⁶ Ebertovým cílem byla dohoda s Nezávislou

¹⁵³Bělina a kol. 2002: 194 – 195

¹⁵⁴SCHLANGE, Karl. Německá revoluce – Někřvává část. *Valka.cz* [online]. 28. 9. 2008. [cit. 6. 4. 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.valka.cz/clanek_12752.html>.

¹⁵⁵Výmarská republika byla první parlamentní republikou v dějinách Německa. Volené ústavodárné shromáždění se sešlo ve Výmaru v lednu 1919, kde byla přijata také ústava. Formálně byla výmarská republika ustanovena vyhlášením ústavy 14. 8. 1919. Nejsilnější stranou v této republice byla sociální demokracie.

¹⁵⁶Bělina a kol. 2002: 197

sociálnědemokratickou stranou Německa (USPD), která se od SPD odtrhla během války, o znovuoobnovení jednoty dělnického hnutí a o izolaci extrémně levicových skupin, jakou byl Svaz Spartakovců¹⁵⁷. Po předání vlády Bádenského Ebertovi začala v Německu vládnout rada lidových pověřenců¹⁵⁸.

K radě lidových pověřenců náleželi sociální demokraté Ebert, Scheidemann, Landsberg a dále Haase, Dittman a Barth z USPD. Spolupředsedy měli být Ebert a Haase. Na nátlak své strany však tři politici USPD 29. 12. 1918 z vlády opět vystoupili, a to na protest proti potlačování povstání námořníků v Berlíně. Po uzavření dohody mezi Ebertem a generálem Groenerem z vrchního vojenského velení 10. 11. 1918 mohla vláda požadovat nasazení pravidelných a vzpourou nedotčených vojenských oddílů ke zjednání klidu a pořádku v zemi, sociálnědemokratické republikánské jednotky ale selhaly a vánoční povstání roku 1918 bylo potlačeno vojskem. Rada lidových pověřenců byla potom doplněna o sociální demokraty Noskeho a Wissela a vládla s podporou státních tajemníků z občanských stran až do předání vládních záležitostí Národnímu shromáždění 10. 2. 1919. Vypsáním voleb do Národního shromáždění na 19. 1. 1919 nastavila směr parlamentní demokracii.¹⁵⁹

11. listopadu 1918 bylo v Compiègne uzavřeno příměří. Mírové podmínky pro Německo byly velice tvrdé: vyklizení území Francie, Belgie a Lucemburska stejně jako Alsaska-Lotrinska během patnácti dní a odevzdání množství válečného materiálu, vyklizení levého břehu Rýna, který měli obsadit Spojenci, vytvoření desetikilometrového neutrálního pásma na pravém břehu Rýna, jednostranné propuštění všech válečných zajatců, rezignace na výsledky míru v Brestu Litevském

¹⁵⁷Svaz Spartakovců se vytvořil na levicovém křídle SPD už v roce 1916, jednalo se o opoziční skupinu. Po odštěpení USPD v roce 1917 se připojil k této straně, ale 1. 1. 1919 založili její vůdci Karl Liebknecht a Rosa Luxemburgová společně s dalšími levicovými radikály Komunistickou stranu Německa (KPD). Program Spartakovců vypracovaný Luxemburgovou se v mnohém odlišoval od Leninova učení (přestože Luxemburgová byla označována za stoupenkyni Moskvě), usiloval o vytvoření republiky rad, ale směřoval spíše k demokratickému komunismu. In MÜLLER, Helmut, et al. *Dějiny Německa*. 1. Praha: Lidové noviny, 1995. s. 232 – 3.

¹⁵⁸Jednalo se o první republikovou vládu založenou 10. 11. 1918.

¹⁵⁹Müller a kol. 1995: 231 – 232

a Bukurešti, stažení jednotek z východu a jihovýchodu na hranici roku 1914, přičemž směla německá vojska po jistou dobu zůstat na bývalém ruském území, vydání všech ponorek, odzbrojení loďstva.¹⁶⁰

30. 11. 1918 zveřejnily Dělnické listy zprávu o tom, co se děje v Německu, a vyjádřily pochyby, zda se tam udrží zástupci starého režimu – např. nesocialisté Erzberger a Solf, ale i příslušníci socialistické většiny Scheidemann nebo David. Dělnické listy vycházely z novinového prohlášení Pokrokové lidové strany v Bádensku: „Pryč od Berlína a proti Berlínu. Pruský militarismus a berlínská anarchie jsou rovnocenní činitelé. Spartakova skupina podílí se v boji proti berlínské vládě také, její cíle jsou ovšem jiné: jí jde stále o diktaturu proletariátu“ (Dělnické listy 30. 11. 1918).

V ten samý den vyšla v Dělnických listech i krátká zpráva o hospodářské situaci Německa, kterou se zabývala schůze velkoberlínských dělnických rad – podle vyjádření jednoho z členů vlády, Emila Bartha, byla hospodářská situace Německa vážná, těžila se sotva čtvrtina uhlí a vypukly stávkové (Dělnické listy 30. 11. 1918).

10. 12. 1918 se na stránkách Dělnických listů poprvé psalo o pokusu o převrat. K berlínským událostem tehdy patřilo zatčení výkonného výboru dělnických a vojenských rad a podle listu došlo také ke střelbě na demonstrující davy v severní části Berlína.

17. 12. 1918 informovaly Dělnické listy o tom, že se uskuteční Říšská konference dělnických a vojenských rad z celého Německa, kde bude rozhodnuto o dalších směrnících říše. V lednu 1919 pak Dělnické listy nazývají prosincové události začátkem občanské války.

Začátkem roku 1919 byla založena Komunistická strana Německa (KPD). Stranu založil socialista Karl Liebknecht, který byl také zakladatelem svazu Spartakovců, spolu s Rosou Luxemburgovou a dvěma dalšími politiky. Liebknecht rovněž v lednu 1919 napomáhal povstání Spartakovců v Berlíně. Spartakovci chtěli dovést revoluci do konce a předat veškerou moc dělnickým a vojenským radám. Po povstání Spartakovců v Berlíně v lednu 1919, které bylo na příkaz ministra obrany Gustava Noskeho krvavě potlačeno sbory dobrovolníků (Freikorps), byli Liebknecht a Luxemburgová zatčeni a oba cestou do vězení zavražděni důstojníky těchto

¹⁶⁰Bělina a kol. 2002: 197

dobrovolnických sborů (vražda byla důvodem vážného obvinění vládnoucích sociálních demokratů ze spolupráce s reakcí, která vzešla z dělnických kruhů).

O povstání přívrženců radikálních socialistů, kteří se rozhodli povstat proti sociální demokracii, psaly Dělnické listy 7. 1. 1919. Listy psaly, že součástí odboje byly pouliční zápasy a muselo zakročit i vojsko. Mluvčí Liebknichtovců a levice označili podle deníku Eberta a Scheidemanna za zločince, komunistům se podařilo zmocnit se říšské banky, ministerstva války a poslanecké sněmovny. Komunisté v čele s Liebknichtem fanaticky sledovali jediný cíl: svrhnout vládu, která se chce opírat o svobodně zvolené národní shromáždění, a zavést diktaturu proletariátu podle ruského vzoru. Dělnické listy tento počin komentovaly tak, že snaha komunistů není zcela od věci. Podle Dělnických listů doby uzrály k praktickému uplatnění socialismu a Německo může a musí být ihned socialistickou republikou. Navíc dle Dělnických listů ruský příklad ukázal, že diktatura není prostředkem, který by mohl vést k socialismu, ale naopak – že socialismus jen diskredituje a oddaluje. (Dělnické listy 7. 1. 1919) Jako příčinu revoluce zmínily Dělnické listy případ policejního prezidenta Eichhorna. Eichhorn byl příslušník levého křídla nezávislých socialistů – byl obviňován z toho, že setrval na radikálním křídle nezávislých a podporoval revoluční hnutí dodáváním zbraní dělníkům, že udržoval stálé styky s petrohradskou telegrafní agenturou a přijímal od ní peníze. Po vystoupení nezávislých socialistů z vlády a pruského kabinetu se očekávalo i Eichhornovo odstoupení, když k němu ale nedošlo, sesadila policejního prezidenta vláda. Potom vydala radikální levice se Spartakovci leták, v němž bylo dělnictvo vybízeno k pouličním demonstracím – tyto letáky nebyly bez účinku – ulice se vzápětí naplnily demonstranty – během demonstrací byly obsazeny i Wolffovy kanceláře a další veřejné budovy (také například redakce Berliner Tageblatt a Lokalanzeiger) (Dělnické listy 7. 1. 1919).

Jeden z nejbouřlivějších pokusů o prosazení komunistické diktatury v Německu po první světové válce se uskutečnil v Bavorsku, kde byl v listopadu 1918 vyhlášen svobodný stát Bavorsko a Ludvík III. byl nucen abdikovat. Kurt Eisner, socialistický ministerský předseda, byl v únoru 1919 zavražděn a mezi členy slabého sociálnědemokratického kabinetu, který nezvládl situaci, nakonec došlo k přestřelce. V tomto okamžiku vyhlásili Eisnerovi přívrženci „Bavorskou republiku rad“, která nastolila diktaturu proletariátu, znárodňovala průmysl a bankovníctví a vytvořila

Rudou armádu. Její krátká, ale bouřlivá existence skončila dobytím Mnichova již 1. 5. 1919.¹⁶¹

O situaci v Bavorsku se Dělnické listy zmiňují pouze okrajově – 28. 2. 1919 přinesly krátkou zprávu, že se v Mnichově rozhoduje o příští bavorské ústavě – zda bude zachován bavorský sněm a stanou-li se Bavy republikou rad a bude-li zde uskutečněna diktatura proletariátu.

Znovu se pak o Bavorsku píše 15. 4. 1919 v souvislosti se svržením republiky rad v Mnichově. Dělnické listy psaly, že posádka zřídila vojenskou diktaturu ve prospěch Hoffmannovy vlády,¹⁶² mnichovská vláda učinila konec násilí v Mnichově a Mnichov a celé Bavy si tak mohly oddechnout. Hoffmannova vláda nakonec vyzvala bavorský lid, aby v budoucnosti zamezil vládě násilí, že jen pořádek a práce vedou k cíli. Na Mnichov se pak snesly ještě letáky s následujícím provoláním: „Soudruzi, dělníci, vojíni! Pryč se Spartakovci! Pryč s bolševiky! Pryč s krvežíznivými teroristy! Bavorsko povstává. V celém středním a severovýchodním Bavorsku stojí dělníci a vojáci svorně za vládou. Pryč s bolševickou vládou rad! Sláva soc. dem. ministerstvu Hoffmannovu!“ (Dělnické listy 15. 4. 1919)

Na konci dubna 1919 pak už Dělnické listy přinesly jen zprávy o tom, že nebezpečí bolševictví v Německu bylo překonáno a že události v Mnichově byly posledním vážným pokusem anarchie zmocnit se vlády (Dělnické listy 25. 4. 1919).

Články o situaci v Německu na přelomu let 1918 – 19 uveřejněné na vybraných stránkách Dělnických listů se vyskytovaly převážně ve formátu zpráv či deníček. Komentáře k událostem v Německu se v deníku nevyskytovaly, za celé sledované období napsala redakce Dělnických listů jeden úvodník věnovaný Němcům (Dělnické listy 30. 11. 1918). V tomto úvodníku redakce Němce hodnotila silně negativně ve vztahu k první světové válce: „Za války si stěžovali, že se k nim celý svět chová nepřátelsky; ale za války je mohl každý stát dostatečně poznat a zjistit, že ani oni nikoho nemilují; Češi je poznali ve Vídni a měli možnost poznat, že hlavní pro ně je uplatnit svoji vůli. (...) Svoji vůli vždy Němci uplatňují proti jiným, bez rozvahy toho, že hůl se může jednou obrátit – císař Vilém ale poznal, že hůl se dokáže obrátit, nyní je na útěku a bojí se, co mu připraví ti, kterým ubližoval.“

¹⁶¹Bělina a kol. 2002: 201 – 202

¹⁶²Johannes Hoffmann byl bavorský ministerský předseda a člen SPD.

(Dělnické listy 30. 11. 1918) Úvodník je ukončen slovy, že za neblahou budoucnost, která je čeká, si můžou Němci sami.

Jako zdroje zpráv o Německu využívala redakce Dělnických listů většinou informace Wolffovy tiskové agentury, případně citace z německých periodik. V článkách je věnována pozornost především povstáním a revolučním akcím, které byly z historického pohledu ve zkoumaném období stěžejní, Dělnické listy ale například nevěnovaly pozornost obecné hospodářské situaci v Německu po první světové válce nebo tomu, jak se Německo stavělo k poválečným mírovým podmínkám. Při porovnání článků s odbornou historickou literaturou jsem v datech uváděných na stránkách Dělnických listů nenašla větší nesrovnalosti, informace o historických událostech v Německu, které Dělnické listy sledovaly od listopadu 1918 do srpna 1919, můžeme tedy považovat za obsahově objektivní.

6.1.3.2 Kvalitativní obsahová analýza článků týkajících se Maďarska

(celkový počet zkoumaných článků: 26)

První článek o Maďarsku, který po první světové válce v Dělnických listech vyšel, se týkal vyjednávání o míru. Zveřejněn byl 6. listopadu 1918 a doslova se v něm psalo, že Karolyiova vláda učinila první kroky k vyjednávání o míru, jejímž prvním činem bylo složení zbraní. Vláda odjela do Padura, kde bude s USA vyjednávat o míru. Dělnické listy ale citují deník Presse, kde se psalo, aby „hrabě Karolyi od cesty na dohodovou frontu upustil, poněvadž není záruky, že by mohl překročit hranice“. Dále bylo usneseno, aby do Švýcarska odjela delegace publicistů, kteří by navázali styky s dohodovými státníky (Dělnické listy, 6. 11. 1918).

Na podzim 1918 ale Dělnické listy například už nezmiňovaly dramatické scény v uherském parlamentu z října 1918, sestavení uherské národní rady nebo stávky a demonstrace, které se odehrály na konci října 1918 a při nichž docházelo k příležitostným střetům příslušníků nově organizovaného vojenského sovětu a levicových socialistů s vlastními jednotkami, zatímco Károlyi a Národní rada nabádali k umírněnosti a očekávali výsledek.

31. října byl pak Károlyi jmenován premiérem a kabinet byl vytvořen ze zástupců stejných sil, jako byla Národní rada, přičemž většina křesel připadla členům

Károlyiho strany.¹⁶³ V polovině prosince přinesly Dělnické listy zprávu o vládní krizi v Uhrách. Podle deníku spočíval význam krize v otázce pozemkové reformy (Dělnické listy 17. 12. 1919).

Podle historických pramenů v Uhrách tehdy zřejmě nebyla žádná politická síla, jež by dokázala usmířit všechny konfliktní a protikladné zájmy, natož splnit všechna očekávání neklidné doby. 15. února 1919 byla nastolena pozemková reforma, která spočívala v tom, že statky o výměře přes 700 akrů měly být rozděleny mezi rolníky – tuto hranici shledávala nepřijatelně vysokou vesnická chudina, za nepřijatelně nízkou ji naopak považovali vlastníci velkých pozemků. Týden po vydání dekretu byla, poněkud demonstrativním způsobem, rozdělena pouze část Károlyiho statku.¹⁶⁴

V březnu už Dělnické listy psaly o převzetí moci dělnictvem. „Dosavadní vláda, kde byli socialisté zastoupeni, předala moc do rukou dělnictva, v Uhrách tedy teď panuje diktatura proletariátu, jejímiž orgány budou dělnické, rolnické a vojenské rady“ (Dělnické listy 23. 3. 1919).

„21. března vyhověli Károlyiho požadavku, jen aby urychlili a dokončili jednání o jednotné dělnické straně, která od počátku měsíce vedli s uvězněnými komunistickými vůdci. Téhož dne byla sestavena nová vláda, rada lidových komisařů, jíž sice předsedal sociální demokrat, ale ve skutečnosti byla řízena Bélou Kunem, a vyhlásila svůj cíl nastolit diktaturu proletariátu (...) Během dvou týdnů po převzetí moci rada lidových komisařů podnikla opatření, která fakticky zlikvidovala základy kapitalistického řádu.“¹⁶⁵

Dělnické listy o převratu dále napsaly, že se uherská sociálnědemokratická strana sloučila s komunistickou stranou, z obou byla vytvořena revoluční vláda, jejíž členové mají titul lidových komisařů. Na tento převrat neuvádí Dělnické listy svůj názor, ale citují Arbeiter Zeitung, které tvrdí, že do Uher přišla „diktatura zoufalství“ (Dělnické listy 23. 3. 1919).

Začátkem dubna 1919 informovaly Dělnické listy o tom, že uherští komunisté postupují v systematických snahách k socializaci státu, avšak zároveň upozornily na to, že uherské dělnictvo je zralé k převratu (Dělnické listy 1. 4. 1919).

¹⁶³Kontler 2001: 303 – 304

¹⁶⁴Kontler 2001: 307

¹⁶⁵Kontler 2001: 309 – 310

„Opatření v oblasti sociální politiky, očekávané zmírnění bytového problému prostřednictvím státního vlastnictví bytů v zemi zaplavené uprchlíky, znárodnění velkých podniků, lepší příležitosti ke vzdělání, efektivnější zásobování potravinami a spotřebním zbožím pomocí přidělového systému a kontrolou distribuce se setkaly skutečně se širokým souhlasem, zejména mezi městským obyvatelstvem. Plán znárodnění se ovšem nelíbil zámožným sedlákům, kteří přišli o část své půdy, ale také chudším rolnickým vrstvám. Vláda rolníky zase obviňovala z nedostatku potravin a sabotování zemědělské výroby, čímž se prohloubila již existující propast mezi městem a venkovem.“¹⁶⁶ „Je velmi pravděpodobné, že komunistická vláda v Uhrách neudrží se ani vojensky, a proto ani politicky, a že režim bolševický bude záhy odstraněn,“ napsaly Dělnické listy k tomuto problému 25. 4. 1919.

25. 4. 1919 informovaly Dělnické listy o vojenském postupu proti uherské republice rad. V polovině dubna 1919 byla zahájena na východě mohutná rumunská ofenziva, doplněná brzy československým útokem ze severu. Tato ofenziva měla zabránit šíření ruské nákazy do západní Evropy pomocí tzv. *cordon sanitaire*, tvořeného novými středoevropskými státy. Počátkem května byly již oblasti Maďarska na východ od Tisy v rukou rumunské armády, následovaly popravy, internace či deportace místních vůdců, revolučních i kontrarevolučních.¹⁶⁷

Dělnické listy k bojům napsaly: „Uhry jsou jevištěm nové války, rumunská vojska postupují hlouběji do nitra země, jejich cílem je Budapešť, československý stát se na intervenci podílet nebude, uherská vláda organizuje proletářské armády a nabídla dohodě mír“ (Dělnické listy 25. 4. 1919).

S pomocí rumunské armády, která nakonec obsadila Budapešť, se podařilo vládu 6. srpna 1919 svrhnout. Nová vláda, v jejímž čele stanul István Friedrich, drobný průmyslník a bývalý Karolyiův ministr, s okamžitou platností odvolala veškerá opatření spojovaná s republikou rad (především znárodnění), ale také odstranila hlavní výdobytky demokratické revoluce – například ty, které se týkaly občanských svobod a sociální politiky.¹⁶⁸

¹⁶⁶Kontler 2001: 310 – 311

¹⁶⁷Kontler 2001: 312

¹⁶⁸Kontler 2001: 314

O vytváření nového vládního kabinetu v Maďarsku informovaly Dělnické listy 27. 8. 1919: „Mezi maďarskými politickými stranami bylo docíleno dohody o utvoření nového kabinetu za předsednictví Františka Heinricha, dosavadního ministra obchodu – zahraničním ministrem bude sociální demokrat Garami, ministrem sociální péče demokrat Peidl“ (Dělnické listy 27. 8. 1919).

Stejně jako u zpravodajství z Německa, ani ve zpravodajství z Maďarska nelze najít po srovnání s odbornou literaturou výraznější nesrovnalosti. Většina zpráv má agenturní charakter, nedochází tedy ke zkreslením ani k vlastní interpretaci zpráv redakcí Dělnických listů, ale pouze k jejich přejímání. Informace z Německa i Maďarska jsou v novinách zachyceny neutrálním tónem a nedochází u nich ke srovnávání s děním v Československé republice ani k odhadu jejich možného dopadu na situaci české menšiny žijící ve Vídni.

Kvalitativní analýza zahraničněpolitického zpravodajství na vybraných titulních stranách Dělnických listů potvrdila mou původní domněnku – a to, že redakce Dělnických listů se bude v závislosti na dobovém historickém kontextu věnovat nejvíce dění v Německu a Uhrách. Je totiž jasné, že právě historický vývoj těchto dvou mocností mohl mít na budoucnost české menšiny žijící ve Vídni velký vliv. Dominantní politický a kulturní proud vycházel už od roku 1914 především z německého jazykového území a v českých zemích tomu nebylo jinak. Znalost němčiny byla už tehdy podmínkou úspěšné existence. Češi byli v mnoha ohledech vnímáni v rámci rakousko-uherské monarchie jako obyvatelstvo „druhé kategorie“, o čemž svědčí i fakt, že české jednotky bojovaly na straně rakouské armády proti Prusku v roce 1866 u Hradce Králové, ale ze strany vídeňské vlády za to nezískaly žádné záruky či ústupky, zatímco věčně vzpurní Uhři dosáhli rakousko-uherského vyrovnání, které garantovala prosincová ústava z roku 1867. V roce 1918 se najednou mapa Evropy změnila a Češi si vytvořili svůj národní stát, v němž dříve privilegovaní Němci a Maďaři tvořili menšinu. I proto bylo pro českou menšinu žijící ve Vídni důležité sledovat další vývoj v těchto dvou zemích, které pro ni stále představovaly potenciální hrozbu.

7. Závěr

V diplomové práci nazvané „Integrativní role Dělnických listů pro orientaci vídeňských Čechů v období politické změny 1918 – 1919“ jsem analyzovala Dělnické listy, orgán české sociálnědemokratické strany v Rakousku a ve své době nejvýznamnější periodikum vídeňských Čechů. Deník, konkrétně jeho vybrané titulní strany, jsem sledovala v období od 1. 10. 1918 do 31. 12. 1919, tedy v době, kdy po první světové válce skončila jedna dějinná epocha a začínala nová, kdy se rozpadla rakousko-uherská monarchie, začaly se formovat nové národní státy včetně Československa a celkové uspořádání a politické režimy v Evropě se významným způsobem přetvářely. Historické události významně ovlivňovaly i českou menšinu, která v této nejisté době žila ve Vídni.

Objektem mého zájmu bylo zkoumat integrativní vliv Dělnických listů na postoje čtenářů v jejich každodenním rozhodování a na vytváření jejich skupinové identity. Pomocí kvantitativní obsahové analýzy jsem stanovila rejstřík obecných témat, kterými se redakce Dělnických listů na vybraných titulních stranách nejvíce zabývala. Došla jsem k závěru, že největší část denní agendy Dělnických listů tvořilo zahraničněpolitické zpravodajství následované články mapujícími situaci vídeňských Čechů. Tyto tematické okruhy jsem následně podrobila kvalitativní obsahové analýze. Za využití diskurzivní analýzy jsem zkoumala, jakým způsobem psala redakce Dělnických listů o politické a sociální situaci Čechů žijících ve Vídni, jakým konkrétním tématům se nejčastěji věnovala, jakým tónem a s jakým záměrem mohly být tyto články psány a zda redakce využívala určitých manipulativních technik. Z analýzy vyplynulo, že stěžejními tématy, o kterých Dělnické listy v souvislosti s vídeňskými Čechy psaly, byl boj o české školství ve Vídni a sociální situace vídeňských Čechů (převážně tedy českého dělnictva). Toto zjištění se jeví jako logické, vezmeme-li v úvahu, že boj o dobré sociální podmínky a vlastní školství je významnou součástí integrace každé národnostní menšiny do multietnické společnosti.

Diskurzivní analýze jsem dále podrobila zahraničněpolitické zpravodajství Dělnických listů, a to především proto, abych zjistila, jakým způsobem redakce (složená z vídeňských Čechů, sociálních demokratů) vymezovala svoji pozici vůči

zbytku Evropy a o jaké státy se ve svém zpravodajství nejvíce zajímala. Původní předpoklad, že nejčastěji budou zmiňovány Německo a Uhry a situace v Rakousku už nebude pro redakci Dělnických listů tolik důležitá, se potvrdil – zpravodajství z Německa a Uher tvořilo většinu zahraničněpolitických článků, o ostatních zemích psaly Dělnické listy ve zkoumaném období jen velmi okrajově.

Kvalitativní analýza ukázala, že v článcích o české menšině ve Vídni se vyskytuje nacionalistický diskurz, který lze považovat za jeden z redakčních manipulativních prostředků. Dělnické listy se snaží českou menšinu v těžké době podporovat, rakouské instituce zobrazují jako nepřátele Čechů a vybízejí Čechy k integraci, nikoli k asimilaci. Patrné je zde dichotomické vymezení „My versus Oni“. Na druhé straně zahraniční zpravodajství Dělnických listů můžeme považovat za téměř „objektivní“, odhlédneme-li od faktu, že největší prostor je věnován Německu a Uhrám, které pro vídeňské Čechy představovaly možnou budoucí hrozbu. V článcích týkajících se situace v zahraničí jsem nenalezla téměř žádné hodnotící soudy (pokud ano, jednalo se většinou o citace ze zahraničních periodik). V porovnání s odbornou literaturou také tyto články nevykazují žádné větší historické nesrovnalosti.

Za největší nedostatek výzkumu, který je obsahem mé diplomové práce, považuji absenci přímých svědectví. Předkládané výsledky analýz si proto nemohou klást nárok na závaznost a jejich pravděpodobnost je potenciální. I přesto ale výsledky této práce mohou posloužit jako odrazový můstek pro další výzkumy nejen v oblasti mediálních studií, které by se mohly zde předkládanými tematikami zabývat podrobněji.

8. Summary

This master's thesis, "The Integrative Role of the Worker's Papers, for the Orientation of Viennese Czechs during the Times of Political Change between 1918 and 1919," analyzes a newspaper that was issued by the Austrian Czech Social Democratic Party and that was the most influential newspaper for the Czech Viennese minority of that time. The thesis engages in a study of the daily paper, specifically the front pages from October 1, 1918 to December 31, 1919. This period was significant for fast changes resulting from the end of World War I; one historical era ended and another one began. Austrian-Hungarian Monarchy fell apart, new

national states were established (including Czechoslovakia) and a new political order was installed in Europe. Many of these events notably influenced the Czech minority living in Vienna.

I examined the integrative role of the Worker's Papers, the paper's influence on the readership's opinions and its impact on the creation of their Czech-Austrian group identity. By the use of a quantitative content analysis, I set a list of general topics that the newspaper most often reported on. I concluded that world news dominated the paper, followed by articles touching on social and political situation of Viennese Czechs. For this reason, I strongly focused on these two topics, using the method of a discourse analysis. Furthermore, I was concerned with the way editors of Worker's Papers reported on the social and political situation of Viennese Czechs, thus, I examined their choice of topics and their use of various manipulative techniques within their writing. Throughout the analysis of world news in Worker's Papers, my assumption that editors preferred reporting on happenings in Germany and Hungary over events in other countries was proved. The reason seems to be the fact that Germany and Hungary represented a potential danger for Viennese Czechs after World War I.

This thesis faces a limitation for its lack of direct testimony. Consequently, the results of this analysis cannot be taken as an absolute. The conclusions of this research, however, constitute a decent springboard into a further examination of the role of Czechs in the post-war Vienna atmosphere, inviting other scholars from various fields to future contribution.

9. Použitá literatura

I. Prameny

Dělnické listy, Orgán československé sociálně-demokratické strany dělnické. Vycházely od 5. 1. 1872 (nebo od 12. 10. 1877) v Praze, od 2. 2. 1881 znovu pod číslem 1 ve Vídni. Konec vydávání v roce 1934.

Diplomová práce analyzuje následující čísla Dělnických listů:

- 2. 10. 1918, č. 223, roč. 29
- 10. 10. 1918, č. 230, roč. 29
- 16. 10. 1918, č. 235, roč. 29
- 26. 10. 1918, č. 244, roč. 29
- 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29
- 15. 11. 1918, č. 260, roč. 29
- 23. 11. 1918, č. 266, roč. 29
- 26. 11. 1918, č. 268, roč. 29
- 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29
- 6. 12. 1918, č. 277, roč. 29
- 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29
- 17. 12. 1918, č. 286, roč. 29
- 24. 12. 1918, č. 292, roč. 29
- 3. 1. 1919, č. 1, roč. 30
- 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30
- 15. 1. 1919, č. 11, roč. 30
- 24. 1. 1919, č. 19, roč. 30
- 30. 1. 1919, č. 24, roč. 30
- 3. 2. 1919, č. 27, roč. 30
- 12. 2. 1919, č. 35, roč. 30
- 19. 2. 1919, č. 41, roč. 30
- 28. 2. 1919, č. 48, roč. 30
- 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30
- 13. 3. 1919, č. 59, roč. 30
- 23. 3. 1919, č. 67, roč. 30

29. 3. 1919, č. 72, roč. 30
1. 4. 1919, č. 74, roč. 30
10. 4. 1919, č. 82, roč. 30
15. 4. 1919, č. 86, roč. 30
25. 4. 1919, č. 94, roč. 30
30. 4. 1919, č.98, roč. 30
9. 5. 1919, č. 105, roč. 30
16. 5. 1919, č. 111, roč. 30
20. 5. 1919, č. 114, roč. 30
28. 5. 1919, č.121, roč. 30
5. 6. 1919, č. 127, roč. 30
11. 6. 1919, č.131, roč. 30
19. 6. 1919, č.138, roč. 30
28. 6. 1919, č. 145, roč. 30
1. 7. 1919, č.147, roč. 30
8. 7. 1919, č. 153, roč. 30
13. 7.1919, č. 159, roč. 30
25. 7. 1919, č. 167, roč. 30
31. 7. 1919, č. 172, roč. 30
10. 8. 1919, č. 181, roč. 30
12. 8. 1919, č. 182, roč. 30
23. 8. 1919, č. 191, roč. 30
27. 8. 1919, č. 194, roč. 30
3. 9. 1919, č. 200, roč. 30
11. 9. 1919, č. 206, roč. 30
16. 9. 1919, č. 210, roč. 30
22. 9. 1919, č. 216, roč. 30
30. 9. 1919, č. 222, roč. 30
7. 10. 1919, č. 228, roč. 30
16. 10. 1919, č. 236, roč. 30
21. 10. 1919, č. 240, roč. 30
30. 10. 1919, č. 248, roč. 30

5. 11. 1919, č. 252, roč. 30
11. 11. 1919, č. 257, roč. 30
21. 11. 1919, č. 264, roč. 30
25. 11. 1919, č. 267, roč. 30
7. 12. 1919, č. 278, roč. 30
12. 12. 1919, č. 281, roč. 30
17. 12. 1919, č. 285, roč. 30
25. 12. 1919, č. 292, roč. 30

Další použité noviny a časopisy:

Dělnické listy 12. 10. 1877
Dělnické listy 2. 2. 1881
Dělnické listy 30. 5. 1890
Dělnické listy 9. 10. 1911
Slavia 7. 10. 1906, s. 1
Slavia 7. 1. 1907, s. 1
Slavia 16. 2. 1907, s. 1

Archivní materiály¹⁶⁹:

MATAL, Karl V. Die tschechischen Sozialisten in Wien. Gestern-Heute-Morgen. Bilanz eines Jahrhunderts. Exekutivausschuss der Tschechoslowakischen Sozialistischen Partei Österreichs, 1986. 47 s.

MATAL, Karl V. *Die Wiener Tschechen im Spiegel der Jahrhunderte und unter besonderer Berücksichtigung der tschechischen Sozialdemokraten in Wien.* 119/4391. Z pozůstalosti K. Matala.

Meileinsteine in der Geschichte der tschechlowakischen Sozialdemokratie in Wien, Gründungskongress 1921. 13/570.

¹⁶⁹ Všechny zde uvedené archivní materiály jsou uloženy ve Výzkumném středisku historických menšin ve Vídni (Kohlgrasse 27 – 29, 1050 Vídeň).

II. Literatura

ARNDT, Adolf. *Die Rolle der Massenmedien in der Demokratie*, 1966.

BALHAR, Jan, et al. *U nás ve Vídni. Vídeňští Češi vzpomínají*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 143 s. ISBN 80-210-2128-4.

BARKER, Chris, GALASINSKI, Dariusz. *Cultural studies and discourse analysis. A dialogue on language and identity*. London, Thousand Oaks: SAGE, 2001. 192 s. ISBN 0-7619-6383-9.

BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny evropské civilizace II*. 4. Praha: Paseka, 2002. 323 s. ISBN 80-7185-011-X.

BERÁNKOVÁ, Milena, et al. *Dějiny československé žurnalistiky. III. Díl, Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*. 1. Praha: Novinář, 1984. 315 s.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. I. díl, Český periodický tisk do roku 1918*. 1. Praha: Novinář, 1980. 274 s.

BERGER, Arthur Asa. *Media Analysis Techniques*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005. 244 s.

BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků. Výstava k dějinám českého tisku na území České republiky*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. 99 s. ISBN 80-86712-07-9.

BROUSEK, Karl Maria: *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. München: Oldenbourg, 1980, 148 s. ISBN 3-7028-0160-X.

BURKART, Roland. *Kommunikationswissenschaft: Grundlagen und Problemfelder. Umrisse einer interdisziplinären Sozialwissenschaft*. Wien: Böhlau, 1995. 608 s. ISBN 3205994205.

DELOUCHE , Frédéric, et al. *Dějiny Evropy*. Praha: Argo, 2001. 411 s. ISBN 80-7203-317-4.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York: Routledge, 2003. 270 s. ISBN 0-415-25893-6.

FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity press, 1998. 259 s.

FOLPRECHT, Josef. *Naši krajané v cizině*. Praha: Petr, 1940. 29 s.

FOUCAULT, Michel. *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Svoboda, 1994. 115 s. ISBN 80-205-0406-0.

FOWLER, Roger, et al. *Language and Control*. London: Routledge, 1979. 185 s. ISBN 0-7100-0288-2.

GLETTLER, Monika. *Böhmisches Wien. Die geschichtliche Entwicklung seit dem Ersten Weltkrieg*. Wien: Herold Druck- und Verlagsgesellschaft, 1985. 127 s. ISBN 3-7008-0307-9.

GLETTLER, Monika. *Die Wiener Tschechen um 1900. Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt*. München, Wien: Oldenbourg, 1972. 628 s. ISBN 3-486-43821-2.

HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: SLON, 2010. 233 s. ISBN 978-80-7419-018-6.

HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. 1. Praha: Karolinum, 2000. 114 s. ISBN 80-7184-201-X.

HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. 275 s. ISBN 80-204-0809-6.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dilem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0.

HÝSEK, Dalibor. *Wiener tschechische Periodika zur Zeit der Donaumonarchie (1761 – 1918). Integrations- bzw. Assimilationsfunktion von Minderheitenmedien in einer multiethnischen Gesellschaft*. Wien, 1998. 303 s. Dizertační práce, Universität Wien.

JENSEN, Klaus Bruhn. *A Handbook of Media and Communication Research. Qualitative and Quantitative Methodologies*. 1. London, New York: Routledge, 2002. 332 s. ISBN 0-415-22588-4.

JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. 1. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7

JOHN, Michael, LICHTBLAU, Albert. *Schmelztiegel Wien. Zur Geschichte und Gegenwart von Zuwanderung und Minderheiten*. 2. Wien: Böhlau, 1993. 487 s. ISBN 3-205-98106-5.

JØRGENSON, Marianne, PHILIPS, Louise. *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage Publications, 2002. 229 s. ISBN 0-7619-7112-2.

KAROH, Gabriele: *Zuwandererproblematik am Beispiel der Wiener Tschechen um 1900*. Wien, 1992. 111 s. Diplomová práce, Universität Wien.

KLUGEROVÁ, Jarmila, et al. *Jak vypracovat bakalářskou, diplomovou, rigorózní a disertační práci*. 3. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 48 s. ISBN 978-80-7452-004-4.

KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. 1. Praha: Lidové noviny, 2001. 605 s.

KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. 1. Praha: Argo, 1996. 354 s. ISBN 80-7203-022-1.

KUBÍČEK, Jaromír, et al. *Česká retrospektivní bibliografie. Řada 1, Noviny České republiky od počátku do roku 1918*. Brno: Sdružení knihoven České republiky: Moravská zemská knihovna, 2008. 264 s. ISBN 978-80-86249-46-9.

MACHÁT, Antonín. *Naši ve Vídni*. Praha: Práce, 1946.

MALETZKE, Gerhard. *Kommunikationswissenschaft im Überblick. Grundlagen, Probleme, Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1998. 222 s. ISBN 3-531-13284-9.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-714-0.

MIESSLER, Jan. *Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů*. In *Média a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008. ISBN 978-80-8068-730-4, s. 118 – 124.

MORLEY, David, ROBINS, Kevin. *Spaces of Identity. Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries*. 1. London: Routledge, 1995. 257 s. ISBN 0-415-09596-4.

MÜLLER, Helmut, et al. *Dějiny Německa*. 1. Praha: Lidové noviny, 1995. 603 s. ISBN 80-7106-125-5.

OPOČENSKÝ, Jan. *Konec monarchie rakousko-uherské*. Praha: Orbis, Čin, 1928. 801 s.

OSVALDOVÁ, Barbora, et al. *Encyklopedie praktické žurnalistiky a marketingové komunikace*. 2. Praha: Libri, 2002. 240 s. 80-7277-108-6.

PROKŠ, Petr. *Konec říše Habsburků. Střední Evropa v politice a vztazích Německa a Rakouska-Uherska*. 1. Praha: ISV, 2004. 287 s. ISBN 80-86642-25-9.

SCHUBERT, Gerald. *Die tschechische Tagespresse Wiens zwischen politischen Ideologien und dem Primat nationalen Denkens*. Wien, 2001. 142 s. Diplomová práce, Universität Wien.

SCHULZ, Winfried, et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. Praha: Karolinum, 2004. 149 s. ISBN 80-246-0827-8.

SOUKUP, František Alois. *Česká menšina v Rakousku. Přehled vývoje české menšiny na území dnešní republiky rakouské, zvláště ve Vídni*. Praha: Orbis, 1928. 586 s.

STEJSKAL, Jan. *Zprávy z českého století. Tiskové agentury a česká společnost 1848 – 1948*. 1. Praha: Triton, 2008. 439 s. ISBN 978-80-7387-170-3.

STRAUSS, Anhelm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

STRNAD, František. *Československá Vídeň po válce*. Vídeň: Lidová knihovna vídeňská, 1926. 77 s.

STRNAD, František. *Naši ve Vídni a v ostatním Rakousku*. Praha: Československý ústav zahraniční, 1935. 21 s.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. 2. Praha: SLON, 2009. 215 s. ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠATAVA, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě. Encyklopedická příručka*. Praha: Ivo Železný, 1994. 383 s. ISBN 81-7116-375-9.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Za Československou republiku 1914 – 1918*. 1. Praha: SPN, 1991. 60 s. ISBN 80-04-25826-3.

TAYLOR, A. J. P. *Poslední století habsburské monarchie. Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809 – 1918*. 1. Brno: Barrister & Principal, 1998. 371 s. ISBN 80-85947-26-9.

TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. 1. Praha: Portál, 2010. 293 s.

VALEŠ, Vlasta, et al. *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*. 1. Praha: Scriptorium, 2002. 165 s.

VALEŠ, Vlasta. *Videňští Češi včera a dnes. Úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*. 1. Praha: Scriptorium, 2004. 141 s. ISBN 80-86197-52-2.

VEBER, Václav, et al. *Dějiny Rakouska*. 1. Praha: Lidové noviny, 2002. 747 s. ISBN 978-80-7106-239-4.

WODAK, Ruth, MEYER, Michael. *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage, 2002. 200 s. ISBN 0-7619-6153-4.

ŽIŽLA VSKÝ, Martin. 2003. *Metodologie pro sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 142 s. ISBN 80-210-3110-7.

III. Internetové zdroje

GŁOWIŃSKI, Michał. Krize vlasteneckého diskurzu. *Listy.cz* [online]. 2003, [cit. 2011-04-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=034&clanek=040307>>.

HLOUŠEK, Jiří. Kritická diskurzivní analýza. *Revue pro média* [online]. 9. 12. 2007. [cit. 2011-04-25]. Dostupný z WWW: <<http://fss.muni.cz/rpm-blog/index.php?/archives/117-Kriticka-diskurzivni-analyza.html>>.

KOLÁŘOVÁ, Markéta. Cenzura v českém tisku od Habsburků do roku 1939 [online]. *E-polis.cz*, 14. květen 2005. [cit. 2011-04-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/95-cenzura-v-ceskem-tisku-od-habsburku-do-roku-1939.html>>. ISSN 1801-1438.

SCHLANGE, Karl. Německá revoluce - Nekrvavá část. *Valka.cz* [online]. 28. 9. 2008. [cit. 2011-04-06]. Dostupný z WWW: <http://www.valka.cz/clanek_12752.html>.

ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Život Čechů ve Vídni mapuje nová historická studie. *Český rozhlas 7- Radio Praha* [online]. 2. 12. 2004, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/zivot-cechu-ve-vidni-mapuje-nova-historicka-studie>>.

VÁVRA, Martin. Tři přístupy k analýze diskurzu – neslučitelnost nebo možnost syntézy?. In *Miscellanea Sociologica 2006: Sborník příspěvků z 2. doktroandské sociologické konference* [online]. Praha : FSV UK/FF UK, 2006 [cit. 2011-04-25]. Dostupné z WWW: <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/260_SBORNIK_final.pdf>.

10. Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled všech zkoumaných článků a obecných témat na titulních stranách Dělnických listů v období od 1. 10. 1918 do 31. 12. 1919 (tabulka)

Příloha č. 2: Kódovací kniha Dělnických listů (tabulka)

Příloha č. 3: Kódování všech zkoumaných článků (tabulka)

Příloha č. 4: Vybrané grafy a tabulky z analýzy Dělnických listů (grafy + tabulky)

Příloha č. 5: Vybrané titulní strany z Dělnických listů (obrázek)

11. Přílohy

Příloha č. 2: Kódovací kniha Dělnických listů

Oddíl	Kódovací jednotka	Kód	Definice jednotky
I. Identifikační proměnné			
1.	měsíc	101	10.18
		102	11.18
		103	12.18
		104	1.19
		105	2.19
		106	3.19
		107	4.19
		108	5.19
		109	6.19
		110	7.19
		111	8.19
		112	9.19
		113	10.19
		114	11.19
		115	12.19
2.	žánr článku	201	denní zpráva
		202	úvodník
		203	komentář
		204	oznámení
		205	zpráva
		206	neurčováno
II. Existenční proměnné			
3.	téma článku	301	poválečné mírové dohody
		302	zahraničněpolitické dění
		303	otázky české menšiny ve Vídni
		304	situace v Československu po vyhlášení samostatnosti
		305	situace v poválečném Rakousku
4.	zdroj článku	401	redakce Dělnických listů
		402	c. k. tisková kancelář
		403	vídeňská periodika
		404	ČTK
		405	československá periodika
		406	zahraniční agentura

		407	zahraniční periodika
		408	jiný zdroj
		409	neuveďeno
5.	přítomnost hodnotících soudů	501	bez hodnocení
		502	s hodnocením

Příloha č. 3: Kódování všech zkoumaných článků

Název, datum vydání, číslo, ročník				
Měsíc a rok	Žánr článku	Téma článku	Zdroj článku	Přítomnost hodnotících soudů

Dělnické listy 1. 10. 1918 - 31. 12. 1919

Podepsání smlouvy mezi Bulharskem a Dohodou, 2. 10. 1918, č. 223, roč. 29

	101	206	301	401	502
Bulharsko uzavřelo příměří, 2. 10. 1918, č. 223, roč. 29					
	101	206	301	401+ 407	502
Macedonská bojiště, 2. 10. 1918, č. 223, roč. 29					
	101	206	302	408	501
Polský osud, 10. 10. 1918, č. 230, roč. 29					
	101	206	302	401	502
Vnitřní politika a výživa, 10. 10. 1918, č. 230, roč. 29					
	101	201	303	401	502
V Bosně se zatýkají občané coby rukojmí, 10. 10. 1918, č. 230, roč. 29					
	101	206	302	401	501
Krajský soud v Trutnově, 10. 10. 1918, č. 230, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Co odpoví Wilson?, 10. 10. 1918, č. 230, roč. 29					
	101	206	301	409	501
Dohoda diskutuje o nótě zaslané Wilsonovi, 16. 10. 1918, č. 235, roč. 29					
	101	206	301	401+ 406	502
V očekávání, 16. 10. 1918, č. 235, roč. 29					
	101	206	301	406+ 407	502
Nepřátelské štábní zprávy, 16. 10. 1918, č. 235, roč. 29					
	101	206	302	406	501
Wilson v Německu, 26. 10. 1918, č. 244, roč. 29					

	101	205	302	407+ 408	501
Panská sněmovna, 26. 10. 1918, č. 244, roč. 29					
	101	201	303	409	502
Události v Rjece, 26. 10. 1918, č. 244, roč. 29					
	101	206	302	408	501
Samostatnost československého národa, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	401	502
Osamostatnění československého národa, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Radost na ulicích. Vojsko se bratří s lidem, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Příjezd 28. pěšího pluku, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Vzorná disciplína a klid, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Přísaha úřednictva obilního válečného ústavu, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Odmítnutá pomoc válečných úřadů, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	405	501
Tribuna na Václavském náměstí, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Ministerská rada za účasti soudruha Tusara, 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29					
	101	206	304	409	501
Čeští dělníci ve Vídni, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	202	303	401	502
Po uzavření příměří. Rakouští Němci se podrobují, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	206	301	409	501
Ohromení v Německu, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	201	302	409	501
Německo upouští od zamýšleného vpádu do Rakouska, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	201	302	407	501
Uspokojení Dohody, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	206	301	406	501
Maďaři jednájí na vlastní pěst, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	201	302	409	501
Po kapitulaci, 6. 11. 1918, č. 252, roč. 29					
	102	206	305	402+ 407	501
Společný sněm zástupců československých stran, 15. 11. 1918, č. 260, roč. 29					
	102	206	304	401	502

Proč ne i my?, 15. 11. 1918, č. 260, roč. 29					
	102	206	304	401	502
Z naší republiky – první naše ministerstvo, 15. 11. 1918, č. 260, roč. 29					
	102	206	304	409	502
Zákon o osobní nedotknutelnosti členů, 15. 11. 1918, č. 260, roč. 29					
	102	206	304	409	502
Snaha o založení měšťanské strany, 23. 11. 1918, č. 266, roč. 29					
	102	206	304	401	502
Znásilňují nás, 23. 11. 1918, č. 266, roč. 29					
	102	203	304	409	502
Slovenskému ludu!, 23. 11. 1918, č. 266, roč. 29					
	102	206	304	408	502
Všeobecné nadšení národní, 26. 11. 1918, č. 268, roč. 29					
	102	206	304	401	502
Kdo zavinil světovou válku?, 26. 11. 1918, roč. 29					
	102	206	302	409	501
Německé a rakousko-uherské ultimátum Srbsku, 26. 11. 1918, roč. 29					
	102	206	302	408	501
Německo a Rakousko-Uhersko válku vyprovokovaly, 26. 11. 1918, roč. 29					
	102	206	302	408	501
Rakousko váhalo, Německo naléhalo					
	102	206	302	408	501
O Němcích, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	202	302	401	502
Co se děje v Německu?, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	205	302	407	501
Hospodářská zkáza Německa, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	205	302	409	501
Přípravy k míru, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	206	301	409	501
Pro zvláštní mír Bavorska, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	206	301	409	501
Páni z panské sněmovny, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	201	302	409	501
Přípravy k míru, 30. 11. 1918, č. 272, roč. 29					
	102	206	301	409	501
Sociální příspěvky českým ženám, invalidům, nezaměstnaným, 6. 12. 1918, č. 277, roč. 29					
	103	202	303	401	502
Slovensko naše!, 6. 12. 1918, č. 277, roč. 29					
	103	206	304	409	502

Co se děje na Slovensku?, 6. 12. 1918, č. 277, roč. 29					
	103	206	304	409	502
Vztah Čechů, Němců a Slováků, 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29					
	103	206	302	401	502
Berlínské události, 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29					
	103	205	302	409	501
Kdo byl původcem pátečního pokusu o převrat, 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29					
	103	201	302	409	501
Co bude s Hohenzollerny?, 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29					
	103	201	302	409	501
Odstředivé snahy kapitalistů a klerikálů, 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29					
	103	201	302	408	501
Z Československé republiky, 10. 12. 1918, č. 280, roč. 29					
	103	206	304	409	501
Wilson a Evropa. Před zahájením mírových konferencí, 17. 12. 1918, č. 286, roč. 29					
	103	206	301	409	501
Vyvlastnění velkostatků. Vládní krise v Uhrách, 17. 12. 1918, č. 286, roč. 29					
	103	205	302	408	501
Socialisace podniků, 17. 12. 1918, č. 286, roč. 29					
	103	201	302	409	501
Před konferencí Dělnických rad v Německu, 17. 12. 1918, č. 286, roč. 29					
	103	205	302	409	501
Poselství presidenta Masaryka, 24. 12. 1918, č. 286, roč. 29					
	103	206	304	409	501
Připravujeme se k volbám, 3. 1. 1919, č. 1, roč. 30					
	104	202	303	401	502
Novoroční řeč prezidenta Masaryka, 3. 1. 1919, č. 1, roč. 30					
	104	202	304	404	501
Občanská válka v Německu, 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30					
	104	202	302	409	501
Příčiny a průběh revoluce v Berlíně, 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30					
	104	205	302	409	501
Co se dělo v pondělí, 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30					
	104	205	302	409	501
Válečná rada, 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30					
	104	201	302	409	501
Vážné pouliční boje, 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30					
	104	201	302	409	501
Z naší republiky, 7. 1. 1919, č. 4, roč. 30					
	104	206	304	409	501
Vyjednávání o republice německo-rakouské, č. 11, roč. 30.					

	104	206	305	409	501
Z naší republiky. Národní shromáždění, č. 11, roč. 30					
	104	206	304	409	501
Smlouva česko-francouzská, č. 11, roč. 30.					
	104	206	301	409	501
Němci se těší, č. 11, roč. 30					
	104	201	302	407	501
Reklamace volebního práva, 24. 1. 1919, č. 19, roč. 30					
	104	201	303	401	502
Z naší republiky, 24. 1. 1919, č. 19, roč. 30					
	104	206	304	409	502
Národní shromáždění, 24. 1. 1919, č. 19, roč. 30					
	104	206	304	404	501
My a Jihoslované, 24. 1. 1919, č. 19, roč. 30					
	104	206	304	404+	501
				405	
Problém s výživou a dodávkami uhlí, 30. 1. 1919, č. 24, roč. 30					
	104	202	303	401	502
Z naší republiky. Národní shromáždění, 30. 1. 1919, č. 24, roč. 30					
	104	206	304	409	501
Ministr vyučování Habermann, 30. 1. 1919, č. 24, roč. 30					
	104	206	304	409	501
Pozdrav legionářům, 30. 1. 1919, č. 24, roč. 30					
	104	206	304	409	501
Jednání o odškodnění Německa, 3. 2. 1919, č. 27, roč. 30					
	105	206	301	401	502
Mezinárodní socialistický sjezd, 3. 2. 1919, č. 27, roč. 30					
	105	206	302	409	501
Česká otázka na konferenci socialistické Internacionály, 3. 2. 1919, č. 27, roč. 30					
	105	206	304	409	501
Prohlášení německo-rakouských sociálních demokratů, 3. 2. 1919, č. 27, roč. 30					
	105	206	305	409	501
Pozor, československé voliči a voličky!, 12. 2. 1919, č. 35, roč. 30					
	105	202	303	401	502
Opětně terorizují! Němečtí sociální demokraté znásilňují, 12. 2. 1919, č. 35, roč. 30					
	105	201	303	408	502
Mezinárodní socialistický sněm ukončen, 12. 2. 1919, č. 35, roč. 30					
	105	206	302	409	501
Poslední dny konference, 12. 2. 1919, č. 35, roč. 30					
	105	206	302	404	501
Sociální demokracie v Rakousku, č. 41, roč. 30					

	105	202	305	401	501
Znásilňování českých deníků ve Vídni, č. 41, roč. 30					
	105	201	303	409	501
Československé národní shromáždění, 28. 2. 1919, č. 48, roč. 30					
	105	206	305	401	502
Z naší republiky, 28. 2. 1919, č. 48, roč. 30					
	105	206	304	404	501
Vyvlastnění velkostatků, 28. 2. 1919, č. 48, roč. 30					
	105	206	304	404	501
Po vyklizení Těšínska, 28. 2. 1919, č. 48, roč. 30					
	105	206	304	404+	502
				405	
Diktatura či demokracie v Bavořích?, 28. 2. 1919, č. 48, roč. 30					
	105	205	302	409	501
Schůze německo-rakouského Národního shromáždění, 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30					
	106	202	305	401	502
Generální stávka v Německu, 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30					
	106	205	302	407	501
Z říšského Národního shromáždění, 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30					
	106	206	305	404	501
Situace v Berlíně, 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30					
	106	201	302	404+	501
				407	
Nová vláda v Sasku, 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30					
	106	201	302	404	501
Hlasování o republice rad v Brunšvicku, 3. 3. 1919, č. 51, roč. 30					
	106	201	302	404	501
Rozdělování potravin z dohodových států na území Rakouska-Uherska, č. 59, roč. 30					
	106	202	305	401	502
Z naší republiky, č. 59, roč. 30					
	106	206	304	404	501
Převzetí moci dělnictvem v Uhrách, č. 67, roč. 30					
	106	202	302	401	502
Převrat v Uhrách, č. 67, roč. 30					
	106	205	302	408	501
Co ztratí Uhry?, č. 67, roč. 30					
	106	201	302	407	501
Otázka splnutí, č. 67, roč. 30					
	106	206	302	409	501
Z mírové konference, č. 67, roč. 30					
	106	206	301	409	501

O stávce železničních zřízenců v Německém Rakousku, č. 72, roč. 30					
	106	202	305	401	502
Stávka železničních zřízenců, č. 72, roč. 30					
	106	201	305	403	501
O duchu socialismu, 1. 4. 1919, roč. 30					
	107	202	303	401	502
Mírové problémy, 1. 4. 1919, roč. 30					
	107	206	301	409	501
Otázka svazu národů, 1. 4. 1919, roč. 30					
	107	206	302	404+ 407	501
Zpráva z Berlína, 1. 4. 1919, roč. 30					
	107	201	302	404	501
Z uherské republiky rad, 1. 4. 1919, roč. 30					
	107	205	302	409	501
Zápas mezi socialismem a bolševictvím, č. 82, roč. 30					
	107	206	305	401+ 407	502
Z naší republiky. Národní shromáždění, č. 82, roč. 30					
	107	206	304	409	501
Praha pro českou menšinu vídeňskou, č. 82, roč. 30					
	107	206	304	409	501
O německé revoluci, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	202	302	401	502
Z naší republiky, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	206	304	405	501
Poláci vyklízejí Těšín, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	206	304	404+ 405	501
Americký úvěr Československu, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	206	304	404+ 406	501
Ministr Šrobár o situaci na Slovensku, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	206	304	409	501
Nový vládní převrat v Bavorsku, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	205	302	406	501
Události v Německu, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	206	302	409	501
Saský ministr války zavražděn, 15. 4. 1919, č. 86, roč. 30					
	107	201	302	409	501
Zestátnění škol v Rakousku, 20. 4. 1919, č. 94, roč. 30					

	107	202	305	401	502
Vojenský postup proti uherské republice rad, 20. 4. 1919, č. 94, roč. 30					
	107	201	302	409	501
Vojenské zprávy z Uher, 20. 4. 1919, č. 94, roč. 30					
	107	201	302	404	501
Události v Bavorsku a Německu. Bolševictví na úpadku, 20. 4. 1919, č. 94, roč. 30					
	107	205	302	407	501
Nepokoje v Augšpurku, 20. 4. 1919, č. 94, roč. 30					
	107	206	302	407	501
Co se děje v Německu? Bolševictví na úpadku, 20. 4. 1919, č. 94, roč. 30					
	107	206	302	407	501
O volbách ve Vídni a o tom, jak bude volit česká menšina, 30. 4. 1919, č. 98, roč. 30					
	107	202	303	401	502
Čí bude Rjeka?, 30. 4. 1919, č. 98, roč. 30					
	107	206	301	407	501
Z porad mírové konference, 30. 4. 1919, č. 98, roč. 30					
	107	206	301	406	501
Zrušení černých listin, 30. 4. 1919, č. 98, roč. 30					
	107	206	302	404	501
Nepokoje v Augšpurku, 30. 4. 1919, č. 98, roč. 30					
	107	206	302	408	501
Mírová konference v Trianonu, 9. 5. 1919, č. 105, roč. 30					
	108	206	301	401	502
Mírové podmínky Německa, 9. 5. 1919, č. 105, roč. 30					
	108	206	301	406	501
Hranice s Rakouskem, 9. 5. 1919, č. 105, roč. 30					
	108	206	305	408	501
Naše protestní schůze, 16. 5. 1919, č. 111, roč. 30					
	108	202	303	401	502
Průběh schůzí v X., XI. a XII. okresu, 16. 5. 1919, č. 111, roč. 30					
	108	201	303	409	501
Výsledky voleb ve Vídni, 20. 5. 1919, č. 114, roč. 30					
	108	202	305	401	502
Osud Rakouska bude rozhodnut v několika dnech, 20. 5. 1919, č. 114, roč. 30					
	108	206	305	406+ 407	501
V Saint-Germain o úvěrních operacích, 20. 5. 1919, č. 114, roč. 30					
	108	206	301	404	501
Opravy mírové smlouvy předané Německu, 20. 5. 1919, č. 114, roč. 30					
	108	206	301	404	501
Německo posílá dále nóty, 20. 5. 1919, č. 114, roč. 30					

	108	201	302	404	501
Nerozřešená otázka rjecká, 20. 5. 1919, č. 114, roč. 30					
	108	206	302	404+ 407	501
Otázka socialisace, 28. 5. 1919, č. 121, roč. 30					
	108	202	304	401	502
Nelze mlčet!, 28. 5. 1919, č. 121, roč. 30					
	108	203	304	405	502
Rozhodný okamžik pro Rakousko se blíží, 28. 5. 1919, č. 121, roč. 30					
	108	206	305	406	501
O Arbeiter Zeitung, 5. 6. 1919, č. 127, roč. 30					
	109	202	302	401+ 407	502
Ochrana menšin v mírové smlouvě s Rakouskem, 5. 6. 1919, č. 127, roč. 30					
	109	205	301	408	501
Ustanovení smlouvy o ochraně menšin, 5. 6. 1919, č. 127, roč. 30					
	109	201	301	409	501
Český dělník se nenechá zlákat slovy, 11. 6. 1919, č. 131, roč. 30					
	109	202	303	401	502
Dohoda vyzývá budapeštskou vládu k zastavení útoku, 11. 6. 1919, č. 131, roč. 30					
	109	202	304	409	501
Odpověď Bély Kuna, 11. 6. 1919, č. 131, roč. 30					
	109	201	302	404	501
Poslanec Lehocký o Maďařích, 11. 6. 1919, č. 131, roč. 30					
	109	206	304	404+ 405	501
Projev ministra Šrobára, 11. 6. 1919, č. 131, roč. 30					
	109	206	304	405	501
Otázka míru s Německem, 19. 6. 1919, č. 138, roč. 30					
	109	206	301	401	502
Nedělní krveprolití, 19. 6. 1919, č. 138, roč. 30					
	109	205	302	409	501
Odpověď na německé protiotázky, 19. 6. 1919, č. 138, roč. 30					
	109	205	302	409	501
Vídeňská obecní rada se zabývá rozpočtem, 28. 6. 1919, č. 145, roč. 30					
	109	202	305	401	502
Co bývalo, není, 28. 6. 1919, č. 145, roč. 30					
	109	203	305	409	502
Protibolševická vzpoura v Maďarsku, 28. 6. 1919, č. 145, roč. 30					
	109	205	302	408	501
Kdo jsou nositeli protibolševické vzpoury?, 28. 6. 1919, č. 145, roč. 30					
	109	201	302	408	501

Spojení s Vídní přerušeno, 28. 6. 1919, č. 145, roč. 30					
	109	206	304	404	501
Druhá konference rakouských dělnických rad, 1. 7. 1919, č. 147, roč. 30					
	110	206	303	401	502
Pět let!, 1. 7. 1919, č. 147, roč. 30					
	110	206	302	401	502
Mír s Německem, 1. 7. 1919, č. 147, roč. 30					
	110	206	301	401	502
Socialistická vláda v Československu, 8. 7. 1919, č. 153, roč. 30					
	110	206	304	401	502
Nová československá vláda, 8. 7. 1919, č. 153, roč. 30					
	110	206	304	404+ 405	501
Rakouská mírová delegace v Saint-Germain, 13. 7. 1919, č. 159, roč. 30					
	110	202	301	401+ 407	502
Československé dělnictvo a závodní rady. Plenární schůze autonomních odbojových skupin, 13. 7. 1919, č. 159, roč. 30					
	110	206	303	408	501
Německé národní shromáždění, 25. 7. 1919, č. 167, roč. 30					
	110	202	302	401	502
Mírová smlouva s Rakouskem, 25. 7. 1919, č. 167, roč. 30					
	110	206	301	407	501
Rozdělení bývalého rakousko-uherského loďstva, 25. 7. 1919, č. 167, roč. 30					
	110	206	305	406	501
Bratislavské předmostí, 25. 7. 1919, č. 167, roč. 30					
	110	206	302	406	501
Proti odtržení západních Uher, 25. 7. 1919, č. 167, roč. 30					
	110	201	302	406	501
Volební řád v Československé republice, 25. 7. 1919, č. 167, roč. 30					
	110	206	304	409	501
Srovnání dvou projevů, 31. 7. 1919, č. 172, roč. 30					
	110	206	302	401	502
Tusarova odpověď Bélu Kunovi, 31. 7. 1919, č. 172, roč. 30					
	110	206	304	408	501
Dr. Renner vyjednává snesitelnější mírové podmínky, 10. 8. 1919, č. 181, roč. 30					
	111	206	301	401	502
Schůze hlavního výboru, 10. 8. 1919, č. 181, roč. 30					
	111	206	301	409	501
Pesimistický projev Rennerův, 10. 8. 1919, č. 181, roč. 30					
	111	206	301	406	501
Habsburští kejklíři na jevišti, 10. 8. 1919, č. 181, roč. 30					

	111	206	305	409	501
Hlavní výsledek lucernské mezinárodní konference, 12. 8. 1919, č. 182, roč. 30					
	111	206	302	401	502
Mezinárodní socialistický sjezd, 12. 8. 1919, č. 182, roč. 30					
	111	206	302	409	501
Český projev na mezinárodní konferenci v Luzernu. Řeč poslance soudruha Němce, 12. 8. 1919, č. 182, roč. 30					
	111	206	304	408	501
O tom, co mírová smlouva přináší menšinám, 23. 8. 1919, č. 191, roč. 30					
	111	202	303	401	502
Z ČSR, 23. 8. 1919, č. 191, roč. 30					
	111	206	304	404	501
Bývalý místodržitel Condanhove vyšetřován, 23. 8. 1919, č. 191, roč. 30					
	111	206	302	409	501
Ústavní výbor o volebním právu do Národního shromáždění, 23. 8. 1919, č. 191, roč. 30					
	111	206	304	409	501
Zahraniční výbor Národního shromáždění, 23. 8. 1919, č. 191, roč. 30					
	111	206	304	409	501
Správa Karpatské Rusi, 23. 8. 1919, č. 191, roč. 30					
	111	206	302	409	501
Úkoly učitelstva po válce, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	206	302	401	502
Před utvořením nové vlády v Maďarsku, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	205	302	409	501
Ještě se pronásleduje, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	201	302	404	501
"Temps" varuje, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	201	302	407	501
Kdo vyklidí Budapešť, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	201	302	406	501
Odpověď na rakouské námitky, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	206	305	407	501
Oficiální zpráva o sobotní schůzi nejvyšší rady, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	206	302	404+	501
				406	
Italská armáda v Tyrolích zredukována, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	206	302	404+	501
				406	
V západním Maďarsku, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30					
	111	201	302	404+	501
				406	

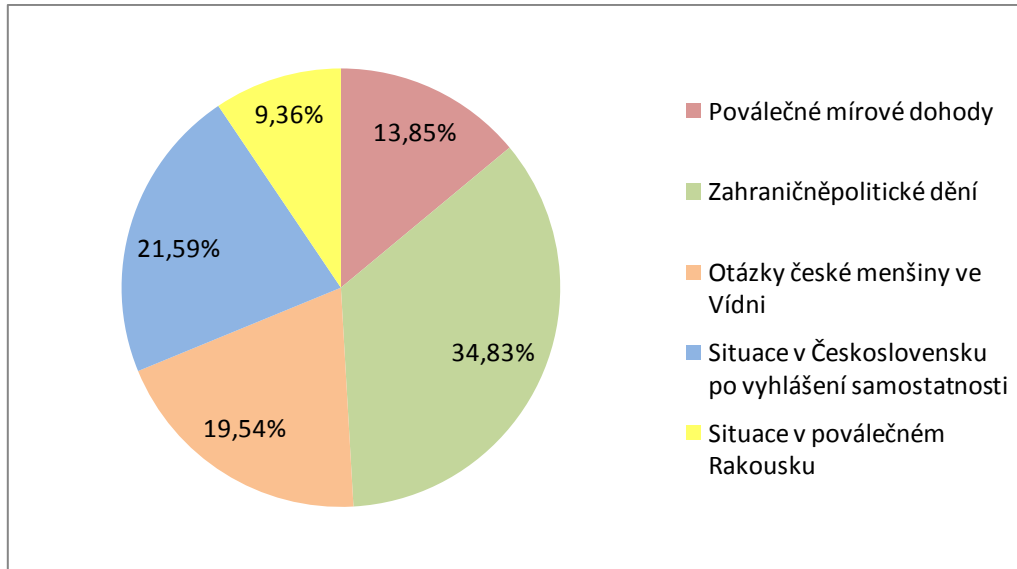
Události v Maďarsku. Nepokoje v Horním Slezsku, 27. 8. 1919, č. 194, roč. 30				
111	202	302	407	501
Otevření českých škol na českém severu, 3. 9. 1919, č. 200, roč. 30				
112	206	304	401	502
Zklamané Rakousko, 3. 9. 1919, č. 200, roč. 30				
112	206	305	403+ 407	501
Z obsahu smlouvy, 3. 9. 1919, č. 200, roč. 30				
112	206	301	404+ 407	501
Mírová smlouva bude 7. 9. podepsána, 3. 9. 1919, č. 200, roč. 30				
112	206	301	404	501
Národní shromáždění svoláno na sobotu, 3. 9. 1919, č. 200, roč. 30				
112	206	304	403+ 404	501
Z mírové konference, 3. 9. 1919, č. 200, roč. 30				
112	206	301	405	501
Dnešní podesání míru, 11. 9. 1919, č. 206, roč. 30				
112	206	301	401	502
Před československou stávkou ve Vídni? Československá menšina chystá se do boje za české školy, 11. 9. 1919, č. 206, roč. 30				
112	201	303	409	501
Průběh schůze ve XIV. okrese, 11. 9. 1919, č. 206, roč. 30				
112	204	303	409	501
Veřejná schůze československého lidu, zvláště českých rodičů, 11. 9. 1919, č. 206, roč. 30				
112	204	303	409	501
Situace dělnického socialistického hnutí v dohodových zemích, 16. 9. 1919, č. 210, roč. 30				
112	206	302	401	502
Boj o české školství ve Vídni, 16. 9. 1919, č. 210, roč. 30				
112	204	303	409	501
Rodiče, čtěte pozorně!, 16. 9. 1919, č. 210, roč. 30				
112	204	303	409	501
Zápisy dětí do českých škol Komenského, 16. 9. 1919, č. 210, roč. 30				
112	204	303	409	501
Zápis do škol měšťanských, 16. 9. 1919, č. 210, roč. 30				
112	204	303	409	501
Schůze mezispojenecké komise v Moravské Ostravě, 22. 9. 1919, č. 216, roč. 30				
112	206	304	401	502
České děti do německých škol, 22. 9. 1919, č. 216, roč. 30				
112	206	303	409	501

Připomenutí rodičům, 22. 9. 1919, č. 216, roč. 30	112	206	303	409	501
Jak vznikla válka, 22. 9. 1919, č. 216, roč. 30	112	206	302	401	502
České děti do německých škol nechodí, 30. 9. 1919, č. 222, roč. 30	112	202	303	401	502
Boj o české školství ve Vídni, 30. 9. 1919, č. 222, roč. 30	112	206	303	409	501
Připomenutí rodičům, 30. 9. 1919, č. 222, roč. 30	112	204	303	409	501
Úřady a české děti, 30. 9. 1919, č. 222, roč. 30	112	204	303	409	501
Upozornění dětem, 30. 9. 1919, č. 222, roč. 30	112	204	303	409	501
České děti do německých škol nechodí!, 7. 10. 1919, č. 228, roč. 30	113	206	303	401	502
Otřesná koalice křesťanských sociálů se sociálními demokraty, 7. 10. 1919, č. 228, roč. 30	113	206	301	409	501
Navázání styků mezi Vídni a Římem, 7. 10. 1919, č. 228, roč. 30	113	206	302	409	501
Smlouva Anglie s Německem proti ruské sovětské vládě?, 7. 10. 1919, č. 228, roč. 30	113	206	301	407	501
O dělnických radách, 16. 10. 1919, č. 236, roč. 30	113	202	303	401	502
Pro české děti české školy!, 16. 10. 1919, č. 236, roč. 30	113	201	303	409	501
Schůze, 16. 10. 1919, č. 236, roč. 30	113	206	303	409	501
Pád Petrohradu, 16. 10. 1919, č. 236, roč. 30	113	206	302	401+	502
				406	
Nedostatek železničních vozů, 16. 10. 1919, č. 236, roč. 30	113	201	303	409	502
Monarchistické nebezpečí v Maďarsku, 16. 10. 1919, č. 236, roč. 30	113	205	302	407	501
Poselství presidenta Masaryka, 30. 10. 1919, č. 248, roč. 30	113	206	304	401	502
Dvacátýosmý říjen v ČSR, 30. 10. 1919, č. 248, roč. 30	113	206	304	409	501
O sjezdu německé sociální demokracie, 5. 11. 1919, č. 252, roč. 30					

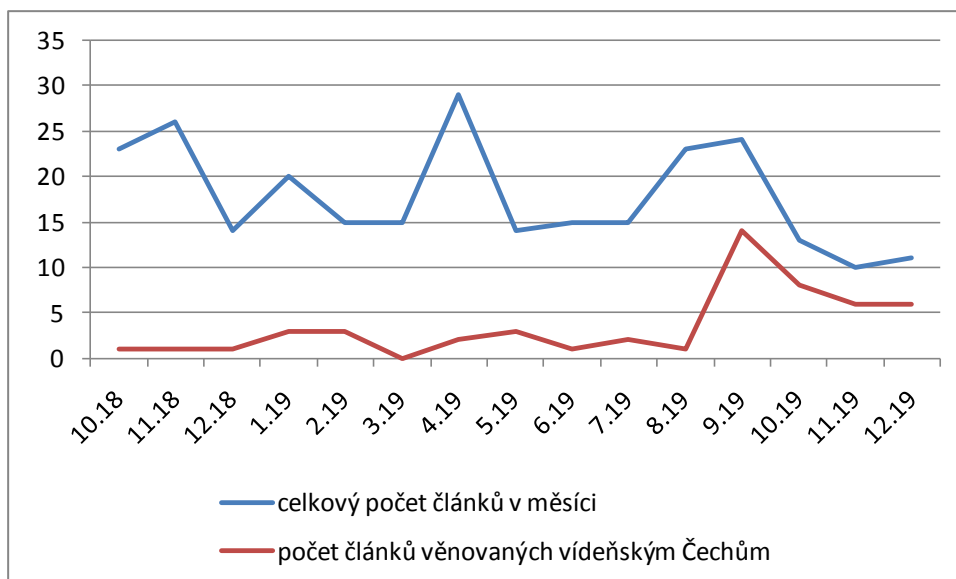
	114	206	305	401	502
Sjezd německé sociální demokracie, 5. 11. 1919, č. 252, roč. 30					
	114	206	305	409	501
Výročí německé revoluce, 11. 11. 1919, č. 252, roč. 30					
	114	206	302	401	502
Črty, 11. 11. 1919, č. 252, roč. 30					
	114	206	303	409	502
Nedostatek potravin ve Vídni, 21. 11. 1919, č. 264, roč. 30					
	114	202	303	401	502
Svazek Rakouska s ČSR?, 21. 11. 1919, č. 264, roč. 30					
	114	206	303	407	501
Zachrání demokratické Rakousko, 25. 11. 1919, č. 267, roč. 30					
	114	206	305	401	502
Z dneška do zítřka, 25. 11. 1919, č. 267, roč. 30					
	114	201	305	403	501
Dvojitá blokáda rakouských zemí, 25. 11. 1919, č. 267, roč. 30					
	114	206	305	409	501
Německo podává pomocnou ruku Vídni, 25. 11. 1919, č. 267, roč. 30					
	114	201	305	407	501
Výsledky průmyslové konference, 7. 12. 1919, č. 278, roč. 30					
	115	202	303	401	502
Nenapravitelní, 7. 12. 1919, č. 278, roč. 30					
	115	203	303	408	502
Z ČSR – Národní shromáždění, 7. 12. 1919, č. 278, roč. 30					
	115	206	304	401	501
Úvahy tyrolského zemského sněmu, 12. 12. 1919, č. 281, roč. 30					
	115	206	305	401	502
Nejvyšší rada o nových maďarských hranicích, 12. 12. 1919, č. 281, roč. 30					
	115	205	302	409	501
Clémenceau do Londýna, 12. 12. 1919, č. 281, roč. 30					
	115	206	302	404	501
Uherští sociální demokraté proti "křesťanskému teroru", 12. 12. 1919, č. 281, roč. 30					
	115	205	302	409	501
O situaci v Maďarsku, 12. 12. 1919, č. 281, roč. 30					
	115	206	302	401	502
Maďarská propaganda na Slovensku, 12. 12. 1919, č. 281, roč. 30					
	115	203	302	409	501
Mír se světovým Ruskem, 25. 12. 1919, č. 292, roč. 30					
	115	202	302	401	502
Viedeň a Češi, 25. 12. 1919, č. 292, roč. 30					
	115	203	303	408	502

Příloha č. 4: Vybrané grafy a tabulky z analýzy Dělnických listů

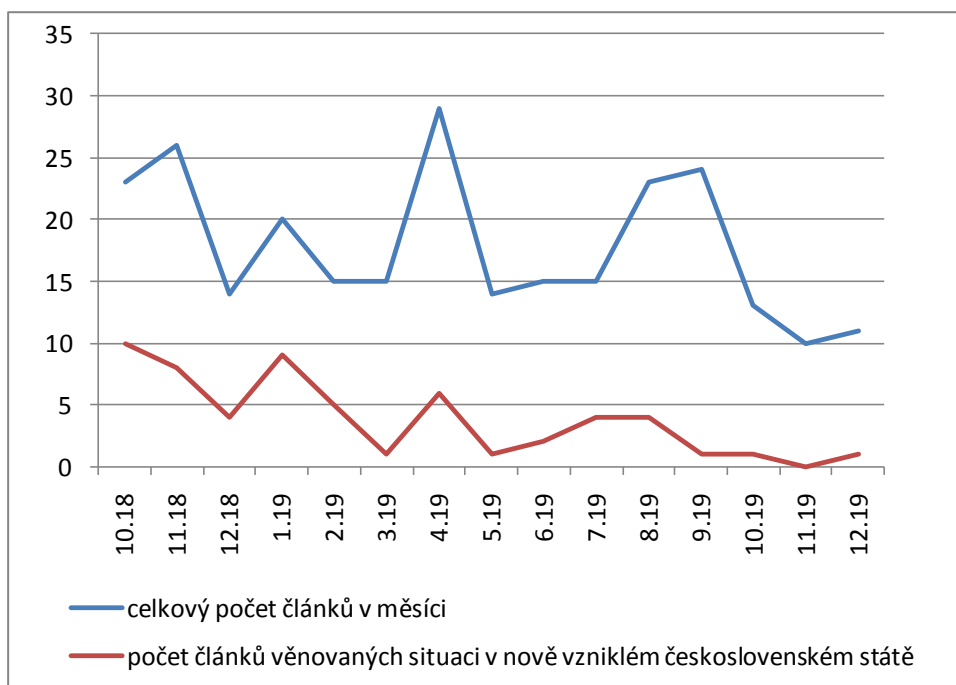
Přehled obecných témat vyskytujících se na vybraných titulních stranách Dělnických listů

Počet článků věnovaný vídeňským Čechům v jednotlivých měsících

Počet článků věnovaný situaci v nově vzniklém československém státě v jednotlivých měsících

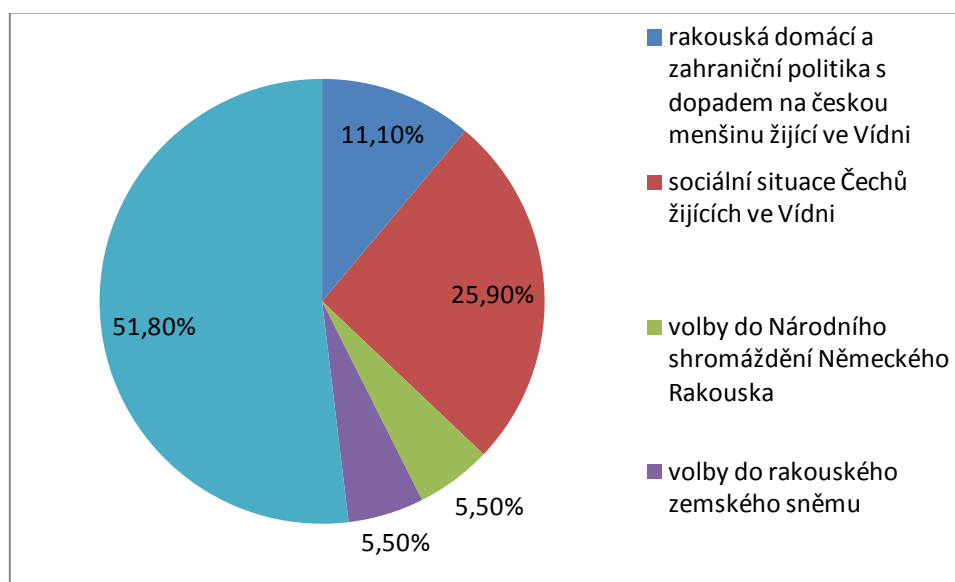

Přehled témat článků věnujících se české menšině ve Vídni

téma	počet článků	procentuální vyjádření
rakouská domácí a zahraniční politika s dopadem na českou menšinu žijící ve Vídni	6	11,10 %
sociální situace Čechů žijících ve Vídni	14	25,90 %
volby do Národního shromáždění Německého Rakouska	3	5,50 %
volby do rakouského zemského sněmu	3	5,50 %
české školství ve Vídni	28	51,80 %

Celkový počet článků věnovaných české menšině žijící ve Vídni ve zkoumaném období	54
Procentuální zastoupení článků s tematikou vztahující se k české menšině žijící ve Vídni vzhledem k celkovému počtu zkoumaných článků	20 %

Procentuální zastoupení témat v člancích věnujících se české menšině ve Vídni

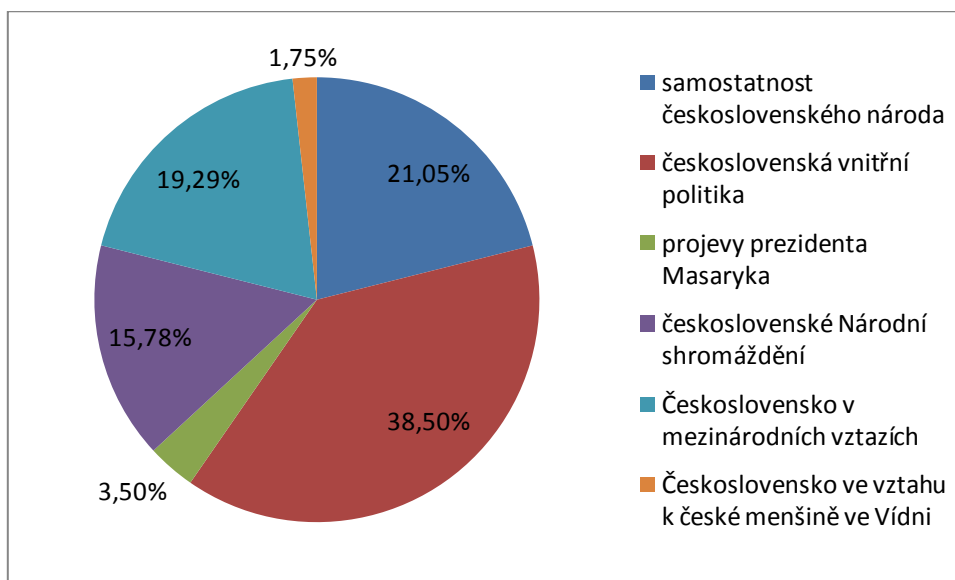

Přehled témat v člancích věnujících se situaci v nově vzniklém československém státě

Téma	Počet článků	Procentuální vyjádření
samostatnost československého národa	12	21,05 %
československá vnitřní politika	22	38,50 %
projevy prezidenta Masaryka	2	3,50 %
československé Národní shromáždění	9	15,78 %
Československo v mezinárodních vztazích	11	19,29 %
Československo ve vztahu k české menšině ve Vídni	1	1,75 %

Celkový počet článků věnovaných situaci v ČSR ve zkoumaném období	57
Procentuální zastoupení článků s tematikou situace v ČSR vzhledem k celkovému počtu zkoumaných článků	22 %

Procentuální zastoupení témat v člancích věnujících se situaci v ČSR

Příloha č. 5 – Vybrané titulní strany z Dělnických listů

Dělnické listy 29. 10. 1918, č. 247, roč. 29

Cena 14 haléřů. **První český denník ve Vídni** **Cena 14 haléřů.**

Týdně 70 haléřů

DĚLNICKÉ LISTY

Orgán československé sociálně-demokratické strany dělnické

Vychází denně v úterý, v úterý, v úterý a v úterý. „Korrespondence s Prahou“

Číslo 247. **ve Vídni, v úterý 29. října 1918.** **Ročník XXIX.**

Samostatnost československého národa.

Deputace Národního výboru oznámila místodržitelství, že Národní výbor ujímá se správy. -- Úředníci složili slib Národnímu výboru. -- Národní výbor v budově zemského sněmu. -- V celé Praze klid a vzorná disciplína. -- O pořádek pečují vedle policie Sokolové a Dělnické tělocvičné jednoty. -- 28. pěší pluk doma.

Ve Vídni, 29. října.

Dop 28. října je pro československý národ velikým dnem. Samostatnost československého národa byla věru prohlášena a žádán mag nás více samostatnosti nezabí. Dějiny dávají za pravdu dávají nám snahám českého národa, že jen ve svéprávnosti a rovnoprávnosti národů je základ zdravého života Evropy. eřime již, jak proudí vlna čerstvéjší vzduch a přináší lidu všech národů zvěst, že nastala nová doba. Nastala doba plná nadějí v zhor a rožkytých snahách lidí, jimiž nedlouho byval lid, když jej upří nejvíce trýznil. Neboť více rozhodovati potěnáti a byrokracie, ale bude rozhodovati lid. Demokracie se ujímá vlády a rastonou spotřebičší poměry nejen v politickém, nýbrž také v sociálním, hospodářském a kulturním životě. Hledíme budoucnosti vstříe s naděním, hledíme jí vstříe s velkou radostí.

Oramostatnění československého národa.

Bylo 10 hodin dopoledne, když zvláštní výbor oznámil obsah rakousko-uherské vlády, odeslané Wilsonovi. V celém městě došlo k velikému vzrušení. Domy ozdobeny národními prapory a lid bránil se na ulicích v vojny. Za poledne odebrala se deputace Národního výboru, dr. Soukup, Švehla, Štěpáněk a dr. Tichý, na místodržitelství a prohlásila, že se ujímá správy. Místodržitel nebyl více doma, byl již na cestě do Vídně. Zástupce Národního výboru přijal prezident místodržitelství. Deputace prohlásila, že prozatím zůstnou všechny stávající zákony v platnosti, osm jenom prozatím, až do jejich odvolání konstituanta, v případě do návratu delegátů ze Světari. Zavázala pak úředníky místodržitelství poobírnými ruky ke slibu, že jsou ve službách Národního výboru a uposlechnou jeho rozkazy. Práce v zemských úřadech nebyly přerušeny. Z místodržitelství odebrala se deputace do vládního obilního ústavu a odtud pak na policii. Vaude se úředníci zavázali k poslušnosti Národnímu výboru. Poté odešla deputace k prezidentovi zemské správní komise, hraběti Šebestovskému, a prohlásila, že zabírá zasedací síň zemského sněmu a místností poradni.

Radost na ulicích. Vojsko se bratří s lidem.

Když se vracela deputace z Malé strany, byla lidem nadšeně pozdravována. Promlouvala k lidu a prohlásila, že nastal den svobody pro český lid. Vyzvala obyvatele ke klidu a uchození disciplíny.

Vojsko, muštry i důstojníci, sejmuli kokardy a připevnilí si červenobílé odznaky na šavky. S kovářem „Hababura“ a s německým

kasírnou stary německé mlý. Otěré a zřetelně budov slatí a zahnání do Vídně.

Mařarské vojsko vřídlo se za ulici, lež zavázalo se počínati s t. y. že nezajímá nepřátelského stanoviska, nýbrž omezi se na vypomáhání při uchování klidu a pořádku.

Přijezd 28. pěšího pluku.

28. pěší pluk, prasklý to pluk, jenž byl posud v Brucku a přišel právě věra nazpět do Prahy, stáhl do místa za velkého nadšení a jásotu lidu.

Vzorná disciplína a klid.

Prejímání státní moci československým Národním výborem pokračuje a bude brzy završena úplně. Pošta a telegraf je v rukou nových státních držitelů. Rovněž e. k. telegrafní a korespondenční kancelář, jež slouží nyní Československé říšské kancelář. Ve jménu nové státní moci pečují nad uchováním pořádku pořádku policisté se Sokoly a Dělnickými tělocvičnými jednotami. Vojskový velitel Kestranek a velitel policie odebrali se se státním děstojníkem Národním výboru a předali mu svoji správu. Generál Kestranek složil v ruce Národního výboru vojenskou správu celé země.

Policie s červenobílou kokardou.

Mužstva pražské policie vřídlo na ulice po prvé s červenobílou kokardou.

Zvláštní vydání večerního „Práva Lidu“ oznámilo, že vojenská velitelství v Čechách nabídnou Národnímu výboru hlídati budovy, poroznat a pomáhati při udržování pořádku. Nabídka byla odmítnuta, leč učiněna opatření, aby služba na přestři Sokolové a Dělnické tělocvičné jednoty, jakoz i četní vojáci. V provedení vybízení jsou četní vojáci, kteří jsou ochotni pomáhati Národnímu výboru při udržování pořádku, aby se dostavili dnes na Zofínský ostrov. A skutečně přišly dnes československé vojsko, které se dostavilo na Zofínský ostrov. A skutečně přišly dnes československé vojsko, které se dostavilo na Zofínský ostrov.

Tribuny na Václavském náměstí. Také policejní úředníci skládají slib

Když roznesena byla po Praze zvláštní vydání listu a rakousko-uherskou notou Wilsonovi, takto vše na Václavském náměstí a na Příkopě. Nikdo se více nepracovalo a zavřány vše obchody. Na Václavském náměstí strážníci rychle tribuny, a nichž četní řetníci promlouvali.

V pohraničí budové složilí úředníci slib, rovněž tak jako na místodržitelství. Na Václavském náměstí prohlášen večer za velkého jásotu vícejší den za počátek české svobody a lid důrazně vyzázen, aby zachoval klid.

Ministerská rada za účasti soudr. Tusara.

V dohodě s Českým Národním výborem odebral se věra večer místodržedce postonecké snemovny, soudr. Tusar, k ministerstevnímu předsedovi dru. L. a m. a s o h a e. l. Kanala se právě ministerská rada, vzhledem a pražským událostem, jia kromě ministerského předsedy přítomní byli ministr vnitra Šlechta

Cena 14 haléřů. První český denník ve Vídni **Cena 14 haléřů.**

DĚLNICKÉ LISTY

Organ československé sociálně-demokratické strany dělnické

Číslo 272. Ve Vídni, v sobotu 30. listopadu 1918. Ročník XXIX.

Ve Vídni, 29. listopadu.

Němci žalovali za války, že celý svět se k nim chová nepřátelsky. Neuvěřili, že sami zavázali k tomu přičinu, poněvadž nikoho nemilují. A kdo nemá lásky k bližnímu, nechť nečekává, že bude milován. Je to strašná pohyba, jakou Němci při každé příležitosti projevují. Ve Vídni jsme je poznali jistě dostatečně, víme, že zásada, spravedlnost, ano i náboženství, kterým se rádi ohánějí, jest jim vždy věci vedlejší, hlavní je uplatnit svoji vůli. A vůli svoji uplatňují vždy na úkor jiných. Uplatňují ji často bez rozvahy, v domněně, že nemůže se hád obrátit a potrestati viníky. Leč hád se obrátil. Činát Vilém se domníval, že celý svět bude u jeho nohou, nyní chvěje se u p r z e h l í k Vilém hrůzou, jakou budoucnost mu připraví ti, jež chtějí zničit. V paměti také utkvělo německá pirátství, jež provádějí s ponorkami a evyváží z dějin skryta, kterou způsobili pustošením celých krajín, když před vojáckem ententou ustupovali. Nemůžeme si ani dosti žerně představití všechny hrůzy, jež pustošením přírody i obcí vyvolávali. A důsledky? Za všechny škody, které vznikly z jejich loupežného přepadávání na soši, musejí dávatí náhradu loďi vlastní a za spustošené kraje bude jim pykati dlouho, neboť již ozývají se hlasy, že peníze škodu tu nenahradí; budou musit dodat Němci materiál, stroje i pracovní síly a na své vlastní útraty vše, co zničili, znovu postaviti. V normálních dobách by to nebylo snad nejběžší věcí, budou-li se však musit podobiti tomuto práci Francie hned po válce, kdy nebudou mítí ničeho nazbyt, bude to pro ně trest krutý. Ale Němci, pokud se jim dařilo válečnou farnosť, nedostávali ani proti zajatčím obvyklým podmínkám lidskosti. Pamatujeme, že když byla pokřtěna hysterická dotěrnost německých žen k francouzským důstojníkům, vystřídaly zamítované ženy ženy zruřivé a raněné francouzské vojáky cestou z nádraží do nemocnic na ulicích kopaly. Nechtě se však na Němci vymanit zle nakládání se zajatci v zajateckých tábořech. Proslýchá se dokonce, že povede zlé nakládání s anglickými zajatci k novému nepřátelství proti německé říši. Britští zajatci nebyli předáni na západní frontě v pořádku, nýbrž polo hladově a otrhaní. Německá zajatecká loď byla vypraviti, poněvadž mnozí propuštění byli revoluci nebo utekli. Anglie však vymahv nádhra; věří více vypravování zajatců nežli vymáhání německé vlády. A to může mítí pro Německo zlé následky. Zvláště když se povází, že se zajatci se nenakládalo zle temře v poslední chvíli, kdy snad nebyla vláda s to ovládnouti situaci, nýbrž již od počátku války, kdy držela vláda vše pevně ve své moci. Neblaha německá povahatí Nikoho nechce ušetřiti, má zájmy uznati. Nemůže proto nastati nic jiného, než zlé konce a vlastní utrpení. Neblahou budoucnost připravili si Němci sami.

Co se děje v Německu?

Otázkou přítomné chvíle v Německu je, udržel-li se v nynější vládě zástupci starého režimu, mezi něž počítají jsou nejen nesocialistické Erbacher a Solf, ale také příslušníci socialistické většiny Scheidemann a dr. David, s nimi bývalou politickou imperialistickou vládu

ce kompromitování. Stačil-li k jich vzletání a prořetení vlády počin mnickovské vlády, je již rozhodný krok jme věra zanzmenali, ne- lze říci, Socialistická většina brání se velmi ostře. Ve „Vorwärts“ vytkl Erich Kuttner Eisnerovi, že 22. listopadu 1918 sám dal parolu, aby sociální stát dal své slozky k dispozici vládě a hlasovali pro válečné úvěry. V boji, který vyhlášen berlinské vládě, nejde ovšem o osoby jako takové, nýbrž o systém, jehož jsou představiteli a Bavorsko není samo, které haranguje k zápasu a bezříšským systémem. Pokroková lidová strana v Baden- sku uveřejňuje ve všech badenských listech provolání, v němž volá: Přeš od Berlína a proti Berlínu. Praský militarismus a berlinská anarchie jsou rovnocenní nepříteli. Spartakova skupina v boji proti berlinské vládě podílí se také, její cíle ovšem jsou jiné: jí jde stále o diktaturu proletariátu. Ve svém orgánu „Die Rote Fahne“ žádá přímo obžalobu vlády Ebert-Scheidemannovy, ježto pry zradila německé proletariát, vyzývá úhlavního nepřítel dělnictva: mezinárodní kapitalism k použití šarabátu hladu proti revoluci. Liebknecht obviňuje Eberta přímo, že navázal Wilsonovi, aby Německo poskytnuty byly potraviny, jen když bude udržen pořádek, Ebert se ovšem brání a tvrzení Liebknechtovo bude i účelně vyvrženo. Bude-li se moci za takového poměrů vynyřiti vláda a zejména štenové její, kteří jsou předmětem nejostřejších útoků, udržet, je více než pochybné.

Hospodářská zikáza Německa.

Včera kongla se schůze Velkoberlinských dělnických rad. Zabývala se zejména hospodářskými otázkami. Člen vlády Emil Barth podal předloženou správu o hospodářské situaci Německa, ve které dostal výraz, že přijdou-li věci tak jako v posledním týdnu, bude vláda se svým úmrtím a konce. Na poli vyživovací se stáť před banizováním. Úhlí těžilo se v posledních čtyřech týdnech sotva čtvrtina mírové těžby a k tomu výprnky ještě stávky. Ne- dojde-li úhlí z Horního Slezska, pak v desít dnech musí být zastavena výroba plynu i elek- trifity. Namítá-li se totiž, nemůže se ani vy- rážet. Stejná je kalumita dopravní. Materiál, který zbyl po splnění podmínek příměří, mus- tí být používán k demobilizaci vojska. Vojsko, které zůstalo na východě, prosí o pomoc, ne- můžli se Beresně zahynout. Mackensenova ar- máda musí patrně dojít domů pěšky.

Výrobě bude záhy k dispozici sedm až osm milionů válečných vojáků. Máme-li ob- státi, je pro ně třeba chleba a práce. S expe- rimenty nebude možno si zahrávat, musí být pracováno v širokých rysech k socialismu. Všecky vrstvy musí se přizpůsobit a podřídit. Miliony nelze nechat na dláždě bez práce, když peněz na podporu pro nezaměstnané ne- ní, i kdybychom přes noc všechno sestátíli. K provedení socialismu je třeba organického a jasně promyšleného plánu. Postupuje-li jedna výrobní skupina bez ohledu na druhou, pak boj proti kapitalismu stává se bojem proti socialistické republice. Organickému postupu musí se podřídit ovšem nejen dělnictvo, ale i zaměstnatelé bez ohledu na vlastní náhky. Odpovídají-li nám podnikatelé sabotáží, pak sáháme k exponenci bez odsouzení. Bude-li

ústejná rozbitna sarovina, bude lze při výr- bi dopravních prostředků zastátnat ihned sta- tisíce. Na veškerou musí být usnadňovány vy- típké statky. Dále bude třeba stavět byty a vyrábět hospodářské stroje.

K řešení všech těchto problémů je ovšem třeba úhlí, potraviny a naprostá disciplína děl- nicstva. Když sarovina měla, byt jen velkým množstvím úhlím, pak je konce. Nedostane-li Německo žádnouh výroby, bude Německo zařeno hladovým tyfem. Německo potřebuje saroviny a k tomu musí uzavřít okamžitě předložný mír. Vídeňští dělníci musí se přimá- sediti nutnosti. Bylo by kritičností hádat se teď o systém akordní práce. Za rok se o akordní práci nebude mluvit. Pracovní doba bude všeobecně v přehodně době snížena na čtyři hodiny. V debatě mluvili zejména odbo- ráři. Předceďa dělnické a vojenské rady Ri- chard Müller vyslovil se pro to, aby stávkující dělníci o zahájení práce sami rozhodli. Na lo- nec přijal by návrh, aby plně moci generální komise odborových organizací omezeny byly poradní komisí z rad dělníků a zřizence.

Pro zvláštní mír Bavorska.

V jedné zprávě z Curychu bylo v těchto dnech naznačeno, že není výhledu usmíření Mnichova italskými vojsky. Vláď orgán baw- vorského centra „Bayerische Post“ hroší se té- to možnosti a pravi, že jediným prostředkem, aby Bavorsko bylo takto nezávislé zbaveno, je, když vláda výroby vytvoří nějaké poměry a otavte zvláštní mír.

Páni z panské smlouvy protestují.

Předseda pruské panské sněmovny hr. Ar- nin-Benzenburg uveřejňuje prohlášení, v němž pravi, že vláda a výkonný výbor dělnických a vojenských rad nemají zákonného práva měnit ústavu pruského státu a pro- testuje jímčem předsednictva panské sněmov- ny proti odstranění panské sněmovny.

Přípravy k míru.

Nejnovější zprávy z dobudovací země o mírových přípravách znají velmi optimisticky. Reuter oznamuje, že míroví konference se- jde se dříve než se předpokládalo, neboť mnohé přípravy byly více než dokončeny. Anglická de- legace bude čítati asi 450 až 500 mužů. Ve 14 dnech budou pro ně přípravy v Paříži hoty. Přesné datum, kdy konference bude zahájena, smluvi Lloyd George s Clemenceauem při schůzce v Londýně. Některé londýnské listy tvrdí, že jedním bodem denního pořádku na mírové konferenci bude otázka postavení bý- valého německého císaře a korunněho prince a eventuální pohánka jich k soudu odpověd- nosti.

Naproti zprávám, že Rusko na míroví konferenci nebude vůbec zastoupeno, pravi kyjevské zprávy, že na poradě v Jassích bylo mezi dohodou a zástupci ruských vojskůch a politických organizací učiněno, že Rusko za pomoci dohodě obnověním zastoupen se do- stane. Právě se, že ruskými zástupci budou Sazonov a Neratov. Kandidatura Miljukova byla odmítnuta.

Cena 14 haléřů. První český denník ve Vídni **Cena 14 haléřů.**

Týdně 70 haléřů

Redakce: **Wiedner, VI, Kärntnerplatz 2, 3.**

Telefon: **10265.**

DĚLNICKÉ LISTY

Organ československé sociálně-demokratické strany dělnické

Vychází denně v 6 hodin, vyjma nedělí a svátků.

Číslo 35. Ve Vídni, ve středu 12. února 1919. Ročník XIX.

Pozor, československé voličky a voliči!

Připravují na vás lest, aby vás okoupili

o československé hlasovací listky. Před volbami, mistnostmi budou stát v nadělní křesle německých stran a budou vás žádat, abyste jim dali svůj československý hlasovací listek. Budou mluvit český, aby vás snadněji podvedli. Je to Mrnová, zpodobil se známý peníz na každé podlosti. Za váš československý hlasovací listek chtějí vám vauiti listek německý.

Nedejte se ošidit!

Nevydejte a za žádných okolností také naprosto nikomu nenkazuje svůj československý hlasovací listek. Uchovejte pečlivě do kapsy svůj hlasovací listek a teprve ve volební cele jej vložte do obálky, kterou obdržíte od přednosti volební komise.

Obálku, již vydá každé voličce i každému voliči přednosti volební komise, ve volební cele dříve dobře prohlédněte, není-li v ní snad již německý hlasovací listek. Kdyby v ní německý hlasovací listek byl, vyhoďte jej a vložte do obálky svůj československý hlasovací listek.

Dějte, aby ani před volbami nikdo vás neokoupal o československé hlasovací listky. Nepouštějte do svých bytů křesle německých stran, kteří

za budou všemožně pokoušet, aby vám hlasovací listky zadrželi. Nepouštějte je do svých bytů, i když budou mluvit český.

Pečujte ve svých domech,

aby ani vaše sousedky a sousedé a československý hlasovací listek nikdo neokoupil.

Nedopouštěte, aby se snad v některém domě pokračovaly československé hlasovací listky. Vyzvedněte si v nejbližší československé informační kanceláři československé hlasovací listky pro všechny voličky a voliče, kteří s vámi dům sdílejí.

Jděte, pokud lze, k volební urně pospolu

z každého domu, abyste se zabezpečili proti všem trikům volebních agentů stran německých. Samozřejmě mají tímto agenty i Čechy, zaprodané ve službách německých, a budte zvláště proti nim velmi ostražití.

Nepouštějte se zřetelů životní zájem své československé menšiny, jděte k volbě ošidění, a volte československy!

Mezinárodní socialistický sjezd ukončen.

Včera večer byla bernácká socialistická konference ukončena. Když Branting předešlými dny zahajoval porady, uvedl, že konference má být jen přípravou, že má obnovit vzájemný kontakt světovou katastrofou porušený, dát výraz názorům dělnické třídy na nejasné problémy míru a svazu národů a dosadit komisi, která by pracovala na reorganizaci internacionály a starala se o brzké svolání světího kongresu, kterým by mohla definitivně být zahájena činnost internacionály. Posuzujeme-li s hlediska tohoto programu výsledek osmidenního jednání, nemůžeme, že výsledky cíl byl alespoň z podstatné části dosažen. Byla navržena nová spojení a byla učiněna opatření, aby nebyla už překážka, aby se internacionála stala nástrojem proletářské třídy celého světa, aby smála mluviti za dělnictvo všech národů, k tomu schůzím ovšem ještě mnoho. Jedná snad při projednání vální otázky mezinárodní ochrany práce byla patřna namotat jednota, ve všech ostatních otázkách a jmenovitě při projednání otázek teritoriálních a při jednání o taktice a metodách socialismu, projevily se rozpory, které konference mohla jen obnažit, nemajíc síly a autority je odstranit. A vzpomeneme-li, že velmi vážné a silné socialistické strany několika zemí konferenci vůbec ignorovaly, buď jsme uzavřeli prostě: internacionála se teprve rodí procesem, který potrvá delší dobu a přeměně bude třeba přičinění jejími orgány. My se musíme zatím opírat o vlastní své síly a očekávat, že internacionála, topič se zatím ve zmatcích a obtížích, byla by s to prosazovat naše zájmy a potřeby.

Poslední dny konference.

Berna, 11. února. Čik. Socialistický kongres pokračoval včera odpoledne v debatě o tému „Diktátura a demokracie“. Branting prohlásil, že všechny strany jsou svorné v tom, aby tato otázka na příští konferenci obšírně byla projednána. Trojstrana prohlásila, že pojem demokracie ve smyslu politickém a speciálně socialistickém je do té míry vyjasněn, že už dnes můžeme zatanouti v bolševické otázce definitivně stanovisko.

Gustavski, ruský sociální revolucionář, měl ruské poměry a zálež vřadit mezinárodní komisi do Ruska, aby se přesvědčila, že metody bolševismu nejsou horší metod carismu. Osmi celého světa nepřel volbou: buď oz dnes zavést organický vybudovaný socialismus anebo propadnout bolševismu. Fauré, francouzský kongres předtím předtím pro bolševismu, která by měla v záplně internacionálních dohodových bariér a polárních ruské revoluce. Am německí socialisté Schodermanovi, ani divější francouzská socialistická menšina nemají práva vystupovat již jménem demokracie proti bolševické revoluci. Remondel a Milhaud protestují proti tomu, aby francouzští socialisté zavázali byli na stejný stupně se socialisty německé vřadiny. Fauré okřazuje: Německo a rakouská revoluce nebyla by bývala možnou bez revoluce ruské. Zamítáme revoluce Brantingovu, Kauskovi mluvit proti resoluční dra Bolševické Adiera, která bolševismu stozčuje s ruskou revolucí. Nej důležitějším úkolem dnešní doby je schůziti lidstvo povznést a výrobu navužit. Tím se rozhodne, která společenská a hospodářská forma bude schopna odolat kapitalistické nebo socialistické. Jestli socialismus stane se neschopným, pak probírá prozatím tento proces. Z tohoto stanoviska musíme konstatovat, že ruská revoluce dosud selhala. Zaprčila volky příměry, proletářské organizace. Jediny její postivní výsledky je vřadování nového militarismu. Musíme naučujeme jasně stanovisko vůči bolševismu, abychom neztra-

Opětně terorizují.

Němečtí sociální demokraté znásilňují české dělníky.

Ze Sv. Hypolitu se nám píše: Rozestřevané dělnictvo závodu Voitových ve Sv. Hypolitu nechtělo se, svedeno sociálně-demokratickými důvěrníky, strhnouti dne 10. února odpoledne k nerozvážnému činu. Čin prokazuje, jaké výchovy a jakých pokynů se dostává dělnictvu od německých sociálně-demokratických předků. Dovodělo se totiž několik nevládníků továrny Voitovy, že konala se dne 9. t. m. česká voličská schůze a proto hned v pondělí zahájili v celé továrně Voitově propagaci a začali pokřikovat na naše důvěrníky, že nebudou se trpěti, aby čeští dělníci hlasovali pro kandidátku československou a za křiku a nadávky zastavili kolem 3. hod. odpolední práci. Sjí si stěžovali ku své své továrny; nedají přý si to líbit a žádali, aby všichni dělníci české a národnosti byli okamžitě propuštěni. Správa továrny tento požadavek zamítla. Byli však předvoláni důvěrníci českého dělnictva, odvruzi Kříž a Kuběna, a tím bylo uhořezeno, že neunesli-li od agitace pro československou kandidátku, budou okamžitě propuštěni a za život se jim poručí. Na nátlak německých sociálně-demokratických důvěrníků musili prohlásiti, že upouštějí od agitace pro československé kandidáty a musili přislibiti, že odevzdají své hlasy německým sociálním demokratům. Ze strachu o chléb, ze strachu o svou existenci, ze strachu, že budou se jim rozbíjet hlavy, jak se jim se všech stran vyhrožovalo, prohlásili toto uziatli.

Co tomu říkáte, Vy velkohubi předáci německé sociálně-demokratické strany, Vy, kteří na konferencích — a také v Bernu — se obáňíte mezinárodností a právem na sebe-

určení! Tvrdíte, jak na všech stranách jest Vám ubližováno, přijďte se podívat do Sv. Hypolitu na své odhovance! Nevíte, že takovýto jednáním vyvoláváte odvetu v dělnictvu českém! Ano, přejeme si, aby naši sourodáci v československé republice se dověděli, že ve Sv. Hypolitu neschíme odevzdati své hlasy pro řeckolov, kandidáty! Cheeme, aby celá česká veřejnost se dověděla, jakým způsobem a jakými prostředky bojuje ve volbách německá sociálně-demokratická strana v Rakousku. To že jsou socialisté! Fuji! Haňba!

Dovoláváme se svého práva a žádáme za ochranu, abychom mohli voliti dle své svobodné vůle a svého přesvědčení. Žádáme za vydatnou ochranu, neboť nám bylo pohroženo, že bude prý proveden útok na Čechy, kteří žijí ve Sv. Hypolitu, naklí bude odevzdán jen jediný hlas pro československé kandidáty.

Ovšem, tovární správa si podobných věcí neručí a má k tomu své důvody, neboť se tím praruce pro podniky české, a my se postaráme již o to, aby dověděli se v českém státě, jak se a dělnictvem českým ve Voitových závodech zachází!...

Podotýkáme ještě, že začíná se sřvátí těž v dílnách státních drab mezi železnicemi zřizení. Jen tak dále, pánové, aspoň nám ulehčte práci seřivání. A proto vzhůru k volbám! Cítí každý svou ovinnost a nenech si od nikoho nřadpisovat!

Následují podpisy. Redakce podala nevrodleně zprávu zmocněnci československé republiky ve Vídni a soudruh Tusar na příslušných místech zakročil. Apeluujeme však i na správy závodu, aby se vyvarovaly povolovati německému sociálně-demokratickému teroru, neboť nejen že reflektují na obyvadky v československé republice, ale i na svuřiviny. A byli bychom tak přinuceni činiti nekrádnější opatření, aby se nedostávalo pomoci tomu, kdo nechává dělnictvo naše znásilňovat.

Cena 16 haléřů.

První český denník ve Vídni

Cena 16 haléřů.

Týdně 70 haléřů

Týdně 70 haléřů

Redakce: Vídeň, VI., Kärntnerplatz č. 7.
Výdej: Kärntnerplatz č. 7.
Spojení telefonní č. 1091.

DĚLNICKÉ LISTY

Organ československé sociálně-demokratické strany dělnické

Administrace a expedice: Vídeň, VI., Kärntnerplatz č. 7.

Předplatná: Měsíčně 1.50 Kč, čtvrtletně 4.50 Kč, ročně 15 Kč. Za zahraniční poštu připočítáno. Číslo 67. Cena 16 haléřů. Roční číslo 1919. Spojení telefonní č. 1091.

Číslo 67.

Ve Vídni, v neděli 23. března 1919.

Ročník XXX.

Ve Vídni, 22. března.

Cesta, kterou proletariát dostává se k politické moci, nebyla nikdy a není domnělně snadnou a schůdnou. Je to cesta nepřetržitého zápasu, těžká práce a neustálá i cesta revoluce. Buržoasní a kapitalistické třídy zavzdávaly se za žádných okolností dobrovolně svého privilegia a své moci, a není překladu v dějinách, že by z nějakého pochopení pro spravedlnost proletářských socialistických snah ustupovaly z odpovědných míst a přenechaly dělnickým táborům, aby zařídily vládu ve státě tak, jak za dobro uznají. V Uhrách došlo však včera k události, které zdánlivě vymykají se z tohoto pravidla. Dosavadní vláda, ve které byly sice socialisté zastoupeni, ale která ve své většině byla ovládána radikálními buržoasními skupinami, předala dobrovolně svou moc do rukou dělnictva. V Uhrách parodie od věrohodné diktatury proletariátu, jejímiž orgány budou dělnické, rolnické a vojenské rady. Uherská sociálně-demokratická strana sloužila se se stranou komunistickou. Z obou trojčasná revoluční vláda, jejíž členové mají titul lidových komisářů. Předsedou je Alexandr Garbai, finančním lidovým komisářem Eugen Varza, zahraničním komisářem Béla Kun, komisářem války Josef Pozany, pro socialisty Vilém Běhm. Podvratnost budapeštského vládního obratu charakterizována je nejlépe tím, že komisářem pro zahraniční věci stává se Béla Kun, který před několika nedělemi byl politicky Karolyvc vlády téměř k smrti zbit, a že komunisté, kterými dnes dlejší místo měšťáci ve vládě, budou muset být z valné části propouštěni terně z vězení, kam je tiž měsíčně uvřel. Kterak vysvětlili tento obrat v Uhrách, kterak diviti se na dnešní diktaturu proletariátu, buržoasními radikály privolaou! Dnešní „Arbeiter-Zeitung“ praví, že v Uhrách přichází diktatura zoufalství. Buržoasní radikálové s Karolyim v čele nevědí si rady, dohoda oznámila jim včera, že dosavadní demaršální čára stává se napřístě hranicí Uher, že tedy odděluje se od Uher Slovensko, Banát a Sedmihrady, a že vzhledem k smrtelné, jež ve vnitru země vládnou, bude přikročeno k vojenskému obsazení další značné části Uher. Buržoasní vláda uherská nechce připustit, aby po státní ústíkorani Slovinci šli tam, kam svým jazykem a kulturou patří, nechce se smířiti s připojením rumunských Sedmihrad k mateřské zemi, a také oddělení z valné části Srby obývané Banátu nedovede sloučiti se svými elit. Poněvadž však nemá moci, opřiti se katezorickému rozhodnutí dohody, a vůle obyvateleva naznačené kraje ovládajícího sáhá k prostředku stejně zoufalému jako pochybnému: předává vládu a odpovědnost za další osudy země socialistickému proletariátu. Ten má být beranem buržoasních maďarských zájmů. Karolyi se svými společníky byli si dobře vědomi, že v uherském proletariátu jsou silné žilky bolševické, vždyť boji proti nim vyanovano bylo mnoho úsilí veřejné vlády, byli si i vědomi, že bez účasti těchto žilvl není myslitelná socialistická dělnická vláda, ale zdá se, že právě s touto okolností kombinovali a kombinují, předpokládajíc, že uskutečněním diktatury proletariátu v Uhrách nebude bolševictví nově vzpruhu a bude připravena cesta, po které budou se moci rozliti do střední a západní Evropy bolševické vlny rky. Nová vláda uherská skutečně už prohlásila, že k zabezpečení proletářské vlády a proti dohodovému imperialismu musí být uzavřeno

nejúspěšnější spojení zbrani a ducha s ruskou vládou sovětů. Maďarská radikální buržoasie může zatím v upokojení přihlížeti na výsledky své politiky zofialistiv a pomstychtivosti. Uvažo se však hrzy, jak dlouho. Nechtíme, že proletariát uherský dá se používatí dlouho jako nástroj Karolyjovy pomsty, a nechtíme, že bude chitit postaviti se proti vůli slovenského rumunského a srbského lidu, který v uherském státním svazku tolik vytrpěl. Věno me za to, že nedá se nikým zastaviti v díle politického střevy a že se sklčuje hrzy se všemi kapitalistickými a buržoasními kruhy tak, jak zaslouží. Dílo socialismu, která nová uherská vláda ve své vlastní zemi bude prováděti, máme jen uvítat.

Převrat v Uhrách.

Včera dopoledne byla uherským ministerskému předsedovi odevzdána nota dohody, kterou stanoveny je nová rozhraničovací linie, jež bude tvořiti převratu politickou hranici Uher se sousedními státy. V notě určeno také nové neutrální pásmo, která musí uherská vojska do deseti dnů, dnem 23. března počítaje, vykliditi a které bude obsazeno dohodovým vojskem jakož i podřízeno správou kontrole dohodových velitelů.

Ministerský předseda Karolyi sdělil ihned obsah noty všem členům vlády v ministerské radě, která se po rozpravě o situaci usadila podati demisi. Hrabě Karolyi oznámil pak šéfu dohodového vojenického poselstva, podplukovníku Vitovi, v písemné odpovědi, že obsah odevzdané noty, obsahující usnesení mírové konference, je v rozporu s usnesením sněhu o příměří ze dne 13. listopadu 1918, a že není v něm přihlíženo na existenci zájmy země. Proto uherská vláda nemůže necti odpovědnost za provedení tohoto usnesení a podává demisi.

Stalo se tak v šest hodin večer: bratři před tím dostavili se tři vůdčí členové sociálně-demokratické strany, vedení ministrem Kunim, do věznice a zabývali jednání s komunistickým předákem Bélou Kunem a Bélou Varzem. Byl uzavřen písemný pakt, dle kterého radikální křídlo sociálně-demokratické strany spojuje se s komunistickou stranou a povede v budoucnosti název strany socialistické. Tato nově organizovaná socialistická strana vyhlásí dnes nad celými Uhrami diktaturu proletariátu. Večer o půl sedmé sešla se dělnická rada v Městském domě ke schůzi, na které jednala o nové situaci. Práví se, že prvním nejdůležitějším úkolem nové vlády bude ozbrojený odpor proti Čechům, Srbům a Rumunům.

Hrabě Karolyi vřel jako provisorní prezident uherské republiky a takto se odehrávajícím převratu proklamaci k uherskému národu, ve které se praví:

Uherskému národu! Vláda odstoupila. Z vůle lidu a za pomoci uherského proletariátu dosavadní vláda přišla ku poznání, že tak namořeno vítězstve zavedení nového kursu. Nerušený postup věroby může být zajištěn jen tehdy, převezme-li moc proletariát. Nenej hrozící anarchie výrobni, ale i vasicoujny politický stav Uher je krátký. Mírová konference v Paříži lajně rozhodla, že skoro celé uherské území bude vojensky obsazeno. Dohodová komise prohlásila, že linie demaršální má být napřístě považována za hranici politickou. Zemyšlené obsazení Uher stane se z té polny, že Uhry mají být zlikvidovány vojenskými operaci proti na ru-

manických hranicích bojelet armády ruských sovětů. Nám ulopané země byla by lidem rumunským a českým armádám, která by byly oddati armádu sovětů jako pozatímci prezidenti lidové uherské republiky prototypi proti usnesení se pařížské konference a lidem sovětů proletariát o spravedlivou pomoc. Odstoupit z mého místa a předávám moc uherskému proletariátu.

Co strati Uhry?

Nová neutrální pásmo, jež chce ustáti v Uhrách obsadit, znamená pomstou vanku v ústředí 250 kilometrů, asi o 60 kilometrů na západ. Zeměma Rumun, usadivši různé rolnictví a Uhry rozlupuje, že musí být tím i politická hranice ustáncovány. Uhry strácí důležitá města, jako Arad, Szegedin, Vákyvaradin a Debrecin. Aradské župa má více než 300 000 obyvatel. Celkem strati Uhry v dohodném pásmu asi politického milosu lid. Budou omezeny Uhry na území mezi Dunajem a Tisou a na údeli Tisy, nepřehltitli se k přirovnatelnému údelu. Ve videňských informovaněch kruzích se usazuje, že nepovede spor mezi ententou a Uhrami k bou obrázení. Duhoda, praví se tu, obsadila další údelny údeli ze strachu před bolševismem.

Otázka splynutí.

Výmarský dolovní výbor spojuje Německé Rakousko s říši německou.

Schůze ústavního výboru národního shromáždění německého přijala včera N a u m a n n a v návrhu, že „Německé Rakousko stává se jako celek členem říše německé“. Pro návrh prohlásili se jménem svých stran poslanci Deubček, Graber, Hause, Heintze, Naumann a Quarek. Naumann, odvívojně svůj návrh, pravil, že poněvadž pry slýsi německá říše z Německého Rakouska přání, aby je přijala za svého členu, musí odpovédati Německému Rakousku: „Jste nám srdečně vítáni.“ Osvěm také pověděl, že Německé Rakousko si bude musiti zvyknouti po splynutí na mnohé změny. Náš členiti se již dovítá, jakého druhu by byly tyto změny. Zástupce Německého Rakouska dr. Ludo Hartmann dleoval za prohlášení německého ústavního výboru a připomenul, že národní shromáždění Německého Rakouska již zakonitou formou prohlásilo, že je Německé Rakousko částí německé říše. Výmarskému redaktoru „Berliner Tageblatt“ dr. Ludo Hartmann po schůzi ústavního výboru povědla, že také ententě musí být známo, že nebude v Evropě pokoje, pokud Německé Rakousko s Německem spojeno nebude. Je stále zřejmé, že ustáji německí socialisti demokracie o spojení s Německem z přímým vojenských, v náctě, že podání se jim dílo, o sež se čisat Vilém s habsburskou kmanaritou pokoušel marně, dílo, zabezpečiti náipravě Němci ve světě, a malé národy, které po porážce hohenzollernské a habsburské dynastie nabyly samostatnosti, opět ztroditi. Dějiny však šly jinou cestou, než kterou jim napřelali za války Němci, a dějiny páduji a napřístě jinou cestou, než jakou jim Němci ještě po válce určí.

Z mírové konference.

V organizaci prací mírové konference nastala změna, ležto zviděl míroz Wilsonův, aby svaz národů byl peja do mírové mlouvy. Francie má býti umocněna tak, aby současně kontaly se poradit pro mírovou mlouvu i pro ustávi svazu národů, auz by jedina otázka musila ustupovati před druhou. V dalšíh budou se plukovník House, lord Cecil a Bour-

